

Assurantiejaarboek 2005

Assurantiejaarboek 2005

Onder redactie van:

R.J. van der Bie (CBS)

E. Beukema (Kluwer)

Met medewerking van:

R. Soeterbroek (*nbva*)

P.A. Risseeuw (Vrije Universiteit Amsterdam)

E. Kleijn (Vrije Universiteit Amsterdam)

Het Verzekeringsblad

K. Bloemsma (NVA)

Kluwer

Centraal Bureau voor de Statistiek

Verklaring van de tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2003–2004	= 2003 tot en met 2004
2003/2004	= het gemiddelde over de jaren 2003 tot en met 2004
2003/'04	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2003 en eindigend in 2004
2002/'03–2003/'04	= boekjaar enz., 2002/'03 tot en met 2003/'04

In geval van afronding kan het voorkomen, dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Uitgever: drs. G.P.K. Sok

Omslagontwerp: P. Beerten

Copyright © 2004 Kluwer

ISBN 90 130 17 762

Behoudens uitzonderingen door de wet gesteld mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht, c.q. de uitgever van deze uitgave, door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden veeleeroudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. De uitgeefster is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in artikel 17 lid 2, Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (*Stb.* 351) ex artikel 16b, Auteurswet 1912, te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

All rights reserved. No part of this production may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without written permission of the publisher.

Inhoud

Voorwoord	1
Inleiding	3
1 Verzekeringsbranche	5
1.1 Samenstelling en omvang	5
1.2 Productie	6
1.3 Premies en uitkeringen	9
1.4 Balansen en resultaten	11
1.4.1 Levensverzekeraars en spaarkassen	11
1.4.2 Pensioenfondsen	15
1.4.3 Schadeverzekeraars	18
1.4.4 VUT-fondsen	22
1.4.5 Het binnenlands bedrijf	23
1.5 Beleggingen	24
1.6 Analyse	25
2 Assurantiebemiddeling	33
2.1 Inleiding	33
2.2 Assurantietussenpersonen	33
2.3 Resultaten van georganiseerde intermediairs	34
2.3.1 Het ESI/VU-onderzoek: Bescheiden omzetgroei en kostenbeheersing	34
2.3.2 Bedrijfsvergelijkend onderzoek van de <i>nbva</i>	37
2.4 Makelaars	38
3 Bevolking en huishouden	41
3.1 Bevolking	41
3.2 Huishouden: samenstelling en omvang	53
4 Inkomen en consumptie	63
4.1 Inkomens	63
4.2 Besparingen	65
4.3 Onroerend goed en duurzame consumptiegoederen	66
4.4 Hypotheken en consumptief krediet	70
5 Bedrijven	79
5.1 Samenstelling en omvang	79
5.2 Faillissementen	85

6	Beleggingen	91
7	Sociale zekerheid	99
8	Gezondheid	109
8.1	Inleiding	109
8.2	Medische consumptie	109
8.3	Ervaren gezondheid	109
8.4	Ziekteverzuim	114
9	Schade en slachtofferschap	123
9.1	Brandschaden	123
9.2	Slachtofferschap	125
9.3	Onveiligheidsgevoelens en preventiegedrag	128
	Overzicht van tabellen en grafieken	137
	Trefwoordenregister	141

Voorwoord

De afgelopen jaren is de financiële dienstverlening zich steeds meer gaan richten op de individuele consument. Hierdoor is goede en eenduidige informatie over onder meer de inkomensontwikkeling en het consumptiepatroon van de Nederlander essentieel.

De samenstellers van het *Assurantiejaarboek 2005* hebben de voor de assurantiepraktijk relevante cijfers in één boek bijeengebracht. Naast de beschikbare informatie van het CBS is gebruik gemaakt van de resultaten uit de jaarlijkse onderzoeken van de Nederlandse Vereniging van assurantieadviseurs en financiële dienstverleners (NVA) en van de Vereniging van onafhankelijke financiële en assurantieadviseurs (*nbva*). Ook de resultaten uit het jaarlijkse bedrijfsvergelijkend onderzoek van het Economisch en Sociaal Instituut van de Vrije Universiteit Amsterdam onder de leden van de Nederlandse Vereniging van Makelaars in onroerende goederen (NVM) zijn opgenomen in deze uitgave.

De redactie dankt, naast de vele CBS-auteurs, Rob Soeterbroek (*nbva*) en Peter Risseeuw van het Economisch en Sociaal Instituut van de Vrije Universiteit Amsterdam voor hun bijdragen over de marktontwikkeling van het intermediair en de bijdrage over de activiteiten van de NVM-leden.

De redactie vertrouwt erop u met het *Assurantiejaarboek 2005* wederom een praktisch handboek te verschaffen. Voor suggesties die de bruikbaarheid kunnen verbeteren houdt zij zich graag aanbevolen.

E. Dulfer
Hoofdredacteur *Het Verzekeringsblad*

Drs. G. van der Veen
Directeur-generaal van de Statistiek

Inleiding

Voor het verzekeringsbedrijf is informatie over inkomens en consumptie onmisbaar. Voor analyse van markten en strategische beleidsbepaling is cijfermatig inzicht over de omvang en ontwikkeling van bevolking en bedrijven noodzakelijk. Naast gegevens over markten, bevolking en bedrijven geeft het Assurantiejaarboek 2005 ook inzicht in de omvang van schadegebeurtenissen en informatie over de verzekeringsbranche zelf. In het Assurantiejaarboek zijn deze gegevens verzameld en gerangschikt. Het biedt direct bruikbare informatie over het verzekeringswezen en zijn omgeving.

Hoofdstuk 1 bevat de gegevens over de verzekeringsbranche: het aantal verzekeringsinstellingen, over de productie van verzekeringen, over premiestromen, balansen en resultaten van de maatschappijen.

In hoofdstuk 2 aandacht voor de statistiek van assurantietussenpersonen en de resultaten van NVA-kantoren en nbva-kantoren uit het bedrijfsvergelijkend onderzoek van het Economisch en Sociaal Instituut van de Vrije Universiteit (ESI-VU) te Amsterdam, de Nederlandse Vereniging van Assurantieadviseurs en financiële adviseurs (NVA) en de nbva, Vereniging van onafhankelijke financiële en assurantieadviseurs.

In de hoofdstukken 3 tot en met 9 ligt de nadruk op de omgeving van de verzekeringsbranche. In hoofdstuk 3 is informatie opgenomen over de omvang en de samenstelling van de bevolking in ons land, over de leeftijdsopbouw van de bevolking, de levensverwachting en de sterfte.

In hoofdstuk 4 zijn cijfers samengebracht over de inkomens en bestedingen van huishoudens.

Hoofdstuk 5 bevat gegevens over bedrijven: aantal, omvang en spreiding. In hoofdstuk 6 staan de referentietabellen over het totale rendement op aandelen, obligaties en de CBS-indexcijfers voor aandelen en obligaties.

Hoofdstuk 7 geeft de socialezekerheidstabellen, hoofdstuk 8 biedt de meest recente cijfers over ziekteverzuim, medische consumptie en ervaren gezondheid. Hoofdstuk 9 ten slotte bevat gegevens over schadegevallen en onveiligheidsgevoelens en slachtofferschap.

1 Verzekeringsbranche

1.1 Samenstelling en omvang

De activiteiten van verzekeraars vinden hun weerslag in de jaarrekeningen van deze instellingen. Voor schade- en levensverzekeraars, spaarkassen en pensioenfondsen sluiten de hieronder opgenomen tabellen aan op de jaarverslagstaten, zoals die wettelijk zijn voorgeschreven in de Wet Toezicht Verzekeringsbedrijf 1993 (WTV 1993) en de Pensioen- en spaarfondsenwet.

De verzekeringsbranche bestaat uit particuliere levens- en schadeverzekeraars, pensioenfondsen, het verzekeringsintermediair en sociale-verzekeringsinstellingen.

Tabel 1.1 geeft het aantal instellingen in de verzekeringsbranche per 1 januari 2004.

Er bestaan verschillende typen pensioenfonds. Ondernemingspensioenfondsen zijn verbonden aan een bepaalde onderneming. Bedrijfstakpensioenfondsen voeren de pensioenregeling uit voor een gehele bedrijfstak, zoals het bedrijfspensioenfonds voor de Metaalnijverheid. Op een aantal pensioenfondsen is de Pensioen- en spaarfondsenwet niet van toepassing. Deze pensioenfondsen worden gerekend tot de overige pensioenfondsen. Ook de beroepspensioenfondsen voor bepaalde vrije beroepen, zoals de Stichting Pensioenfonds voor Vroedvrouwen, worden tot de overige pensioenfondsen gerekend.

De verzekeringsbranche is in 2002 goed voor 131 duizend banen. (tabel 1.2)

Een deel van de verzekeringsbranche wordt gerekend tot de institutionele beleggers. De totale langlopende beleggingen aan het eind van 2003 bedragen bijna 770 miljard euro. (tabel 1.3)

TABEL 1.1

Aantal instellingen in de verzekeringsbranche in Nederland, 1 januari

	2000	2002	2003	2004
Levensverzekeraars ¹⁾	116	105	98	93
Ondernemingspensioenfondsen ¹⁾²⁾	910	850	811	759
Bedrijfstakpensioenfondsen ¹⁾²⁾	93	100	102	103
Overige pensioenfondsen ¹⁾³⁾	16	16	16	16
Schadeverzekeraars ¹⁾	631	548	521	511
Assurantietussenpersonen ⁴⁾	11 405	6 970	6 995	6 820
Uitvoeringsorganen sociale zekerheid	32	.	.	.
Ziekenfondsen	30	30	25	.

Bron: PVK, CBS, SER, Ziekenfondsraad.

¹⁾ In bezit van vergunning of verklaring en inclusief vrijgestelde onderlinge waarborgmaatschappijen.

²⁾ Onder toezicht staande fondsen.

³⁾ Omvat de fondsen die onder toezicht staan ingevolge de Pensioen- en Spaarfondsenwet en de Wet verplichte deelneming in een beroepspensioenregeling.

TABEL 1.2

Aantal banen van werknemers in de verzekeringsbranche

SBI '93		1999	2000	2001	2002
		x 1 000			
66	Levensverzekeraars, schadeverzekeraars en pensioenfondsen	54,3	55,2	55,9	56,2
67202	Assurantietussenpersonen	36,3	34,7	33,9	33,6
753	Sociale verzekeringsinstellingen	37,8	38,4	40,1	41,5
	Totaal	128,4	128,3	129,9	131,3

Bron: CBS.

TABEL 1.3

Beleggingen van de verzekeringsbranche per ultimo

	2000	2001	2002	2003
	mln euro			
Verzekeringsconcerns ¹⁾	249 999	252 508	256 560	268 713
Pensioenfondsen	443 458	435 383	430 060	485 174
w.v.				
Bedrijfspensioenfondsen	297 631	294 950	290 153	328 839
Ondernemingspensioenfondsen	127 858	122 748	123 933	138 954
Overige pensioenfondsen	17 969	17 685	15 974	17 381
Sociale verzekeringsinstellingen	9 916	11 169	12 165	16 035
Totaal	703 373	699 060	698 785	769 922

Bron: CBS.

1.2 Productie

Tabel 1.4 geeft inzicht in de ontwikkeling van de totale verzekeringsportefeuille van de levensverzekeringsmaatschappijen. Hierin zijn de gegevens van het individuele bedrijf en het collectieve bedrijf samengevoegd. Het collectieve bedrijf heeft vooral betrekking op collectieve pensioenregelingen. Het kan dan gaan om indirect of direct verzekerde pensioenregelingen. In het eerste geval hebben pensioenfondsen zich bij de levensverzekeraars herverzekerd. In het tweede geval hebben ondernemers hun pensioenregelingen rechtstreeks bij een levensverzekeraar ondergebracht. De in de tabel onderscheiden kapitaalverzekeringen zijn veruit het belangrijkste in het individuele bedrijf. De renteverzekeringen komen vooral voor in het collectieve bedrijf.

TABEL 1.4

Binnenlandse productie van nieuwe individuele levensverzekeringen ¹⁾, 2003

	Polissen tegen periodieke premiebetaling ²⁾				Polissen tegen eenmalige premiebetaling		
	Aantal nieuwe polissen	Verzekerd kapitaal	Contractuele periodieke premie	Contractuele premie ineens	Aantal nieuwe polissen	Verzekerd kapitaal	Contractuele premie ineens
	x 1 000	mln euro			x 1 000	mln euro	
Totale individuele binnenlandse productie	1 011	43 950	957	650	169	8 948	4 846
Verzekeringen in euro's, totaal	648	22 827	330	190	139	8 269	4 314
hypotheek	70	6 594	115	70	2	186	24
pensioen uitgesteld	18	3 336	58	76	2	328	200
lijfrente uitgesteld	19	952	29	22	49	1 975	1 197
direct ingaande rente	–	–	–	–	60	4 724	2 705
levenslang bij overlijden	363	1 661	35	2	7	25	21
spaarverzekering	35	1 039	37	12	4	169	116
risicoverzekering	143	9 207	55	10	14	845	46
overige individuele verzekering	1	37	1	0	0	19	5
Verzekeringen in beleggingseenheden, totaal	363	21 123	627	460	30	679	531
hypotheek	133	12 957	301	176	1	107	23
pensioen uitgesteld	41	2 802	101	67	2	49	34
lijfrente uitgesteld	54	1 520	76	54	23	296	318
direct ingaande rente	–	–	–	–	1	80	49
levenslang bij overlijden	–	–	–	–	–	–	–
spaarverzekering	125	3 509	137	158	3	146	106
risicoverzekering	6	271	5	2	0	0	0
overige individuele verzekering	4	63	5	3	0	0	1

Bron: CBS.

¹⁾ Bruto-bedragen van de nieuw afgesloten polissen plus verhogingen op bestaande polissen. Saldering heeft plaatsgevonden met annuleringen en andere correcties op de opgaven van voorafgaande maanden, zonder aftrek van de afgegeven herverzekering.

De directe productie van herverzekeringsmaatschappijen is in de cijfers begrepen.

²⁾ Bij deze verzekeringen kan de premiebetaling deels in de vorm van koopsommen (=premie ineens) plaatsvinden.

Tabel 1.5 is gebaseerd op een enquête die het CBS maandelijks onder de levensverzekeraars houdt. De cijfers in deze tabel betreffen alleen de individueel afgesloten levensverzekeringen. Het gaat hier om nieuwe contracten en om verhogingen op bestaande contracten, die niet automatisch plaatsvinden, bijvoorbeeld door een in het contract overeengekomen indexering. Het verzekerd kapitaal is het bedrag dat volgens de verzekeringsovereenkomst gegarandeerd tot uitkering komt. De contractuele periodieke premie betreft de (bruto-)jaarpremie van het eerste verzekeringsjaar.

Degenen die een spaarkasovereenkomst aangaan, dragen zelf het beleggingsrisico. Voorheen werd ook het overlijdensrisico zelf gedragen, waardoor men bij overlijden vóór de jaarkas tot uitkering kwam, zijn geld kwijt was. Een jaarkas bestaat uit alle spaarstortingen, plus interest minus kosten, van een groep deelnemers die in een bepaald jaar zijn gestart. Tegenwoordig wordt ook altijd een overlijdensrisico gesloten. (tabel 1.6)

TABEL 1.5

Ontwikkeling van de levensverzekeringsportefeuille van de Nederlandse levensverzekeraars

	Aantal polissen	Verzekerd bedrag		
		Kapitalen	Jaarlijkse rente ¹⁾	Jaarlijkse invalidi- teitsrente ¹⁾
		x 1 000	mln euro	
Stand ultimo 2000	39 168	526 805	303 476	33 040
Correcties	2 575	39 464		
Vermeerderingen	5 910	83 765	47 757	50 553
w.v.				
nieuwe verzekeringen	2 537	63 620	44 763	48 262
overgenomen portefeuilles	3 206	2 350	19	0
verhogingen	80	8 008	1 840	1 968
valuta-omrekeningen	0	1	1	0
andere oorzaken	87	9 786	1 134	323
Verminderingen	5 522	69 107	13 920	16 872
w.v.				
overlijden	340	961	204	23
afloop	483	10 032	238	133
wijziging	916	12 818	7 833	7 094
afkoop	576	13 304	1 439	929
staking zonder afkoop	299	8 510	1 667	7 600
valuta-omrekeningen	0	0	92	22
andere oorzaken	2 908	23 482	2 447	1 071
Stand ultimo 2001	41 743	566 269	320 870	66 230
Correcties	-947	8 904		
Vermeerderingen	3 233	78 788	60 250	12 970
w.v.				
nieuwe verzekeringen	2 408	62 795	32 970	9 640
overgenomen portefeuilles	504	906	1 190	0
verhogingen	22	6 551	12 400	1 640
valuta-omrekeningen	0	0	0	0
andere oorzaken	299	8 536	13 690	1 700
Verminderingen	5 002	66 959	69 860	15 480
w.v.				
overlijden	343	969	1 500	60
afloop	1 849	12 061	2 900	2 330
wijziging	67	14 571	14 990	8 110
afkoop	1 849	14 089	34 810	820
staking zonder afkoop	331	9 489	5 960	3 100
valuta-omrekeningen	0	0	0	
andere oorzaken	563	15 780	9 700	1 060
Stand ultimo 2002	40 796	575 173	311 260	63 720

Bron: CBS.

¹⁾ Gekapitaliseerd door vermenigvuldiging van de jaarlijkse rente met 10.

TABEL 1.6

Productie van spaarkasverzekeringen ¹⁾, 2003

Soort productie	Aantal overeenkomsten	Ingeschrevenbedrag	Spaarcomponent		Verzekeringscomponent	
			Spaarstorting periodiek	Spaarstorting ineens	Premie periodiek	Premie ineens
	x 1 000	mln euro				
Januari tot en met juni 2003						
Nieuw + verhoging						
hypotheek	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
pensioen uitgesteld	0,0	0,0		0,0		0,0
lijfrente uitgesteld	5,0	92,7	2,6	0,9	0,3	0,1
ongeclassuleerd	13,5	126,1	6,4	0,7	0,6	0,1
Totale productie	18,6	219,0	9,0	1,6	0,9	0,2
Juli tot en met december 2003						
Nieuw + verhoging						
hypotheek	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
pensioen uitgesteld						
lijfrente uitgesteld	4,6	51,0	4,8	1,0	0,1	0,1
ongeclassuleerd	10,8	83,0	5,9	0,9	0,5	0,1
Totale productie	15,4	134,3	10,7	2,0	0,5	0,2

Bron: CBS.

¹⁾ Betreft overeenkomsten met zowel een periodieke betaling (naast een eventuele eenmalige storting) als alleen een eenmalige storting.

1.3 Premies en uitkeringen

Een nadere specificatie van de premie-inkomsten van de levensverzekeraars en pensioenfondsen in 2002 staat in de tabellen 1.7 en 1.8. Op de bruto ontvangen premies komen de voor herverzekering betaalde premies in mindering, zodat de premies voor eigen rekening (eigen behoud) resteren. Onderscheid gemaakt naar de aard van de premiebetaling (periodieke premies of koopsommen) en naar het type verzekering (individueel, collectief, al dan met winstdeling).

Tabellen 1.8 en 1.9 specificeren voor de premies en uitkeringen de bruto bedragen. Deze tabellen tonen ook de bedragen die zijn gemoeid met herverzekering, zodat per saldo de bedragen voor eigen rekening (van de pensioenfondsen) resulteren. Bij de post 'andere uitkeringen' in tabel 1.9 kan men vooral denken aan uitkeringen in verband met VUT-overeenkomsten die bij enkele pensioenfondsen voorkomen.

TABEL 1.7

Specificatie van de premies van de levensverzekeraars, 2002

	Risico verzekeraar			Risico polishouder			Totaal		
	Bruto	Herverzekering	Eigen rekening	Bruto	Herverzekering	Eigen rekening	Bruto	Herverzekering	Eigen rekening
mln euro									
Periodieke premies									
individuele verzekeringen ¹⁾									
zonder winstdeling	1 408	87	1 315	4 657	64	4 613	6 065	152	5 928
met winstdeling	2 932	234	2 675	341	71	259	3 273	305	2 934
collectieve verzekeringen									
zonder winstdeling	32	10	20	445	3	446	477	12	466
met winstdeling	1 735	41	1 698	1 302	55	1 245	3 036	97	2 943
Premies ineens (koopsommen)									
individuele verzekeringen ¹⁾									
zonder winstdeling	1 115	9	1 113	1 486	217	1 239	2 602	225	2 353
met winstdeling	5 470	26	5 478	303	9	294	5 773	35	5 772
collectieve verzekeringen									
zonder winstdeling	17	0	17	114	1	114	131	1	131
met winstdeling	955	12	947	1 482	42	1 443	2 437	54	2 390
Totaal direct bedrijf	13 663	419	13 263	10 131	462	9 654	23 794	881	22 917
Indirect bedrijf	236	31	202
Totaal generaal	24 030	912	23 118

Bron: CBS.

¹⁾ Inclusief jaarkassen.

TABEL 1.8

Specificatie van de premies van de pensioenfondsen

	1999	2000	2001	2002
mln euro				
Periodieke premies				
werkgever	7 142	7 874	8 181	7 396
werknemer	2 047	2 290	2 440	3 514
Premies ineens				
werkgever	514	559	1 045	1 074
werknemer	73	101	99	129
Totaal bruto premies	9 775	10 824	11 765	12 113
w.v.				
premies herverzekering	1 503	1 308	562	467
premies eigen rekening	8 272	9 516	11 203	16 789

Bron: CBS.

TABEL 1.9

Specificatie van uitkeringen en afkopen van de pensioenfondsen

	Bruto-uitkeringen			Uitkeringen uit hoofde van herverzekering			Uitkeringen eigen rekening		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
mln euro									
Ouderdomspensioenen	8 088	8 238	8 990	252	252	177	7 836	7 985	8 813
Invalideitpensioenen	554	578	622	10	13	0	544	565	622
Weduwenpensioenen	2 879	2 920	3 138	68	62	41	2 811	2 858	3 097
Wezenpensioenen	34	35	36	1	1	0	34	34	36
Kapitaaluitkeringen	0	0	0	7	18	-24	-7	-18	24
Andere uitkeringen	967	1 021	1 437	28	12	50	939	1 010	1 387
Totaal	12 523	12 792	14 223	366	358	244	12 157	12 434	13 979

Bron: CBS.

Het Rijk is ook actief op het (her)verzekeringsgebied. De minister van Financiën kan kredietverzekeringsmaatschappijen toestemming geven om verzekeringen en garanties tegen betaling van premies bij de Staat te herverzekeren. De uitvoering van de beschikking is in handen van de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij N.V. (NCM) en van De Nederlandsche Bank. Het doel is de bevordering van de Nederlandse export door de herverzekering van niet-commerciële risico's. De uitgaven voor de Staat bestaan uit schade-uitkeringen en een jaarlijkse kostenvergoeding aan de NCM. De ontvangsten bestaan uit de verzekeringspremies en de ontvangsten uit schaderegelingen met debiteuren. Tabel 1.10 geeft een overzicht van de ontvangsten en de uitgaven voor het Rijk.

TABEL 1.10

Uitgaven en ontvangsten van het Rijk in verband met herverzekering van kredietverzekering

	2000	2001	2002	2003
	mln euro			
Uitgaven				
Kostenvergoeding NCM	10	9	12	12
Schade-uitkeringen	80	86	81	128
Ontvangsten				
Premies	34	36	24	39
Schaderestituties	256	375	142	198
Saldo	199	316	74	97

Bron: CBS.

1.4 Balansen en resultaten

1.4.1 Levensverzekeraars en spaarkassen

De Wet toezicht verzekeringsbedrijf 1993 maakt voor het levensverzekeringsbedrijf een onderscheiding naar branches, zoals levensverzekering algemeen (waaronder kapitaal-, pensioen- en lijfrenteverzekeringen in het algemeen) en levensverzekering in verband met huwelijk of geboorte. Er worden zeven branches onderscheiden, waarvan enkele slechts een geringe betekenis hebben.

Voordat in een branche verzekeringen mogen worden gesloten, dient de verzekeraar van de Pensioen- & Verzekeringskamer een vergunning te verkrijgen. Sinds de invoering van de Wet toezicht verzekeringsbedrijf 1993 hebben bijkantoren van verzekeraars die hun hoofdzetel in een van de andere EU-lidstaten hebben, overigens geen vergunning meer nodig. Zij kunnen volstaan met een kennisgeving bij de Pensioen- & Verzekeringskamer. Deze kennisgevingprocedure is ook voldoende als verzekeraars uit andere EU-landen rechtstreeks in Nederland zaken willen doen. Dit gebeurt dan vanuit het zogeheten recht op vrije dienstverrichting.

Verslaglegging

In de verplichte verslagstaten voor de levensverzekeraars is geen specificatie naar de diverse branches voorgeschreven, met één uitzondering. Dit betreft de branche deelneming in spaarkassen. Van spaarkasbedrijven die een eigen rechtspersoonlijkheid bezitten, zijn de gegevens opgenomen in afzonderlijke tabellen. Van de maatschappijen die het spaarkasbedrijf uitoefenen naast de activiteiten in andere levenbranches zijn de gegevens echter opgenomen in de tabellen over de levensverzekeraars. Het voorgaande houdt tevens in dat – met uitzondering van het spaarkasbedrijf – in tabellen over het levensverzekeringsbedrijf geen onderscheid wordt gemaakt naar de diverse branches.

In de tabellen zijn de gegevens van bijkantoren van EU-verzekeraars niet opgenomen. Voor zover de buitenlandse activiteiten van de Nederlandse verzekeraars niet zijn ondergebracht in een afzonderlijke buitenlandse dochtermaatschappij of volledig zijn herverzekerd, zijn zij opgenomen in de tabellen in deze paragraaf.

Beleggingsrisico

De verplichtingen en beleggingen voor verzekeringsproducten waarbij de polishouder zelf het risico draagt, worden apart onderscheiden. Het gaat hierbij om het beleggingsrisico. In dezelfde posten zijn ook de verplichtingen en beleggingen vanwege spaarkasovereenkomsten opgenomen. In geval van spaarkasovereenkomsten draagt de polishouder niet alleen het beleggingsrisico, maar ook het overlijdensrisico zelf. Tegenwoordig wordt het laatste risico altijd door een bijkomende overlijdensrisicoverzekering afgedekt. Genoemde verplichtingen betreffen de post technische voorzieningen voor rekening polishouders en spaarkassen. De hiertegenover staande beleggingen zijn als één post op de actiefzijde van de balans opgenomen. De beleggingen die wel voor risico van de levensverzekeraars komen, worden per type op de balans vermeld.

Bij de waardering van de beleggingen is gestreefd naar harmonisatie. Indien de gebruikte waardering daardoor afwijkt van die in de verslagstaten, ontstaat een waarderingsverschil. Dit verschil is in de balans opgenomen onder de post herwaarderingreserve.

TABEL 1.11 *Balans van de levensverzekeraars*

	2000	2001	2002		2000	2001	2002
	mln euro				mln euro		
Activa				Passiva			
Immateriële activa	19	25	27	Gestort en opgevraagd kapitaal	626	641	665
Terreinen en gebouwen	12 434	13 846	14 223	Agio	1 550	1 592	1 938
Beleggingen in groepsmaatschappijen en deelnemingen	5 557	5 229	5 507	Herwaarderingreserve	18 546	14 268	7 199
Aandelen, deelnemingsbewijzen en andere niet vastrentende waarde papieren	35 816	32 313	22 707	Wettelijke en statutaire reserves	105	105	103
Obligaties en andere vastrentende waardepapieren	43 456	47 261	50 925	Overige reserves	7 827	9 542	8 980
Belangen in beleggingspools	566	555	591	Onverdeelde winst	807	863	465
Vorderingen uit hypothecaire leningen	28 247	28 558	27 397	Achternestde schulden	268	239	487
Vorderingen uit andere leningen	25 215	22 592	27 728	Technische voorzieningen:			
Deposito's bij kredietinstellingen	3 741	3 763	3 675	Voor niet verdiende premies en lopende risico's, netto	35	18	18
Andere financiële beleggingen	4 969	4 926	5 053	Voor levensverzekering, netto	116 764	120 611	124 810
Depots bij verzekeraars	344	348	417	Voor te betalen schaden/uitkeringen, netto	20	9	3
Beleggingen voor risico van polishouders en spaarkasbeleggingen	65 464	76 250	68 351	Voor winstdeling en kortingen, netto	1 585	1 348	1 176
Vorderingen	8 723	10 032	7 800	Overige technische voorziening, netto	1 375	1 096	844
Overige activa	2 459	3 614	4 235	Technische voorzieningen voor verzekeringen waarbij polishouders het beleggingsrisico dragen en voor spaarkassen, netto	60 105	72 027	66 600
Overlopende activa	4 304	793	4 731	Voorzieningen	2 822	2 220	1 362
				Depots van herverzekeraars	3 849	3 650	3 301
				Schulden	20 982	17 736	15 075
				Overlopende passiva	4 048	4 179	4 341
Totaal	241 314	250 144	237 369	Totaal	241 314	250 144	237 369

Bron: CBS.

Tabel 1.12 toont de resultatenrekening van de levensverzekeraars. In de tabel valt in de eerste plaats de scheiding op tussen het technische deel van de rekening en het niet-technische deel. Het technische deel heeft betrekking op de kern van het bedrijf: het verzekeren. De levensverzekeraars zijn verplicht hun beleggingsopbrengsten op de technische rekening te verantwoorden. Een deel van die opbrengsten kan vervolgens aan de niet-technische rekening worden overgeboekt. Dit kan men zien als opbrengsten op het geïnvesteerde eigen vermogen. De herwaarderingen en niet-gerealiseerde beleggingsresultaten worden geleid via de resultatenrekening. De belangrijkste baten zijn de premies en de beleggingsopbrengsten (interest). De uitkeringen en vooral de toevoeging aan de technische voorziening vormen de belangrijkste lasten. Dit laatste verbaast niet vanwege het spaarkarakter van vele levensverzekeringen.

TABEL 1.12

Resultatenrekening van de levensverzekeraars

	2000	2001	2002		2000	2001	2002
Lasten	mln euro			Baten	mln euro		
Technische rekening				Technische rekening			
Uitkeringen eigen rekening	14 109	13 072	19 599	Verdiende premies eigen rekening	22 426	24 964	23 118
Wijziging overige technische voorzieningen eigen rekening	11 108	11 248	-1 627	Opbrengsten uit beleggingen	13 280	11 606	8 622
Winstdeling en kortingen	2 716	1 470	-385	Niet-gerealiseerde winst op beleggingen	1 067	2 123	-653
Bedrijfskosten	2 869	4 240	4 078	Geboekt t.l.v. reserve		6 547	0
Beleggingslasten	967	280	1 591	Overige technische baten eigen rekening	517	1 281	655
Niet-gerealiseerd verlies op beleggingen	538	8 348	4 193				
Geboekt t.g.v. reserve	711	2 424	351				
Overige technische lasten eigen rekening	710	2 146	3 439				
Aan niet-technische rekening toegerekende opbrengst uit beleggingen	1 904	1 534	92				
Resultaat technische rekening	1 658	1 759	761				
Niet-technische rekening				Niet-technische rekening			
Andere lasten	85	95	422	Resultaat technische rekening	1 658	1 759	761
Aandeel van derden in resultaten van geconsolideerde deelnemingen	135	137	-176	Toegerekende opbrengst uit beleggingen overboekt van technische rekening	1 904	1 534	92
Belastingen resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	706	716	171	Andere baten	95	89	156
Buitengewone lasten	0	0	0	Buitengewone baten	0	1	0
Belastingen buitengewoon resultaat	0	0	0				
Resultaat na belastingen	2 731	2 435	240				
Totaal	40 947	49 904	32 751	Totaal	40 947	49 904	32 751

Bron: CBS.

e.r. = eigen rekening.

In tabel 1.13 en tabel 1.14 zijn de balans en de resultatenrekeningen voor spaarkasondernemingen weergegeven.

TABEL 1.13 *Balans van de spaarkasondernemingen*

	2000	2001	2002		2000	2001	2002
	mln euro				mln euro		
Activa				Passiva			
Immateriële activa				Gestort en opgevraagd kapitaal	3	3	3
				Agio		38	38
				Herwaarderingsreserve	36	10	4
Terreinen en gebouwen	8	7	7	Wettelijke en statutaire reserves			
Beleggingen in groepsmaatschappijen en deelnemingen	2	2	3	Overige reserves	240	347	378
				Onverdeelde winst	7	5	3
Aandelen, deelnemingsbewijzen en andere niet vastrentende waardepapieren	114	193	191	Achtergestelde schulden	32	0	
Obligaties en andere vastrentende waardepapieren	279	608	579	Technische voorzieningen:			
Belangen in beleggingspools				Voor niet verdiende premies en lopende risico's, netto		3	3
Vorderingen uit hypothecaire leningen	24	76	122	Voor levensverzekering, netto	212	556	620
Vorderingen uit andere leningen	28	38	42	Voor te betalen schaden/uitkeringen, netto			
Deposito's bij kredietinstellingen				Voor winstdeling en kortingen, netto		4	4
Andere financiële beleggingen	31	51	61	Overige technische voorziening, netto	14	34	13
Depots bij verzekeraars				Technische voorzieningen voor verzekeringen waarbij polishouders het beleggingsrisico dragen en voor spaarkassen, netto	6 144	6 540	5 474
Beleggingen voor risico van polis-houders en spaarkasbeleggingen	6 057	6 427	5 353	Voorzieningen	31	38	17
Vorderingen	151	317	112	Depots van herverzekeraars			
Overige activa	173	98	344	Schulden	182	220	248
Overlopende activa	54	11	9	Overlopende passiva	20	30	18
Totaal	6 921	7 828	6 823	Totaal	6 921	7 828	6 823

Bron: CBS.

TABEL 1.14 Resultatenrekening van de spaarkasondernemingen

	1999	2000	2001	2002		1999	2000	2001	2002
	mln euro					mln euro			
Lasten					Baten				
Technische rekening					Technische rekening				
Uitkeringen eigen rekening	278	329	391	411	Verdiende premies eigen rekening	727	788	904	890
Wijziging overige technische voorzieningen eigen rekening	1 652	293	-123	-1 000	Opbrengsten uit beleggingen	997	12	-226	-840
Winstdeling en kortingen	0	0	4	5	Niet-gerealiseerde winst op beleggingen	921	112	2	4
Bedrijfskosten	129	117	157	133	Geboekt t.l.v. reserve	71			
Beleggingslasten	4	6	0	36	Overige technische baten eigen rekening	85	92	75	72
Niet-gerealiseerd verlies op beleggingen	130	141	219	474					
Geboekt t.g.v. reserve	536	10							
Overige technische lasten e.r.	5	13	2	5					
Aan niet-technische rekening toegerekende opbrengst uit beleggingen	10	8	8	-18					
Resultaat technische rekening	60	87	97	81					
Niet-technische rekening					Niet-technische rekening				
Andere lasten	0	1	18	22	Resultaat technische rekening	60	87	97	81
Aandeel van derden in resultaten van geconsolideerde deelnemingen					Toegerekende opbrengst uit beleggingen overboekt van technische rekening	10	8	9	-18
Belastingen resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening	24	33	36	28	Andere baten	4	1	17	20
Buitengewone lasten					Buitengewone baten				
Belastingen buitengewoon resultaat									
Resultaat na belastingen	49	62	69	32					
Totaal	2 877	1 100	878	209	Totaal	2 877	1 100	878	209

Bron: CBS.

1.4.2 Pensioenfondsen

Indien een werkgever aan het personeel een pensioenregeling toezegt, wordt een pensioenvoorziening gevormd. Hiervoor staan op grond van de Pensioen- en spaarfondsenwet vier mogelijkheden open:

1. het oprichten van een eigen ondernemingspensioenfonds;
2. aansluiten bij een bestaand bedrijfstakpensioenfonds;
3. het sluiten van een contract met een levensverzekeraar;
4. het geven van faciliteiten aan de individuele werknemers voor een eigen contract met een levensverzekeraar.

Een pensioenregeling kan verschillende voorzieningen betreffen, die veelal in combinatie voorkomen. In de eerste plaats kan het gaan om een voorziening die bij het bereiken van een bepaalde leeftijd een periodieke uitkering geeft, zoals het ouderdomspensioen. Deze uitkering vormt een aanvulling op de AOW-uitkering, het staatspensioen. Verder komt meestal een voorziening voor de nabestaanden bij een eventueel overlijden van de werknemer voor in de vorm van een periodieke uitkering. Dit zijn het weduwen- en wezenpensioen, maar ook het partnerpensioen. De uitkering vormt een aanvulling op de ANW-uitkering als daar recht op bestaat. Ten slotte kan de regeling tevens een uitkering bij langdurige invaliditeit of ziekte inhouden (invaliditeitspensioen), in aanvulling op de WAO.

Uit tabel 1.15 wordt duidelijk dat de pensioenfondsen zeer aanzienlijke pensioenvoorzieningen aanhouden. Dit vloeien voort uit de Pensioen- en spaarfondsenwet die financiering van de pensioenvoorziening op basis van het kapitaaldekkingstelsel voorschrijft. Dit betekent dat tijdens de werkzame periode van de werknemer (of beroepsgenoten) gespaard wordt voor het toekomstige pensioen. Dit wordt door de pensioenfondsen verantwoord op hun balans als toekomstige pensioenverplichting aan hun verzekerden. Pensioenen worden ten laste van deze voorziening pensioenverplichtingen uitgekeerd.

TABEL 1.15

Balans van de pensioenfondsen per jaarultimo; bedrijfseconomische opstelling

	1999	2000	2001	2002
mln euro				
Activa				
Onroerende zaken en inventaris	21 788	24 178	24 051	21 239
Hypothecaire leningen	13 566	13 929	13 380	15 400
Aandelen	215 734	216 527	206 959	175 100
Obligaties	135 293	167 657	164 617	173 200
Leningen op schuldbekentenis	44 170	31 404	22 534	14 758
Niet-geconsolideerde deelnemingen en overige beleggingen	14 087	14 859	15 442	11 600
Deposito's en liquide middelen	3 520	5 689	4 639	10 165
Premiereserve herverzekering	13 584	14 149	6 133	5 879
Overige vorderingen	9 861	9 295	7 747	7 505
Totaal	471 601	497 687	465 502	434 846
Passiva				
Stichtingskapitaal en reserves	126 557	112 511	68 583	-1 572
Voorziening pensioenverplichtingen ¹⁾	334 759	375 491	385 898	300 200
Leningen	1 452	1 030	1 457	126 415
Overige schulden	8 834	8 654	9 604	9 803
Totaal	471 601	497 687	465 542	434 846

Bron: CBS.

¹⁾ Inclusief spaarfonds.

Bij de waardering van de beleggingen is zoveel mogelijk gestreefd naar harmonisatie. Zo zijn de onderhandse en hypothecaire leningen opgenomen tegen hun nominale waarde. Voor de beleggingen in effecten is de beurswaarde gehanteerd. Hiervoor is de ontwikkeling van de beurskoersen van groot belang.

De 'reserves' op de balans van pensioenfondsen zijn slechts gedeeltelijk vrije reserves; zij bevatten ook overige reserves met een pensioenbestemming, bijvoorbeeld voor verwachte verhogingen van de pensioenen door aanpassing aan nieuwe loonronden en autonome loonsverhogingen.

In tabel 1.16 is de rekening van baten en lasten voor de pensioenfondsen opgenomen. Net als bij de levensverzekeraars is de toevoeging aan de voorziening voor de verzekeringsverplichtingen elk jaar aanzienlijk. Het bedrag aan uitkeringen groeit jaarlijks gestaag. Hiertegenover staan als belangrijkste bronnen van inkomsten de premies en de interest (samen met de opbrengst onroerende zaken). Positieve resultaten laten de pensioenfondsen al vanaf 2000 niet meer zien. De beleggingsopbrengsten gaan hard achteruit.

TABEL 1.16

Resultatenrekening van de pensioenfondsen

	1999	2000	2001	2002
mln euro				
Lasten				
Vermeerdering voorziening pensioenverplichtingen eigen rekening ¹⁾	30 536	23 301	18 510	35 613
Uitkeringen en afkopen eigen rekening	10 829	12 158	12 434	13 998
Onkosten	575	664	697	772
Andere lasten	1 835	1 445	315	1 222
T.g.v. reserve	34 662	-13 529	-30 761	-64 159
Overdrachten	1 525	1 695	1 498	1 864
Totaal	79 962	25 733	2 692	-10 690
Baten				
Premies eigen rekening	8 273	9 516	11 202	16 789
Interest	16 532	18 691	14 878	15 575
Opbrengst onroerende zaken	1 382	1 615	1 527	2 082
Winsten en bijschrijvingen op beleggingen	49 040	-8 243	-27 916	-50 400
Andere baten	2 768	1 980	1 444	2 870
Overdrachten	1 967	2 173	1 556	2 394
Totaal	79 962	25 733	2 692	-10 690

Bron: CBS.

¹⁾ Inclusief spaarfonds.

Tabel 1.17 bevat gegevens die via een apart onderzoek elk kwartaal over de samenstelling van de balans van de pensioenfondsen worden verzameld. De balansposten debiteuren, crediteuren, (technische) voorzieningen en reserves blijven bij dit onderzoek buiten beschouwing. Door definitieverschillen en verschillen in de waarderinggrondslagen van de beleggingen sluiten de balansgegevens in deze tabel niet geheel aan bij die in tabel 1.15.

TABEL 1.17

Balanssamenstelling van de pensioenfondsen per ultimo

	2002				2003			
	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw	1e kw	2e kw	3e kw	4e kw
mln euro								
Activa								
Onroerende zaken, inventaris en overige goederen in eigen gebruik	185	182	182	185	204	205	206	205
Onroerende zaken en overige goederen niet in eigen gebruik	22 210	22 105	21 671	21 068	22 569	22 600	22 474	21 441
Obligaties	159 044	166 616	175 361	177 088	179 196	182 860	182 845	182 075
Aandelen	236 919	204 199	176 356	183 878	175 122	199 084	209 994	226 368
Niet-geconsolideerde deelnemingen (incl. vorderingen en schulden)	3 489	5 888	4 392	6 858	4 264	5 899	5 263	9 681
Lang krediet u/g								
hypotheclair	9 907	9 958	10 449	10 597	10 658	10 877	10 577	10 097
niet-hypotheclair	27 050	24 250	21 476	19 867	18 846	17 791	16 136	14 358
Kort krediet u/g	898	4 244	2 759	2 039	1 986	2 558	2 214	2 326
Overige waardepapieren	2	3	130	102	100	1	0	208
Termijndeposito's								
euro	1 495	3 737	5 049	3 663	4 781	5 136	6 055	8 437
valuta	2 115	3 371	5 114	2 328	4 109	2 236	2 456	2 326
Kasmiddelen	1 467	2 460	2 612	2 388	4 110	3 155	2 888	7 624
Totaal activa	464 780	447 014	425 549	430 060	425 942	452 402	461 107	485 146
Passiva								
Lang krediet o/g	891	848	776	760	651	657	844	1 104
Kort krediet o/g	6 473	9 330	12 023	2 680	2 211	3 402	37 702	6 886
Totaal passiva	7 364	10 178	12 799	3 440	2 862	4 059	38 546	7 990

Bron: CBS.

1.4.3 Schadeverzekeraars

Nederlandse schadeverzekeraars hebben als verplichte rechtsvorm de naamloze vennootschap of de onderlinge waarborgmaatschappij. Onderlinge waarborgmaatschappijen van beperkte omvang zijn geheel of gedeeltelijk vrijgesteld van toepassing van de Wet Toezicht Verzekeringsbedrijf 1993. Voor deze vrijstelling gelden grenzen aan het aantal leden-verzekerden en de grootte van het jaarlijkse bruto premie-inkomen. Het toezicht op professionele herverzekeraars betreft alleen de plicht zich bij de Pensioen- & Verzekeringkamer te melden. Verder wordt in de Wet toezicht verzekeringbedrijf 1993 uitdrukkelijk bepaald dat instellingen als de Sociale Verzekeringbank, de bedrijfsverenigingen en de ziekenfondsen niet tot de (schade)verzekeraars behoren.

Tabel 1.18 toont de balans van de schadeverzekeraars. De passivapost 'gestort en opgevraagd kapitaal' betreft naast het aandelenkapitaal van de naamloze vennootschappen ook het kapitaal dat door de leden-verzekerden van de onderlinge waarborgmaatschappijen is ingebracht. De kapitaalbreng in de buitenlandse schadeverzekeraars is echter opgenomen onder de post overige reserves.

Evenals bij de levensverzekeraars en de pensioenfondsen is ook voor de schadeverzekeraars gestreefd naar harmonisatie van de waardering van de beleggingen. In tegenstelling tot levensverzekeraars kennen schadeverzekeraars geen verzekeringen waarbij de verzekerden het beleggingsrisico zelf dragen. Een vergelijkbare post 'beleggingen voor risico van polishouders' komt bij de schadeverzekeraars dan ook niet voor.

TABEL 1.18

Balans van de schadeverzekeraars

	2000	2001	2002		2000	2001	2002
	mln euro				mln euro		
Activa				Passiva			
Immateriële activa	15	26	36	Gestort en opgevraagd kapitaal	948	931	931
Terreinen en gebouwen	385	411	386	Agio	1 425	1 404	1 486
Beleggingen in groepsmaatschappijen en deelnemingen	1 760	1 876	1 807	Herwaarderingsreserve	3 381	2 654	793
Aandelen, deelnemingsbewijzen andere niet vastrentende waardepapieren	8 036	6 105	4 373	Wettelijke en statutaire reserves	1 132	1 084	1 171
Obligaties en andere vastrentende waardepapieren	14 723	15 727	15 844	Overige reserves	3 261	3 423	3 267
Vorderingen uit hypothecaire leningen	426	462	501	Onverdeelde winst	265	210	143
Vorderingen uit andere leningen	2 190	1 666	1 580	Achtergestelde schulden	279	217	272
Deposito's bij kredietinstellingen	526	357	637	Technische voorzieningen			
Andere financiële beleggingen	599	736	1 006	Voor niet verdiende premies en lopende risico's, netto	3 735	3 877	4 044
Depots bij verzekeraars	107	110	122	Voor te betalen schaden/ uitkeringen, netto	15 028	15 465	16 574
Vorderingen	4 017	5 290	5 787	Overige technische voorzieningen	437	397	348
Overige activa	1 131	1 091	1 075	Voorzieningen	853	565	368
Overlopende activa	1 372	504	476	Depots van herverzekeraars	115	130	124
Totaal	35 287	34 363	33 629	Schulden	3 760	3 388	3 383
				Overlopende passiva	667	618	723
				Totaal	35 287	34 363	33 629

Bron: CBS.

De belangrijkste passivaposten op de balans van schadeverzekeraars zijn de technische voorzieningen. De tabel geeft de netto bedragen, na aftrek van herverzekering. De technische voorziening voor niet verdiende premies en lopende risico's is een samenstelling van twee voorzieningen. De voorziening voor niet verdiende premies omvat dat deel van de premie dat aan het einde van het jaar reeds verschuldigd is door de verzekeringnemer, terwijl de periode waarop de premie betrekking heeft nog niet is verstrekt. Het omvat het deel van premies dat aan een volgend boekjaar of volgende boekjaren moet worden toegerekend.

De voorziening voor lopende risico's kan door de verzekeraar worden gevormd voor alle schades en uitgaven na het einde van het boekjaar, die uit lopende verzekeringen voortkomen en die uitstijgen boven de niet-verdiende premies en de nog verschuldigde premies voor deze lopende verzekeringen. De technische voorziening voor te betalen schaden/uitkeringen betreft de voorziening voor schade die ten laste van het boekjaar komt maar die op de balansdatum nog niet is uitgekeerd. Naar technische voorzieningen volgens het fondsensysteem wordt in de nieuwe situatie niet meer apart gevraagd.

In tabel 1.19 is een onderscheid gemaakt tussen het technische en het niet-technische deel van de verlies- en winstrekening. Het technische deel heeft betrekking op hun kernactiviteit: de schadeverzekering. In tabel 1.20 staat vermeld hoe, per branchegroep, de technische resultaten tot stand zijn gekomen.

Tabel 1.19

Verkorte verlies- en winstrekening van de schadeverzekeraars

	1999	2000	2001	2002
	mln euro			
Technisch resultaat	318	194	387	226
w.v.				
ongevallen en ziekte	81	14	234	276
motorrijtuigen	-7	-23	-9	-59
zee, transport en luchtvaart	14	-12	15	5
brand e.a. schade aan goederen	155	79	101	-30
overige branches	75	136	46	35
Niet technische rekening				
Toegerekende opbrengst beleggingen overgeboekt van technische rekening (+/+)	124	104	82	0
Baten				
w.v.				
Opbrengst uit beleggingen	1 411	1 550	1 398	995
Niet gerealiseerd resultaat op beleggingen	1 067	417	133	273
Geboekt t.l.v. reserve	1 213	353	520	1 355
Andere baten	109	202	130	105
Buitengewone baten	7	70	10	6
Toegerekende opbrengst beleggingen overgeboekt aan technische rekening (-/-)	785	816	794	681
Lasten				
Beleggingslasten	101	107	129	78
Niet gerealiseerd verlies op beleggingen	1 213	381	565	1 548
Geboekt t.g.v. reserves	1 064	432	141	267
Andere lasten	164	114	96	124
Aandeel van derden in resultaten van geconsolideerde deelnemingen	1	1	1	-2
Belastingen resultaat	226	265	217	55
Buitengewone lasten	30	10	5	3
Belasting buitengewoon resultaat	-1	21	0	0
Resultaat na belastingen	663	744	712	207

Bron: CBS.

Het technische resultaat heeft zowel betrekking op de concrete verzekeringsactiviteiten (zoals het innen van premies en bijdragen, het uitkeren van schadevergoedingen, de verrekeringen met herverzekeraars), als op de direct met die verzekeringsactiviteiten verbonden kosten, interest en wijzigingen in technische voorzieningen.

In de tabel komen zowel de begrippen 'geboekte premies' en 'geboekte schaden' voor als de begrippen 'verdiende premies' en 'geleden schaden'. De geboekte premie is de premie die in het verslagjaar door de verzekerden verschuldigd is. Analoog geldt dat de geboekte schade alle schade is die in het boekjaar is gemeld. De verdiende premie betreft de werkelijk aan een jaar toe te schrijven premie die als verdiend wordt beschouwd. Een deel van de geboekte premie kan namelijk 'overlopen' naar het volgende jaar of nog later, en heeft dan betrekking op dekking van risico's in een later jaar. Met het begrip 'geleden schade' wordt bedoeld op de schade die gedurende het boekjaar is verzekerd en tot een uitkering moet gaan leiden, ongeacht of en wanneer deze schade is gemeld.

De post 'betaalde bijdragen' in de branche 'ongevallen en ziektekosten' heeft betrekking op de bijdragen die door de particuliere ziektekostenverzekeraars aan de Stichting Uitvoering MOOZ en de Stichting uitvoering omslagregeling WTZ worden afgedragen.

TABEL 1.20

Technisch resultaat van de schadeverzekeraars

	Ongevallen en ziekte		Motorrijtuig-verzekering		Zee-, transport en luchtvaart-verzekering		Brand en andere schade aan goederen		Overige branches		Totaal	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
	mln euro											
1. Geboekte premies en bijdragen eigen rekening	8 091	9 122	3 883	4 053	382	453	2 112	2 289	1 525	1 745	15 992	17 662
2. Toename voorziening premies eigen rekening	76	39	59	68	2	7	33	41	56	59	227	214
3. Verdiende premies eigen rekening (1-2)	8 015	9 083	3 824	3 985	379	446	2 078	2 248	1 469	1 686	15 765	17 448
4. Ontvangen bijdragen	2 576	2 873									2 576	2 873
5. Toegerekende opbrengst uit beleggingen	181	83	66	38	2	0	40	14	19	13	308	148
6. Niet gerealiseerde winst op beleggingen		0		0		0		0		0	0	0
7. Overige technische baten eigen rekening	53	74	7	7	2	2	6	7	6	11	74	101
8. Toegerekende opbrengst uit beleggingen overgeboekt van niet technische rekening	318	262	262	224	23	21	69	65	121	107	793	679
9. Geboekte schaden eigen rekening	7 667	8 553	2 736	2 900	254	281	1 159	1 337	839	967	12 656	14 038
10. Toename voorziening schaden eigen rekening	578	668	257	217	18	54	63	122	87	89	1 004	1 150
11. Geleden schaden eigen rekening (9+10)	8 246	9 221	2 993	3 117	272	335	1 222	1 459	926	1 056	13 660	15 187
12. Betaalde bijdragen	1 073	1 141									1 073	1 141
13. Wijziging overige technische voorziening eigen rekening	11	3	2	1	0	-3	-16	-16	-2	2	-5	-13
14. Winstdeling en kortingen	83	99	8	8	0	0	14	7	15	15	120	128
15. Bedrijfskosten	1 414	1 544	1 135	1 149	118	127	851	893	619	698	4 136	4 411
16. Beleggingslasten	11	12	0	4	0	0	0	2	0	1	12	19
17. Niet-gerealiseerd verlies op beleggingen	-3	43	0	23	0	0	0	4	0	4	-3	74
18. Overige technische lasten eigen rekening	25	40	14	10	0	5	10	11	6	5	55	71
19. Aan niet technische rekening toegerekende opbrengst uit beleggingen	49	-3	16	1	1	0	12	5	5	0	82	2
20. Wijziging egalisatievoorziening	0	0	0	0	-1	0	0	0	1	1	0	1
21. Resultaat technische rekening	234	276	-10	-59	15	5	101	-30	46	35	387	227

Bron: CBS.

De post 'ontvangen bijdragen' betreft enerzijds de bedragen die door de verzekeraars in het kader van MOOZ en omslagregeling WTZ worden geïnd bij de verzekerden. Anderzijds gaat het hier om bijdragen die in het kader van de omslagregeling WTZ van de desbetreffende stichting worden ontvangen.

1.4.4 VUT-fondsen

Vervroegde Uittreding (VUT) is ooit geïntroduceerd als een mogelijkheid om werknemers in de gelegenheid te stellen eerder te stoppen met werken. De VUT is ook gebruikt om oudere werknemers te laten afvloeien. In hun plaats konden jongeren aan het werk. Zo werd een bijdrage geleverd aan de terugdringing van de werkloosheid.

De regeling is in de bedrijfstakken tot stand gekomen via de CAO-onderhandelingen. De VUT-regeling werd niet als een pensioenvoorziening in de zin van de Pensioen- en spaarfondsenwet beschouwd waardoor er iedere CAO-ronde over onderhandeld moest worden. De regeling werd hiermee een verworven recht binnen bedrijfstakken en bleef gehandhaafd toen de oorspronkelijke motieven niet meer bestonden. Inmiddels kan zo'n 80 procent van de werknemers aanspraak maken op een VUT-regeling.

De huidige VUT-regelingen kenmerken zich door het toepassen van een omslagstelsel. De uitkeringen aan ex-werknemers worden betaald met de premies die worden opgebracht door de nu nog actieve werknemers en de werkgevers. Door de vergrijzingervaart men deze lasten langzamerhand als onaanvaardbaar hoog. In toenemende mate wordt het omslagstelsel verlaten. De VUT wordt vervangen door een moderne prepensioenering, waarin een kapitaaldekkingstelsel wordt toegepast waarbij de werknemer individuele rechten opbouwt, net als bij het gewone pensioen. De opgebrachte premie wordt belegd, zodat als het moment daar is zijn uitkering uit de belegde middelen kan worden betaald.

De uitvoerders van de VUT-regelingen zijn in drie groepen in te delen. De eerste groep betreft de regelingen die bij pensioenfondsen zijn ondergebracht. De tweede groep omvat de regelingen die rechtstreeks door de bedrijven zelf worden uitgevoerd. De derde groep betreft regelingen voor bedrijfstakken die in afzonderlijke stichtingen zijn ondergebracht. Deze laatste groep wordt aangeduid met de term VUT-fondsen. De bedrijfstakken die gebruik maken van deze VUT-fondsen zijn onder andere de metaalnijverheid, de bouw en de horeca.

TABEL 1.21 Balansen VUT-fondsen (ultimo)

	2000	2001	2002		2000	2001	2002
	mln euro				mln euro		
Activa				Passiva			
Girale tegoeden	43	33	47	Eigen vermogen (reserves)	1 680	1 637	1 609
Deposito's	230	325	283	Voorziening VUT-verplichtingen	1 544	1 534	1 376
Obligaties	999	992	929	Overige voorzieningen	57	61	34
Aandelen	1 185	1 377	1 291	Leningen op korte termijn	33	66	21
Leningen op lange termijn	74	86	53	Overige schulden	181	296	339
Leningen op korte termijn	512	233	323				
Overige vorderingen	454	548	452				
Totaal	3 495	3 595	3 379	Totaal	3 495	3 595	3 379

Bron: CBS.

TABEL 1.22 Resultatenrekening VUT-fondsen

	2000	2001	2002		2000	2001	2002
	mln euro				mln euro		
Lasten				Baten			
Uitkeringen	2 597	2 724	2 650	Totaal premies	2 676	2 611	2 442
Voorziening VUT-verplichtingen	-9	-10	-158	w.v.			
				werkgevers	1 612	1 465	1 394
Administratiekosten	37	32	32	werknemers	996	1 146	1 045
Overige lasten	24	27	14	overige	68	0	2
				Rente en dividend	114	93	60
Saldo	635	-44	-27	Overige baten	495	25	10
Totaal	3 285	2 729	2 511	Totaal	3 285	2 729	2 511

Bron: CBS.

1.4.5 Het binnenlands bedrijf

De gegevens in tabel 1.23 zijn gebaseerd op een enquête die het CBS ieder kwartaal bij de grootste verzekeringsconcerns uitvoert. Ophoging tot landelijke totaalgegevens vindt daarbij niet plaats. De tabel bevat gegevens over de samenstelling van de geconsolideerde balans van het binnenlands bedrijf. De financiële dochters van de grote concerns zijn in de consolidatie betrokken. Dit zijn naast de levens- en schadeverzekeringsdochteren ook de dochtermaatschappijen die actief zijn op het gebied van kredietverlening of belegging in financiële of vaste activa. Dochtermaatschappijen die op grond van de Wet toezicht kredietwezen onder toezicht staan van De Nederlandsche Bank blijven buiten de consolidatie. Hetzelfde geldt voor dochters die als niet-financieel bedrijf actief zijn. De balansposten debiteuren, crediteuren, overlopende posten, (technische) voorzieningen en reserves blijven in de enquête buiten beschouwing.

TABEL 1.23 *Balanssamenstelling van de verzekeraars, per ultimo*

	2002				2003			
	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.
	mln euro							
Activa								
Onroerende zaken, inventaris en overige goederen in eigen gebruik	1 727	1 777	1 774	1 937	1 798	1 894	1 899	1 556
Onroerende zaken en overige goederen niet in eigen gebruik	12 767	12 721	12 842	12 739	11 344	10 964	11 343	11 465
Obligaties	73 426	67 298	69 777	70 699	81 814	79 873	83 917	87 687
Aandelen	99 644	87 727	77 640	79 949	74 527	80 617	81 173	84 808
Financiële derivaten	151	190	163	223	291	264	293	270
Lang krediet u/g								
hypotheclair	40 713	42 831	44 381	44 228	41 543	43 233	43 107	33 758
niet-hypotheclair	42 607	40 880	40 406	39 326	35 784	34 760	35 026	33 148
Kort krediet u/g	374	554	193	143	1 250	2 959	2 972	2 326
Overige waardepapieren	444	343	369	380	1 254	350	349	310
Termijndeposito's								
euro	1 785	1 993	2 036	2 056	7 776	8 468	8 099	8 143
valuta	0	0	4	6	92	55	155	190
Kasmiddelen	2 097	2 944	3 819	4 872	4 600	4 505	4 504	4 924
Totaal activa	275 736	259 257	253 403	256 558	262 073	267 942	272 837	268 585
Passiva								
Lang krediet o/g	15 590	17 071	19 047	15 936	15 259	17 047	15 091	9 575
Obligaties	2	2	2	2	0	0	0	0
Kort krediet o/g	9 648	6 889	9 250	6 171	8 515	7 509	11 836	9 367
Gestort aandelenkapitaal	1 021	1 078	1 086	1 087	1 293	1 425	1 321	1 425
Agioreserve	5 126	5 134	5 136	5 071	4 894	4 412	4 649	4 966
Totaal passiva	31 387	30 174	34 520	28 268	29 961	30 393	32 897	25 333

Bron: CBS.

1.5 Beleggingen

Tabel 1.24 toont de netto directe opbrengsten op beleggingen en het gemiddeld behaalde rendement. Directe opbrengsten zijn zaken als interest op leningen, dividend op aandelen, huuropbrengsten, en dergelijke. Het gaat hier dus niet om winsten (of verliezen) op verkopen, de zogenoemde indirecte opbrengsten. Het totaal van de opbrengsten in deze tabel sluit niet precies aan op de resultatenrekening. Daar zijn de opbrengsten uit beleggingen bruto opgenomen.

Tabel 1.25 toont het directe rendement dat de pensioenfondsen gemiddeld op hun beleggingen behalen. Het gaat hier om dividenden, huuropbrengsten, interest e.d. Het indirecte rendement (zoals winst door verkoop van beleggingen) is niet in de tabel opgenomen. Het directe rendement alleen is gemiddeld al hoger dan de rekenrente van 4 procent die de pensioenfondsen hanteren bij de (actuariële) bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen en de pensioenpremies. Het totaal van de opbrengsten sluit niet precies aan op de resultatenrekening. In deze tabel zijn namelijk de interestbaten op overige activa niet opgenomen. Daarnaast worden in de resultatenrekening de interestlasten en de kosten van de beleggingen in mindering gebracht op de interestbaten.

TABEL 1.24

Netto direct rendement op de beleggingen van levensverzekeraars, 2002

	Gemiddeld belegd bedrag		Netto opbrengst	Rendement
	mln euro			
Terreinen en gebouwen	14 384		927	6,4
Beleggingen in groepsmaatschappijen en deelnemingen	9 224		251	2,7
Aandelen	28 913		985	3,4
Obligaties	53 020		3 496	6,6
Belangen in beleggingspools	1 500		38	2,5
Hypothecaire leningen	29 148		1 712	5,9
Andere leningen	24 823		1 879	7,6
Deposito's bij kredietinstellingen	5 906		227	3,8
Andere financiële beleggingen	4 578		404	8,8
Depots bij verzekeraars	339		19	5,7
Liquide middelen	3 496		149	4,3
Totaal beleggingen risico verzekeraar	175 332		10 089	5,8
Beleggingen voor risico polishouders en spaarkasbeleggingen	67 553		1 729	2,6
Totaal	242 885		11 818	4,9

Bron: CBS.

TABEL 1.25

Netto direct rendement op de beleggingen van de pensioenfondsen

	Gemiddeld belegd bedrag			Netto-opbrengst			Rendement		
	2000	2001	2002	2000	2001	2002	2000	2001	2002
	mln euro						%		
Vaste eigendommen	22 850	24 056	22 656	1 615	1 527	943	7,1	6,3	4,2
Hypothecaire leningen	15 156	13 128	1 090	1 010	887	72	6,7	6,8	6,6
Aandelen	232 581	223 310	83 563	6 956	2 593	1 116	3,0	1,2	1,3
Obligaties	134 120	170 785	51 891	6 633	6 652	2 727	4,9	3,9	5,3
Leningen op									
schuldbekentenis	37 598	30 386	10 439	1 726	1 621	773	4,6	5,3	7,4
Andere beleggingen ¹⁾	17 312	10 817	88 969	507	299	10 084	2,9	2,8	11,3

Bron: CBS.

¹⁾ Inclusief niet-geconsolideerde deelnemingen.

In tabel 1.26 worden de netto directe opbrengsten op de beleggingen van de schadeverzekeraars en het gemiddeld behaalde rendement getoond. Het totaal van de opbrengsten sluit niet precies aan op de bedragen van de verlies- en winstrekening.

1.6 Analyse

Met de betaling van de verzekeringspremie draagt een verzekeringsnemer de financiële risico's van bepaalde gebeurtenissen over aan de verzekeringsmaatschappij. Hij moet er dan wel op kunnen rekenen dat de verzekeraar aan diens verplichtingen kan voldoen. Met het oog hierop stelt de wet eisen aan de solvabiliteit van de maatschappijen.

TABEL 1.26

Netto direct rendement op de beleggingen van schadeverzekeraars, 2002

	Gemiddeld belegd bedrag	Netto-opbrengst	Rendement
	mln euro		%
Terreinen en gebouwen	383	22	5,7
Beleggingen in groepsmaatschappijen en deelnemingen	1 717	89	5,2
Aandelen	5 443	225	4,1
Obligaties	16 335	945	5,8
Hypothecaire leningen	483	32	6,7
Andere leningen	1 991	148	7,4
Deposito's bij kredietinstellingen	663	31	4,7
Andere financiële beleggingen	1 238	43	3,4
Depots bij verzekeraars	143	5	3,5
Liquide middelen	1 130	53	4,7
Totaal	29 526	1 594	5,4

Bron: CBS.

Tabel 1.27 geeft inzicht in de mate waarin verzekeraars aan de vereiste solvabiliteit voldoen. Als kengetal is genomen de verhouding tussen de aanwezige solvabiliteitsmarge en de vereiste solvabiliteitsmarge. Verzekeraars voor wie de ratio uitkomt op minder dan 1,0 voldoen niet aan de solvabiliteitsvereisten. Het laatste komt niet voor.

TABEL 1.27

Levensverzekeraars naar solvabiliteitsratio

	Aantal maatschappijen			
	1999	2000	2001	2002
	%			
Solvabiliteitsratio ¹⁾				
minder dan 1	1,0	1,0	0,0	0,0
1 tot 2	26,8	29,4	30,1	45,4
2 tot 3	30,9	25,5	35,5	27,3
3 tot 4	19,6	12,7	16,1	8,0
4 of meer	21,6	31,4	18,3	19,3
Totaal	100	100	100	100

Bron: CBS.

¹⁾ Aanwezige solvabiliteitsmarge / vereiste solvabiliteitsmarge.

In tabel 1.28 wordt het beeld van het levensverzekeringsbedrijf verder geschetst. Deze tabel geeft de scores van de levensverzekeraars op de vier kengetallen, te weten de rentabiliteit van het eigen vermogen en van het totale vermogen, de solvabiliteit en de omzetgroei.

Tabel 1.29 geeft per branche een overzicht van het verloop van het schadepercentage. Berekend als de bruto geboekte schaden gedeeld door de geboekte premies geeft dit percentage inzicht in de mate waarin de premies voldoen om de schade-uitkeringen te dekken. De laatste jaren overtreffen de schades bij de brancheongevallen en ziekte de premies. Net als in 2001 nemen in 2002 de schadepercentages in totaliteit af.

De schadepercentages zijn een hulpmiddel bij de beoordeling van de financiële positie en vooruitzichten van de schadeverzekeraars. Dit geldt ook voor de bedrijfseconomische kengetallen die in de tabellen 1.30 en 1.31 worden gepresenteerd.

TABEL 1.28

Kengetallen levensverzekeraars, 2002

Rentabiliteit totaal vermogen ¹⁾	Procentuele verdeling van de markt	Rentabiliteit eigen vermogen ²⁾	Procentuele verdeling van de markt
	%		%
minder dan 0%	41,6	minder dan 0%	1,2
0 tot 5%	53,7	0 tot 5%	11,1
5 tot 10%	1,7	5 tot 10%	25,4
10 tot 15%	2,4	10 tot 15%	33,8
15% of hoger	0,6	15% of hoger	28,4
Totaal	100	Totaal	100
Marktgemiddelde	-0,5	Marktgemiddelde	4,4
Solvabiliteit ³⁾	Procentuele verdeling van de markt	Omzetgroei ⁴⁾	Procentuele verdeling van de markt
	%		%
0 tot 20%	100	minder dan 0%	90,6
20 tot 40%	0,0	0 tot 10%	9,4
40 tot 60%	0,0	10 tot 20%	0,0
60 tot 80%	0,0	20 tot 30%	0,0
80% of hoger	0,0	30% of hoger	0,0
Totaal	100	Totaal	100
Marktgemiddelde	0,4	Marktgemiddelde	-0,3

Bron: CBS.

¹⁾ Rentabiliteit totaal vermogen: totaal resultaat vóór belasting / (gemiddeld) totale vermogen, exclusief technische voorzieningen.

²⁾ Rentabiliteit eigen vermogen: netto-winst (na belasting) / (gemiddeld) eigen vermogen.

³⁾ Solvabiliteit: (gemiddeld) eigen vermogen / (gemiddeld) totaal vermogen, exclusief technische voorzieningen.

⁴⁾ Omzetgroei: (omzet jaar (t) - omzet jaar (t-1)) / omzet jaar (t-1), waarbij omzet = premies + interest.

TABEL 1.29

Schadeperscentage schadeverzekeraars per branche

	1999	2000	2001	2002
	%			
Ongevallen en ziekte	109,9	105,6	101,5	82,9
Motorrijtuigenverzekering	76,8	78,1	78,3	78,1
Zee, transport en luchtvaart	69,7	90,7	68,3	78,6
Brand en andere schade aan goederen	71,8	78,7	62,5	59,3
Overige branches	55,6	61,5	64,9	57,0
Totaal	85,7	89,3	85,0	74,9

Bron: CBS.

Tabel 1.30 geeft inzicht in de mate waarin schadeverzekeraars voldoen aan de solvabiliteitsvereisten die de wet voorschrijft. Een verzekeringnemer moet er immers op kunnen vertrouwen dat de verzekeraar zijn verplichtingen kan nakomen. Als kengetal is genomen de verhouding van de aanwezige solvabiliteitsmarge en de vereiste solvabiliteitsmarge. Verzekeraars met een ratio kleiner dan 1,0 voldoen niet aan de solvabiliteitsvereisten. Eind 2002 verkeren enkele schadeverzekeraars in die situatie.

In tabel 1.31 wordt het financiële beeld van de schadeverzekeraars verder uitgediept. Deze tabel geeft frequentieverdelingen van de rentabiliteit, solvabiliteit en omzetgroei van het schadeverzekeringsbedrijf.

TABEL 1.30

Schadeverzekeraars naar solvabiliteitsratio

	Aantal maatschappijen			
	1999	2000	2001	2002
Solvabiliteitsratio ¹⁾	%			
minder dan 1	1,4	1,1	3,4	1,6
1 tot 2	18,6	15,9	21,0	24,9
2 tot 3	14,0	15,8	16,4	16,5
3 tot 4	15,4	13,8	14,1	12,4
4 of meer	50,6	53,0	45,0	44,6
Totaal	100	100	100	100

Bron: CBS.

¹⁾ Aanwezige solvabiliteitsmarge / vereiste solvabiliteitsmarge.

TABEL 1.31

Kengetallen schadeverzekeraars, 2002

Rentabiliteit totaal ver- mogen ¹⁾	Procentuele verdeling van de markt	Rentabiliteit eigen ver- mogen ²⁾	Procentuele verdeling van de markt
	%		%
minder dan -10%	11,2	minder dan -10%	19,3
-10 tot 0%	26,4	-10 tot 0%	19,8
0 tot 10%	32,6	0 tot 10%	28,1
10 tot 20%	23,1	10 tot 20%	25,3
20% of meer	6,7	20% of meer	7,4
Totaal	100	Totaal	100
Marktgemiddelde	0,0	Marktgemiddelde	0,0
Solvabiliteit ³⁾	Procentuele verdeling van de markt	Omzetgroei ⁴⁾	Procentuele verdeling van de markt
	%		%
minder dan 0%	24,5	minder dan -20%	2,1
0 tot 30%	75,2	-20 tot 0%	14,8
30 tot 60%	0,3	0 tot 10%	41,9
60 tot 90%	0,0	10 tot 20%	8,6
90% of meer	0,0	20% of meer	32,7
Totaal	100	Totaal	100
Marktgemiddelde	0,0	Marktgemiddelde	0,0

Bron: CBS.

¹⁾ Rentabiliteit totaal vermogen: totaal resultaat vóór belasting / (gemiddeld) totale vermogen, exclusief technische voorzieningen.²⁾ Rentabiliteit eigen vermogen: netto-winst (na belasting) / (gemiddeld) eigen vermogen.³⁾ Solvabiliteit: (gemiddeld) eigen vermogen / (gemiddeld) totaal vermogen, exclusief technische voorzieningen.⁴⁾ Omzetgroei: {omzet jaar (t) - omzet jaar (t-1)} / omzet jaar (t-1), waarbij omzet = premies + interest.

1.7 Verzekerd in Europa

Deze paragraaf is samengesteld op basis van het *Insurance Statistics Yearbook* van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). De gegevens hebben betrekking op alle verzekeringsinstellingen die het particuliere verzekeringsbedrijf mogen uitoefenen, met inbegrip van de professionele herverzekeraars, voor zover die bekend zijn. Voor Nederland zijn geen financiële gegevens van deze herverzekeraars opgenomen.

De verzekeringsinstellingen zijn verdeeld in drie categorieën:

1. Binnenlandse instellingen: instellingen met zetel in het desbetreffende land die rechtspersoon (of natuurlijke persoon) zijn volgens nationaal recht, dus exclusief filialen en bijkantoren van buitenlandse ondernemingen.
2. Instellingen met buitenlandse moeder: de binnenlandse instellingen waarvan de zeggenschap in meerderheid bij een buitenlandse instelling berust, waarbij 'zeggenschap' is gedefinieerd volgens de nationale wetten.
3. Filialen en bijkantoren van buitenlandse instellingen: instellingen die deel uitmaken van een buitenlandse verzekeraar. Dit is een verzekeraar die rechtspersoon is volgens buitenlands recht.

Het toezicht op een bijkantoor wordt uitgeoefend in de lidstaat waar de hoofdzetel van de verzekeraar is gevestigd.

De tabellen in deze paragraaf zijn ontleend aan gegevens van de OESO. Voor zover bekend bevatten deze gegevens geen informatie over de EU-bijkantoren.

Een indicatie van de invloed van het buitenland op de binnenlandse verzekeringsmarkt is het aantal filialen en bijkantoren van buitenlandse verzekeraars plus het aantal binnenlandse verzekeraars met een buitenlandse moeder. Doordat de informatie van de EU-bijkantoren ontbreekt, is het beeld incompleet.

Tabel 1.32 geeft een overzicht van het aantal verzekeringsinstellingen in de OESO-landen. In deze tabel zijn vier categorieën verzekeringsinstellingen opgenomen: schade- en levensverzekeraars (beide genoemd), gecombineerde verzekeringsinstellingen en herverzekeringsinstellingen (opgenomen in het totaal). De kolommen 2 en 3 van iedere categorie geven een indruk van de mate van internationale vertegenwoordiging op de binnenlandse verzekeringsmarkt.

TABEL 1.32

Verzekeringsmaatschappijen in de Europese Unie, 2002

	Levensverzekeraars			Schadeverzekeraars			Totaal ¹⁾		
	Binnenlandse ondernemingen		Bijkantoren en filialen van buitenlandse ondernemingen	Binnenlandse ondernemingen		Bijkantoren en filialen van buitenlandse ondernemingen	Binnenlandse ondernemingen		Bijkantoren en filialen van buitenlandse ondernemingen
	totaal	w.v. in handen buitenland		totaal	w.v. in handen buitenland		totaal	w.v. in handen buitenland	
	aantal								
Nederland	92		3	249		11	341	0	14
België	22	0	0	70		3	92	0	3
Denemarken	74	21	0	129	8	0	203	29	0
Duitsland	305	14	4	291	18	7	596	32	11
Finland	15			137		2	152	0	2
Frankrijk	81		2	283		12	364	0	14
Griekenland	17		3	42		29	60	0	32
Ierland									
Italië	83	27	15	89	30	36	172	57	51
Luxemburg	56	38	1	25	11	8	81	49	9
Oostenrijk	5	2	0	14	6	2	19	8	2
Portugal									
Spanje	46	9	0	183	21	1	229	30	1
Verenigd Koninkrijk	167			302			469	0	0
Zweden									
EU-15 ²⁾	963	111	28	1 814	94	111			

Bron: OESO.

¹⁾ Inclusief herverzekeraars en combinaties van schade-levensverzekeraars. Niet van alle landen zijn gegevens over professionele herverzekeraars bekend.

²⁾ Totaal van de opgaven van de lidstaten. Aangezien verzekeringsmaatschappijen vestigingen kunnen hebben in verschillende EU-landen is sprake van dubbelstellingen.

Geen gegevens van Ierland, Portugal en Zweden.

Verschillende verzekeringsmarkten

Tabel 1.33 geeft de bedrijfsuitoefening weer van verzekeraars in termen van bruto geboekte premies. Deze bedrijfsuitoefening omvat alle verzekerde risico's, zowel in het binnenland als wereldwijd. De bruto geboekte premies zijn exclusief assurantiebelasting en eventuele andere belastingen, maar inclusief provisie. Voor afgegeven herverzekering is niet gecorrigeerd. Het element van de herverzekering kan oorzaak zijn van dubbeltellingen. Het buitenlands marktaandeel is in deze tabel gedefinieerd als de som van de bruto geboekte premies van binnenlandse verzekeraars met een buitenlandse moeder en van bijkantoren en filialen van buitenlandse (niet-EU) verzekeraars, gedeeld door de totale bruto geboekte premies.

TABEL 1.33

Bruto geboekte verzekeringspremie in de Europese Unie¹⁾, 2002

1	Levensverzekeringsmaatschappijen				Schadeverzekeringsmaatschappijen			
	Binnenlandse ondernemingen		Bijkantoren en filialen van buitenlandse ondernemingen	Buitenlands marktaandeel ²⁾	Binnenlandse ondernemingen		Bijkantoren en filialen van buitenlandse ondernemingen	Buitenlands marktaandeel ³⁾
	totaal	w.v. in handen buitenland			totaal	w.v. in handen buitenland		
	2	3	4	5	6	7	8	9
	mln euro				%			
Nederland	24 030				20 087			
België	14 157		408	3	7 659		200	3
Denemarken	8 863	1 269		14	6 551	2 171		33
Duitsland	77 379	10 680	1 152	15	124 126	15 288	898	13
Finland	3 310				2 796			
Frankrijk	86 512		1 079	1	53 833		264	1
Griekenland	1 188		143	11	1 524		56	4
Ierland								
Italië	57 560	13 657	594	25	33 536	10 834	2 505	37
Luxemburg	5 194	3 172	1	61	858	111	62	19
Oostenrijk	5 591	1 834	0	34	8 805	4 290	13	49
Portugal								
Spanje	26 547	5 555	49	21	22 990	5 278	14	23
Verenigd Koninkrijk	156 747	40 623	9 414	30	82 678	32 516	14 598	48
Zweden								
EU-15 ⁴⁾	467 078	76 790	12 840	19	365 443	70 488	18 610	23

Bron: OESO.

¹⁾ Inclusief geaccepteerde herverzekering.²⁾ Buitenlands marktaandeel = (3+4)/(2+4).³⁾ Buitenlands marktaandeel = (7+8)/(6+8).⁴⁾ Totaal van de opgaven van de lidstaten.

Geen gegevens van Ierland, Portugal en Zweden.

Er bestaan kenmerkende verschillen tussen de verzekeringsmarkten van de diverse landen. Zo zijn er grote verschillen in de verhouding tussen levens- en schadeverzekeringspremieën. In Duitsland en Oostenrijk is het aandeel van de schadeverzekeringspremieën in de totale premies groter dan het aandeel van de levensverzekeringspremieën. Die verschillen komen tot stand door verschillen in de omvang en samenstelling van de bevolking, maar ook de inrichting van het stelsel van sociale zekerheid in de diverse landen speelt een rol. Dit bepaalt voor een belangrijk deel het potentiële premievolume voor particuliere verzekeringen.

In tabel 1.34 zijn de bruto geboekte schadeverzekeringspremies gesplitst naar branche. De gegevens geven een indruk van het belang van de verschillende branches in een bepaald land.

In de tabel valt het grote gewicht op van de categorie motorrijtuigen in het totaal van de geboekte schadeverzekeringspremies. In de vijftien landen van de Europese Unie ligt het aandeel van deze branche in 2002 op 35 procent. In Spanje is dat aandeel 45 procent, in Italië en Griekenland ligt het aandeel zelfs op (ruim) 60 procent. Duitsland, Luxemburg en Denemarken zijn hier de uitzonderingen. In Duitsland vormen 'ziekte en ongevallen' de belangrijkste schadeverzekeringsbranches, in Luxemburg is dat 'zee- en luchtvaart', en in Denemarken is 'brand, natuurrampen en overige schade' de belangrijkste branche.

TABEL 1.34 *Bruto geboekte schadeverzekeringspremie in de Europese Unie naar branche, 2002*¹⁾

	Motorrij- tuigen	Zee- en luchtvaart	Transport	Brand, natuur- rampen en overige schade	Diverse geldelijke verliezen	Algemene aan- sprakelijk- heid	Ziekte en ongevallen	Overige	Totaal
mln euro									
Nederland	0	0	2)	0	3)	3)	0	0	0
België	2 677	114	2)	1 519	189	530	2 016	379	7 424
Denemarken	1 367	345		1 806	3)	137	1 045	783	5 483
Duitsland	22 026	1 743	2)	15 063	1 638	6 929	28 885	3 219	79 503
Finland	847	100	74	576	39	147	671	91	2 545
Frankrijk	16 267	998	447	12 001	1 744	2 963	9 881	1 204	45 505
Griekenland	965	29	39	314	30	33	86	60	1 556
Ierland									
Italië	19 583	468	321	4 058	1 061	2 472	4 047	405	32 415
Luxemburg	245	279	32	150	81	53	32	46	918
Oostenrijk	2 313	19	160	1 591	66	473	1 867	433	6 922
Portugal									
Spanje	9 794	254	227	991	82	1 088	4 057	5 115	21 608
Verenigd Koninkrijk	24 533	8 688	2)	19 347	7 797	10 508	9 294		80 167
Zweden									
EU-15	100 617	13 037	1 300	57 416	12 727	25 333	61 881	11 735	284 046
%									
Nederland									
België	36	2		20	3	7	27	5	100
Denemarken	25	6		33		2	19	14	100
Duitsland	28	2		19	2	9	36	4	100
Finland	33	4	3	23	2	6	26	4	100
Frankrijk	36	2	1	26	4	7	22	3	100
Griekenland	62	2	3	20	2	2	6	4	100
Ierland									
Italië	60	1	1	13	3	8	12	1	100
Luxemburg	27	30	3	16	9	6	3	5	100
Oostenrijk	33	0	2	23	1	7	27	6	100
Portugal									
Spanje	45	1	1	5	0	5	19	24	100
Verenigd Koninkrijk	31	11		24	10	13	12		100
Zweden									
EU-15	35	5	0	20	4	9	22	4	100

Bron: CBS.

¹⁾ Exclusief geaccepteerde herverzekering.

²⁾ Opgenomen bij 'Zee- en luchtvaart'.

³⁾ Opgenomen bij 'Overige'.

Gegevens van Nederland, Ierland, Portugal en Zweden ontbreken.

2 Assurantiebemiddeling

2.1 Inleiding

De premiestroom van het particuliere verzekeringsbedrijf wordt behaald via verschillende distributiekanaalen. Het eerste onderscheid dat gemaakt kan worden is tussen verzekeringsmaatschappijen die werken met een intermediair en verzekeringsmaatschappijen die werken als *direct writers*. Intermediair-verzekeraars bemiddelen tussen cliënt en verzekeraar. Voorbeelden van intermediair-verzekeraars zijn Nationale-Nederlanden en Amev. *Direct writers* maken gebruik van een niet-fysieke vorm van distributie. De distributie van verzekeringen verloopt via de post en de telefoon. Voorbeelden van *direct writers* zijn Centraal Beheer en Ohra.

2.2 Assurantietussenpersonen

In het Algemeen Bedrijfsregister van het CBS zijn alle in Nederland werkzame bedrijven, instellingen, diensten en dergelijke opgenomen. Op 1 januari 2003 zijn bijna 7 duizend assurantietussenpersonen (ondernemingen) geteld, met 7,8 duizend vestigingen.

TABEL 2.1

Assurantietussenpersonen. Bedrijven, vestigingen, banen, 1 januari

	Bedrijven	Vestigingen	Banen van werknemers
	abs.		x 1 000
2000	11 405	12 120	36,2
2001	11 270	12 045	33,9
2002	6 970	7 615	33,6
2003	6 995	7 805	
			w.v. in
Groningen			245
Friesland			285
Drenthe			185
Overijssel			435
Flevoland			140
Gelderland			905
Utrecht			605
Noord-Holland			1 340
Zuid-Holland			1 690
Zeeland			140
Noord-Brabant			1 245
Limburg			600

Bron: CBS.

2.3 Resultaten van georganiseerde intermediairs

Jaarlijks doen de Nederlandse vereniging van assurantieadviseurs en financiële dienstverleners (NVA) en de Vereniging van onafhankelijke financiële en assurantieadviseurs (*nbva*) onderzoek naar de bedrijfsresultaten van aangesloten kantoren. Leden doen op vrijwillige basis aan dit onderzoek mee. Op grond van dit onderzoek zijn cijfers en trends aan te geven over de bedrijfsvoering en bedrijfsresultaten van assurantietussenpersonen. Deze cijfers geven een indruk van de economische situatie van onafhankelijke intermediairs.

Achtereenvolgens komen enkele markante ontwikkelingen aan de orde uit het bedrijfsvergelijkende onderzoek dat het Economisch en Sociaal Instituut van de Vrije Universiteit in opdracht van de NVA verricht en uit het vergelijkende onderzoek dat de *nbva* jaarlijks laat verrichten door ISEO Marketing Research.

1. Het ESI/VU-onderzoek: Bescheiden omzetgroei en kostenbeheersing

Het Economisch en Sociaal Instituut van de Vrije Universiteit (ESI-VU) heeft, zoals elk jaar, een bedrijfsvergelijkend onderzoek gehouden onder de bij de NVA aangesloten kantoren. De resultaten geven blijk van een sober jaar. De omzetgroei is beperkt (4,5 procent), maar dankzij een zuinige bedrijfsvoering staat het rendement niet onder druk.

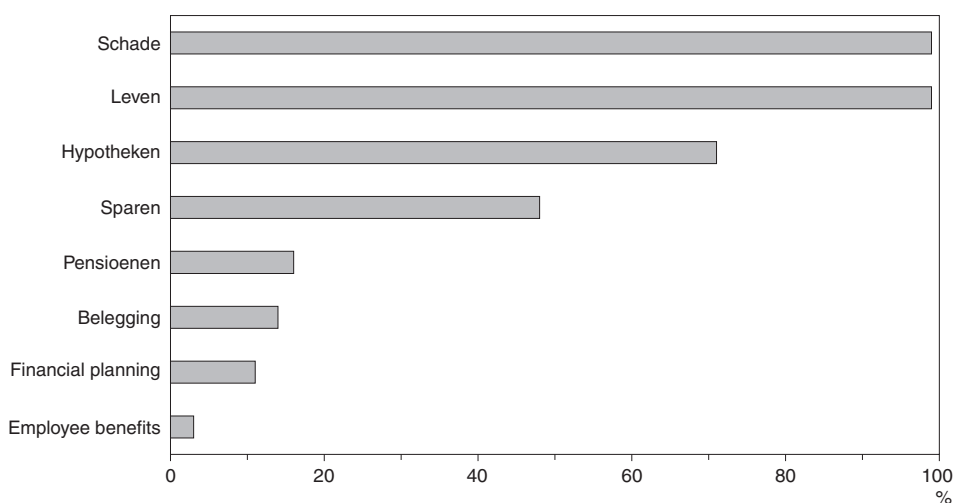
Omzet

De gemiddelde omzet per NVA-kantoor neemt met 4,5 procent toe tot 1,73 miljoen euro. De samenstelling van de portefeuille is redelijk stabiel, al is vergeleken met 2002 het belang van hypotheek iets toegenomen ten koste van leven. Driekwart van de omzet komt uit schadeverzekeringen, 15 procent uit levenprovisies en 7 procent uit hypotheekbemiddeling. Overige activiteiten zijn aan het assurantiebedrijf gerelateerde activiteiten: spaarrekeningen, pensioen- en beleggingsadviezen, *employee benefits*, *financial planning*, etc.

Continuïteit en betrouwbaarheid zijn kernbegrippen in de assurantiebranche. De kantoren in het onderzoek hebben dan ook een respectabel verleden. Het oprichtingsjaar varieert tussen 1844 en 2002, de kantoren in het onderzoek bestaan gemiddeld 42 jaar. De laatste wijziging in de eigendomsverhoudingen voltrok zich gemiddeld negen jaar geleden. Grosso modo zijn de oudste kantoren ook de grootste kantoren.

GRAFIEK 2.1

Actieve NVA-kantoren naar branche, 2003

Bron: ESI-VU.

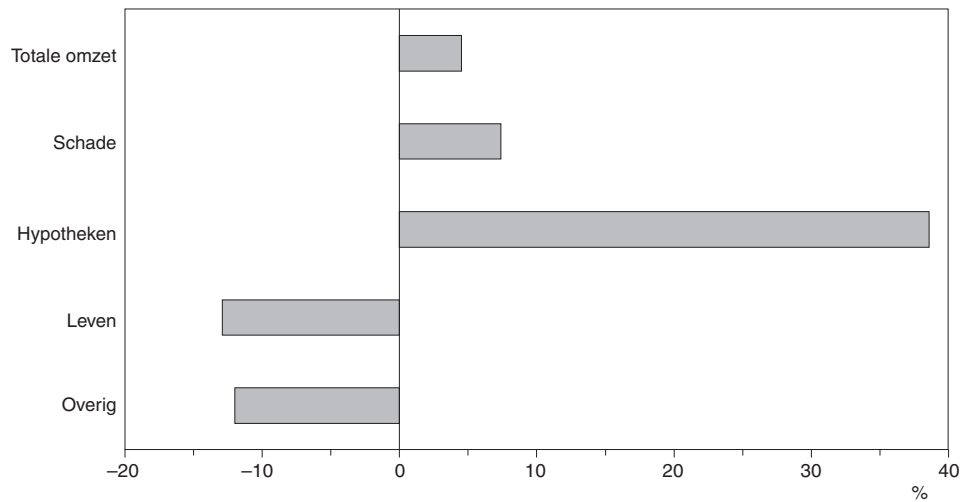
Ongeveer de helft van de kantoren bewerkt vooral de particuliere markt. Een op de zes bemiddelt vooral *business-to-business*, een derde bedient een gemengde markt. De middelgrote kantoren zijn het meest geprononceerd in hun keuze voor een bepaalde deelmarkt. Schade en leven vormen het hart van de business van het assuratiekantoor. Vrijwel iedereen is op die fronten actief. De meerderheid is ook actief als hypotheekbemiddelaar, de helft verzorgt spaardiensten. De andere activiteiten worden door een minderheid van de kantoren uitgeoefend.

De hypotheekprovisie neemt in 2003 spectaculair toe (38,6 procent), de omzet uit schadebemiddeling groeit netjes (7,4 procent), waarbij in euro's gemeten de groei van schade natuurlijk het grootst is. Tegenover de toename van hypotheeken en schade staat een daling van de omzet uit leven met 12,9 procent en de gezamenlijke 'overige' diensten (-12 procent).

Binnen schade zijn motorrijtuigen en brand de belangrijkste branches. Die twee laten ook de mooiste groeicijfers zien.

GRAFIEK 2.2

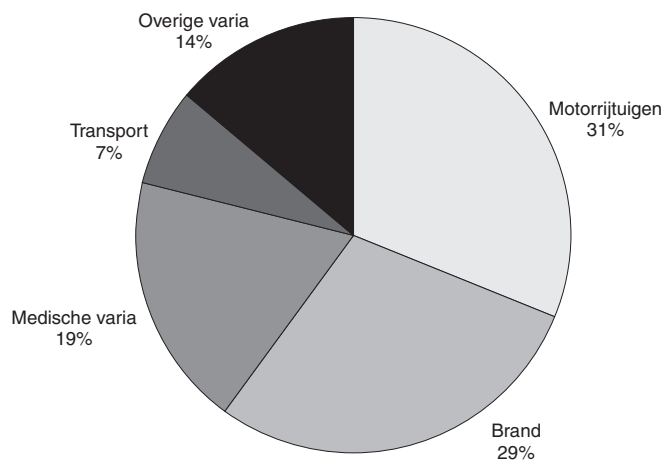
Omzetgroei van NVA-kantoren naar branche, 2002/2003

Bron: ESI-VU.

GRAFIEK 2.3

Opbouw schadeverzekeringsprovisies van NVA-kantoren naar branche, 2002

Bron: NVA.

Arbeid

De werkgelegenheid van de kantoren in het onderzoek is met 2,8 procent toegenomen. Bij het gemiddelde kantoor in het onderzoek werken nu 18,2 personen (in de zin van voltijdbanen). Bijna 12 procent daarvan is ondernemer. 43 procent van de werkzame personen staat te boek als commercieel (direct productief) medewerker, 57 procent heeft een ondersteunende functie.

Exploitatiekosten

Bij een omzetstijging van 4,5 procent nemen de gemiddelde exploitatiekosten per kantoor ten opzichte van 2002 toe met 4 procent. De kostenstructuur wijkt nauwelijks af van voorgaande jaren: het leeuwendeel (95 procent) wordt gevormd door arbeidskosten.

Uit de groeicijfers van omzet, kosten en werkgelegenheid blijkt dat de gemiddelde omzet per arbeidsplaats (een kengetal dat in de dienstverlening iets zegt over de arbeidsproductiviteit) bescheiden, met 1,6 procent, gestegen is. De exploitatiekosten per arbeidsplaats nemen nog bescheidener, met 1,2 procent, toe. De gemiddelde arbeidskosten per arbeidsplaats nemen niet toe. Met een gemiddelde waarde van 49 654 euro maken die pas op de plaats.

Een derde van de kantoren doet aan winstdeling, grotere kantoren vaker dan kleine kantoren. Gemiddeld wordt 30,4 procent van de exploitatiewinst uitgekeerd, dat komt neer op 2 199 euro per medewerker.

Bijna de helft van de kantoren keerde in 2003 retourprovisie aan klanten uit. In 2002 was dat ruim een derde. De bedragen zijn niet groot – gemiddeld 9 695 euro per kantoor; variërend van 2 600 euro bij de kleine kantoren, tot gemiddeld 14 333 euro bij de grote kantoren – maar wel meer dan 40 procent hoger dan in 2002.

TABEL 2.2

Kostenstructuur per assurantiekantoor, 2003

	%
Arbeid	64,3
Kantoor	12,3
Huisvesting	5,9
Auto's	4,3
Promotie	3,2
Automatisering	4,2
Subagenten	3,2
Toegerekend vermogen	2,0
Retourprovisie	0,7
Totaal	100

Bron: ESI-VU/NVA.

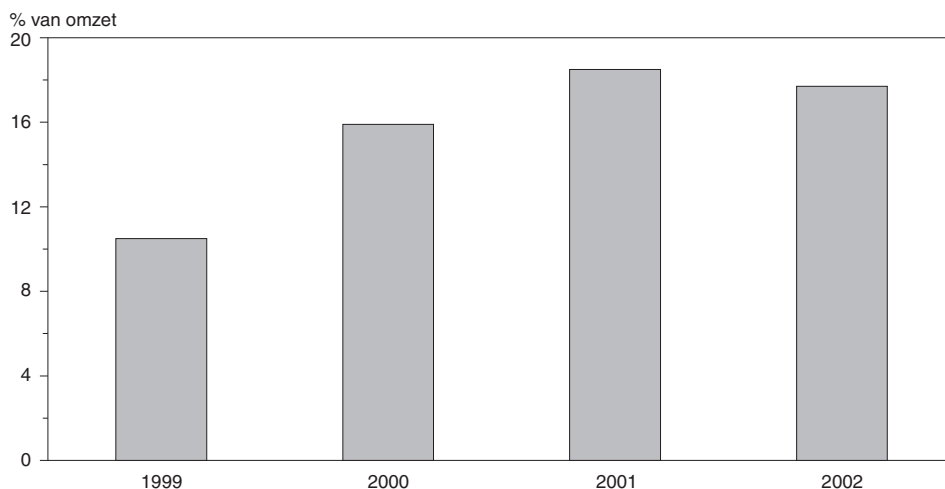
Financiële resultaten

2003 is een alleszins behoorlijk jaar voor de assurantietussenpersonen geweest: 84 procent van de kantoren in het onderzoek sluit 2003 af met zwarte cijfers. De omzetgroei is weliswaar bescheiden, maar dankzij een adequate kostenbeheersing zit er zelfs een rendementsstijging in. Het gemiddeld economisch resultaat neemt met 4,5 procent toe, tot gemiddeld 300 317 euro per kantoor. Het gemiddeld rendement – het exploitatieresultaat als percentage van de omzet – komt uit op 17,7 procent.

Omdat het economisch resultaat vooral samenhangt met de kantooromvang, is het voor de interpretatie beter om het resultaat te relateren aan de omzet of aan het aantal werkzame personen.

De gemiddelde arbeidskosten per arbeidsplaats bedragen 49 654 euro. De materiële kosten per arbeidsplaats belopen 27 004 euro, 3,4 procent meer dan in 2002. De omzet per arbeidsplaats bedraagt gemiddeld 93 147 euro. De middelgrote kantoren scoren hier het beste, met 97 445 euro. Het gemiddeld economisch resultaat per arbeidsplaats bedraagt 16 489 euro – ook hier komen de middelgrote kantoren het hoogst uit.

GRAFIEK 2.4

Economisch resultaat van assurantiekantoren

Bron: ESI-VU.

2. Bedrijfsvergelijkend onderzoek van de nbva

De totale inkomsten van de aan het onderzoek deelnemende *nbva*-kantoren kwamen in 2003 uit op gemiddeld 584 duizend euro per kantoor. Van deze inkomsten kwam 465 duizend euro uit provisies inclusief volmacht, waarvan 341 duizend euro uit schadeprovisie en 111 duizend euro uit levenprovisie. (tabel 2.3)

TABEL 2.3

*Gemiddelde inkomsten van een nbva-kantoor*¹⁾

	2001	2002	2003
	x 1 000 euro		
Totale inkomsten	538	574	584
Totale provisie-inkomsten incl. volmacht	440	465	465
Provisie schade	307	323	341
Provisie leven	120	118	111
Inkomsten uit volmacht	15	26	15
Af: provisie aan derden	-2	-2	-3
Inkomsten nevenactiviteiten	93	104	115
Overige ontvangsten	6	5	4

Bron: nbva.

¹⁾ Cijfers zijn gebaseerd op gegevens van kantoren die ten minste de afgelopen drie jaar aan het bedrijfsvergelijkend onderzoek hebben deelgenomen.

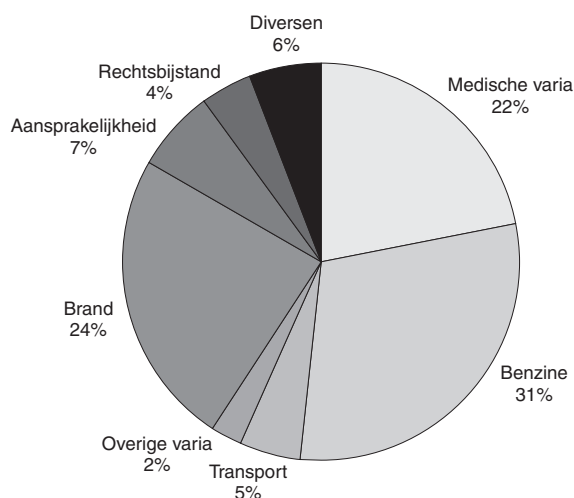
De inkomsten uit nevenactiviteiten bij deze *nbva*-kantoren bedroegen in 2003 gemiddeld 115 duizend euro. Daarvan had 4 900 euro betrekking op financieringen, 74 duizend euro op hypotheke en 15 900 euro op sparen en beleggen.

In grafiek 2.5 is de samenstelling van de provisie schadeverzekering per branche weergegeven in procenten van de totale provisie-inkomsten schade over 2003. De branches benzine en brand zijn veruit de grootste branches.

De gemiddelde kosten (inclusief ondernemersloon, directiesalaris en afschrijvingen) per *nbva*-kantoor kwamen in 2003 uit op 494 duizend euro. Dit is een stijging van 3,3 procent ten opzichte van 2002. Van deze kosten had 24 300 duizend euro betrekking op automatisering, dat is 4,9 procent van de totale kosten. De kosten van arbeid bedroegen 290 duizend euro. Deze kosten vormen met 59 procent een substantieel deel van de totale kosten. De kosten voor reclame en promotie bedroegen 16 duizend euro (3,2 procent).

GRAFIEK 2.5

Opbouw schadeverzekeringsprovisies voor nbva-kantoren, 2003

Bron: NVA.

Het economische resultaat (inclusief afschrijvingen en toerekeningen) in procenten van de totale inkomsten liet in 2003 een daling zien tot 15,3 procent. Dit is 7,8 procent lager dan in 2002.

Ten aanzien van de portefeuilles kan ten slotte het volgende vermeld worden. De polis-dichtheid bedroeg in 2003 gemiddeld 3,4 polissen per cliënt. Het aantal polissen bleef stabiel op 7 500 (-0,3 procent) per kantoor. Het aantal relaties bleef stabiel op 2 408 (0,6 procent) per kantoor.

2.4 Makelaars

Voor de meeste assurantie-tussenpersonen is assuratiebemiddeling hoofdactiviteit.

Voor andere beroepsgroepen is assuratiebemiddeling een nevenactiviteit. Meestal blijven de activiteiten beperkt tot een terrein dat nauw verwant is aan de hoofdactiviteit. Daarbij valt te denken aan een reisbureau dat reisverzekeringen afsluit. Een van de beroepsgroepen die zich bezighouden met assuratiebemiddeling is die van de makelaars. Van oudsher hangen inboedelverzekeringen, opstalverzekeringen en overlijdensrisico-verzekeringen nauw samen met de makelaardij.

Jaarlijks doet het Economisch en Sociaal Instituut van de Vrije Universiteit een bedrijfsvergelijkend onderzoek onder de leden van de Nederlandse Vereniging van Makelaars in onroerende goederen (NVM).

In 2003 namen 1 413 kantoren met als hoofdactiviteit makelaardij deel aan het bedrijfsvergelijkend onderzoek. Sommige kantoren hebben twee of meer vestigingen, waardoor het totaal aantal vestigingen 1 939 bedroeg. Bij deze 1 413 NVM-kantoren werkten 9,5 duizend personen (fte's). Het totaal aantal bij de NVM aangesloten makelaarsondernemingen was 1 950, met – geëxtrapoleerd – 2 300 vestigingen en 12 duizend fte's.

Per kantoor bedroegen de opbrengsten uit assuratiebemiddeling in 2003 4,5 procent van de omzet (4,3 procent in 2002), de opbrengsten uit hypotheekbemiddeling waren 6,7 procent van de omzet (eveneens 6,7 procent in 2002).

TABEL 2.4

NVM-kantoren en vestigingen

	2001		2002		2003	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Kantorten	1 090		1 364		1 413	
Vestigingen	1 500		1 870		1 950	
Kantoren met 1 vestiging		83		83		85
Kantoren met 2 vestigingen		10		10		9
Kantoren met 3 vestigingen		3		3		3
Kantoren met meer dan 3 vestigingen		4		4		3

Bron: ESI-VU/NVM.

TABEL 2.5

Werkgelegenheid bij NVM-kantoren

	2000	2001	2002	2003
Arbeidsplaatsen (fte)	9 533	8 414	9 656	9 500
	%			
Makelaars	28,5	28,5	29,7	29,8
Makelaars-assistenten	18,2	18,5	20,4	18,7
Assurantie- en hypotheekadviseurs	5,9	5,3	5,4	5,4
Vastgoedmanagers	6,1	7,3	2,5	5,3
Overige personeelsleden	41,4	40,3	42,1	41

Bron: ESI-VU/NVM.

TABEL 2.6

Gemiddelde omzet van NVM-kantoren

	2000	2001	2002	2003
	1 000 euro			
Totale opbrengsten	676	689	648	626
	%			
Woningmakelaardij	58,2	61,1	67,0	66,8
Bedrijfsmakelaardij	18,0	17,0	11,4	11,3
Agrarische makelaardij	2,1	1,6	1,5	1,3
Hypotheekbemiddeling	6,3	6,3	6,7	6,7
Assurantiebemiddeling	4,2	3,9	4,3	4,5
Vastgoedmanagement	10,4	10,1	9,4	9,3

Bron: ESI-VU/NVM.

3 Bevolking en huishouden

3.1 Bevolking

Samenstelling en omvang

Bevolkingsgegevens zijn voor de verzekeringsbranche belangrijk. Zo is het overlijdensrisico (belangrijk voor levensverzekeraars) gebaseerd op sterftegegevens. De leeftijdsopbouw van de bevolking en de sterftetekansen op de onderscheiden leeftijden worden gebruikt om de premiehoogte voor de levens- en pensioenverzekeringen te bepalen. Verhuizingen (vestiging en vertrek) bieden tussenpersonen de mogelijkheid om nieuwe relaties te verwerven en/of om bij bestaande relaties de polissen door te lopen en eventueel te herzien. In dit verband is ook de regionale spreiding van de bevolking van belang. Verder zijn bevolkingsgegevens belangrijk voor de evaluatie en eventuele aanpassing van de sociale verzekeringen. De veranderende leeftijdsopbouw in de komende jaren heeft gevolgen voor de financiering van de ouderdagvoorziening.

De tabellen 3.1 en 3.2. bevatten de demografische kerncijfers. De bevolking van Nederland bestond op 1 januari 2003 uit 16,2 miljoen mensen. Op korte termijn groeit de bevolking in ons land tot 16,7 miljoen mensen in 2010, in 2040 wordt het aantal van 17,7 miljoen bereikt.

TABEL 3.1

Bevolkingsomvang en leeftijdsopbouw, 1 januari

	Totaal	0–19 jaar	20–64 jaar	65 jaar of ouder	0–19 jaar	20–64 jaar	65 jaar of ouder
	x 1 000				%		
1950	10 027	3 742	5 514	771	37,3	55,0	7,7
1960	11 417	4 331	6 067	1 019	37,9	53,1	8,9
1970	12 958	4 658	6 989	1 311	35,9	53,9	10,1
1980	14 091	4 432	8 044	1 615	31,5	57,1	11,5
1990	14 893	3 822	9 165	1 906	25,7	61,5	12,8
1995	15 424	3 760	9 630	2 034	24,4	62,4	13,2
2000	15 864	3 873	9 839	2 152	24,4	62,0	13,6
2004	16 258	3 987	10 019	2 251	24,9	61,7	13,8
2005 ¹⁾	16 357	4 012	10 055	2 289	24,5	61,5	14,0
2010	16 667	4 009	10 171	2 487	24,1	61,0	14,9
2020	17 212	3 896	10 127	3 190	22,6	58,8	18,5
2030	17 607	3 890	9 894	3 823	22,1	56,2	21,7
2040	17 715	3 986	9 601	4 127	22,5	54,2	23,3
2050	17 615	3 936	9 791	3 888	22,3	55,6	22,1

Bron: CBS.

¹⁾ Vanaf 2005 Bevolkingsprognose 2002–2050.

TABEL 3.2

Bevolking naar leeftijd, geslacht en burgerlijke staat, 1 januari 2004

	Totale bevolking		Ongehuwd		Gehuwd ¹⁾		Verweduwd		Gescheiden	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
	abs.									
0 tot 10 jaar	1 027	980	1 027	980						
10 tot 20 jaar	1 013	967	1 013	964	0	3		0	0	0
20 tot 30 jaar	997	981	884	755	109	213	0	0	4	12
30 tot 40 jaar	1 303	1 268	572	393	665	773	2	4	64	97
40 tot 50 jaar	1 252	1 225	257	175	863	875	6	18	126	157
50 tot 60 jaar	1 113	1 086	112	73	856	810	19	55	125	147
60 tot 70 jaar	719	740	46	36	579	506	32	120	63	78
70 tot 80 jaar	446	584	25	38	343	269	54	241	24	37
80 tot 90 jaar	160	324	7	25	101	62	47	223	5	14
90 jaar of ouder	16	59	1	6	6	2	9	48	0	2
Totaal	8 046	8 212	3 944	3 446	3 521	3 513	168	710	413	544

Bron: CBS.

¹⁾ Inclusief geregistreerd partnerschap.*Allochtonen*

Tot de allochtone bevolking van Nederland rekent het CBS alle inwoners van wie ten minste één ouder buiten Nederland is geboren. Allochtonen die zelf ook in het buitenland zijn geboren, vormen de zogeheten eerste generatie allochtonen. Zij die in Nederland zijn geboren vormen de tweede generatie.

Allochtonen worden ingedeeld naar hun geboorteland, tenzij dit Nederland is. In dat geval is het geboorteland van de moeder bepalend. Is de moeder eveneens in Nederland geboren, dan wordt de allochtoon gerubriceerd naar het geboorteland van de vader.

De primaire indeling van allochtonen is die in westerse en niet-westerse allochtonen. Tot de laatste categorie worden alle allochtonen gerekend die, volgens het criterium uit de voorgaande alinea, afkomstig zijn uit Turkije, Afrika, Azië (zonder het voormalig Nederlands-Indië en Japan) of Latijns-Amerika. Westerse allochtonen zijn afkomstig uit Europa (behalve Turkije), Noord-Amerika, Indonesië/voormalig Nederlands-Indië, Japan of Oceanië.

Op 1 januari In 2004 telde ons land 1,7 miljoen niet-westerse allochtonen. Volgens de *Allochtonenprognose* zal het aantal niet-westerse allochtonen toenemen tot 2,4 miljoen in 2020. Bijna tweederde van deze toename betreft de tweede generatie. Het aandeel van de niet-westerse bevolking zal in de komende jaren toenemen, tot 14 procent in 2020 en tot bijna 20 procent in 2050.

Ouderen

Het aandeel ouderen in de bevolking neemt nog steeds toe, terwijl het aandeel van de leeftijdsgroep 0–19 jaar afneemt. De demografische druk, de verhouding tussen het aantal personen van 0–19 jaar en het aantal personen van 65 jaar of ouder, en het aantal personen in de zogeheten ‘productieve leeftijdsgroep’ van 20–64 jaar, daalde tussen 1980 en 1995 doordat in de jaren tachtig het geboortecijfer laag was in vergelijking met dat in de jaren vijftig en zestig. Als gevolg van de groei van het aantal ouderen zal de demografische druk de komende decennia weer stijgen. Voor verzekeraars is vooral de toename van het aantal ouderen van belang.

Bevolkingsgroei

De bevolking zal volgens de laatste bevolkingsprognose nog tot rond 2040 toenemen. Er zijn twee oorzaken voor deze groei. De eerste is dat het aantal geboorten voorlopig nog groter is dan het aantal overledenen. Verder is de immigratie groter dan de emigratie.

TABEL 3.3 *Bevolking naar herkomstgroepering en generatie, 1 januari 2004*

	Totaal		
		1e generatie	2e generatie
	x 1 000		
Totaal	16 258		
Autochtonen	13 170		
Allochtonen	3 088	1 603	1 485
w.v. uit			
Marokko	306	166	140
Nederlandse Antillen en Aruba	131	84	47
Suriname	325	188	137
Turkije	352	194	157
Totaal EU landen	748	275	474
Niet-westers totaal	1 668	1 021	647
Westers totaal	1 420	582	838

Bron: CBS.

TABEL 3.4 *Autochtonen en allochtonen naar herkomstgroepering, 1 januari*

	Totaal	Autochtonen	Allochtonen	w.v.	
				niet-westerse allochtonen	westerse allochtonen
	x 1 000				
2004	16 258	13 170	3 088	1 668	1 420
2010 ¹⁾	16 667	13 191	3 476	1 974	1 502
2020	17 212	13 060	4 152	2 425	1 727
2030	17 607	12 864	4 742	2 829	1 914
2040	17 715	12 462	5 253	3 178	2 074
2050	17 615	11 937	5 678	3 458	2 220
	% van bevolking				
2004		81	19	10,3	8,7
2010 ¹⁾		79	21	11,8	9,0
2020		76	24	14,1	10,0
2030		73	27	16,1	10,9
2040		70	30	17,9	11,7
2050		68	32	19,6	12,6

Bron: CBS.

¹⁾ Vanaf 2005 Allochtonenprognose 2003–2050.

TABEL 3.5

Demografische druk, bevolkingsdruk per provincie, 2004

Provincie	0-19 jaar	20-64 jaar	65 jaar of ouder	Totaal	km ²	Demografische druk		
						0-19 jaar	65 jaar of ouder	0-19 jaar en 65 jaar of ouder
	% van bevolking			x 1 000		% van 20-64-jarigen		
Groningen	23	63	14	574	246	37	23	60
Friesland	25	60	15	642	192	42	24	67
Drenthe	25	60	16	482	183	41	27	68
Overijssel	26	60	14	1 106	332	43	23	66
Flevoland	30	61	9	360	254	49	14	63
Gelderland	25	61	14	1 967	395	41	23	64
Utrecht	25	62	12	1 162	838	40	20	60
Noord-Holland	23	63	13	2 587	969	37	21	59
Zuid-Holland	25	62	14	3 452	1 225	40	22	62
Zeeland	24	59	17	379	212	41	28	69
Noord-Brabant	24	62	14	2 407	489	40	22	62
Limburg	23	62	16	1 139	529	37	25	62
Nederland	25	62	14	16 258	481	40	22	62

Bron: CBS.

TABEL 3.6

Bevolking naar leeftijd en burgerlijke staat (mannen), per provincie, 1 januari 2004

	Leeftijd									Totaal	Burgerlijke staat		
	Jonger dan 10 jaar	10-19 jaar	20-29 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	60-69 jaar	70-79 jaar	80 jaar en ouder		Onge- huwd	Ge- huwd ¹⁾	Gehuwd geweest
	%									x 1 000	%		
Nederland	12,8	12,6	12,4	16,2	15,6	13,8	8,9	5,5	2,2	8 046	49,0	43,8	7,2
Groningen	11,6	12,0	15,1	15,6	14,8	13,9	8,9	5,6	2,5	285	51,6	41,0	7,4
Friesland	12,9	13,2	12,1	15,3	14,8	13,9	9,5	5,8	2,4	321	49,0	44,4	6,6
Drenthe	12,7	12,7	10,1	14,9	15,7	14,6	10,1	6,4	2,7	239	45,1	48,1	6,8
Overijssel	13,3	13,2	13,2	15,9	14,8	13,1	8,9	5,6	2,1	552	48,8	45,3	5,9
Flevoland	16,0	15,0	12,5	17,1	16,5	12,0	5,9	3,7	1,4	180	51,0	42,2	6,8
Gelderland	13,1	13,0	11,9	15,7	15,6	13,9	9,0	5,6	2,1	972	48,0	45,6	6,4
Utrecht	13,7	12,6	13,2	17,2	15,4	13,0	8,0	4,9	2,0	568	51,0	42,5	6,5
Noord-Holland	12,7	11,7	12,2	17,4	16,0	13,8	8,6	5,3	2,3	1 273	51,9	39,9	8,2
Zuid-Holland	12,7	12,8	13,2	16,4	15,2	13,5	8,5	5,4	2,3	1 701	50,0	42,3	7,7
Zeeland	12,5	12,6	10,8	14,7	14,7	14,7	10,3	6,7	3,2	188	44,3	48,1	7,6
Noord-Brabant	12,6	12,5	12,0	16,0	15,8	14,2	9,5	5,6	1,8	1 201	47,2	45,9	6,9
Limburg	11,1	12,2	10,8	14,8	16,7	15,3	10,6	6,4	2,1	566	44,7	47,4	7,9

Bron: CBS.

¹⁾ Inclusief geregistreerd partnerschap.

Vergrijzing is de relatieve toename van het aantal ouderen. Deze toename van het aantal ouderen heeft drie oorzaken. De generaties die de komende jaren tot de ouderen gaan behoren, zijn groter dan de daaraan voorafgaande generaties. Verder zijn de generaties van na 1970 aanzienlijk kleiner dan die van eerdere jaren. Ten slotte blijft de levensverwachting toenemen.

Tabel 3.5 laat zien hoe de Nederlandse bevolking over Nederland is gespreid.

De tabellen 3.6 en 3.7 geven een overzicht van de Nederlandse bevolking naar burgerlijke staat, geslacht, leeftijd en provincie. De vrouwen zijn in Nederland in de meerderheid. Het aantal mannen in de leeftijd tot 60 jaar is echter groter dan het aantal vrouwen van deze leeftijd.

TABEL 3.7

Bevolking naar leeftijd en burgerlijke staat (vrouwen), per provincie, 1 januari 2004

	Leeftijd									Totaal	Burgerlijke staat		
	Jonger dan 10 jaar	10-19 jaar	20-29 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	60-69 jaar	70-79 jaar	80 jaar en ouder		Ongehuwd	Gehuwd ¹⁾	Gehuwd geweest
	%									x 1 000	%		
Nederland	11,9	11,8	11,9	15,4	14,9	13,2	9,0	7,1	4,7	8 212	42,0	42,8	15,3
Groningen	10,9	11,5	14,0	14,5	14,3	13,2	9,0	7,2	5,4	289	43,9	40,3	15,7
Friesland	12,3	12,3	11,1	14,4	14,5	13,4	9,5	7,3	5,1	321	41,1	44,3	14,7
Drenthe	12,0	11,8	9,3	14,4	15,2	14,0	10,3	8,0	5,1	244	37,7	47,1	15,2
Overijssel	12,7	12,4	12,1	14,9	14,2	12,7	9,1	7,4	4,5	553	41,0	45,2	13,8
Flevoland	15,0	14,3	12,9	17,4	16,3	11,2	5,9	4,6	2,4	180	45,2	42,2	12,6
Gelderland	12,2	12,0	11,5	15,0	14,9	13,4	9,2	7,2	4,5	995	41,2	44,5	14,3
Utrecht	12,4	11,6	13,5	16,3	14,7	12,5	8,1	6,3	4,4	594	45,3	40,6	14,1
Noord-Holland	11,7	10,9	12,3	16,6	15,0	13,2	8,6	6,8	4,8	1 314	45,0	38,4	16,5
Zuid-Holland	11,8	11,8	12,7	15,5	14,7	12,9	8,6	7,0	5,0	1 751	42,7	40,9	16,4
Zeeland	11,7	11,6	9,7	14,1	14,5	14,2	10,1	8,1	6,0	191	36,7	47,2	16,1
Noord-Brabant	12,0	11,9	11,4	15,4	15,2	13,5	9,5	7,1	4,0	1 206	40,2	45,7	14,1
Limburg	10,5	11,4	10,2	14,2	15,9	14,3	10,5	8,3	4,6	574	37,0	46,7	16,3

Bron: CBS.

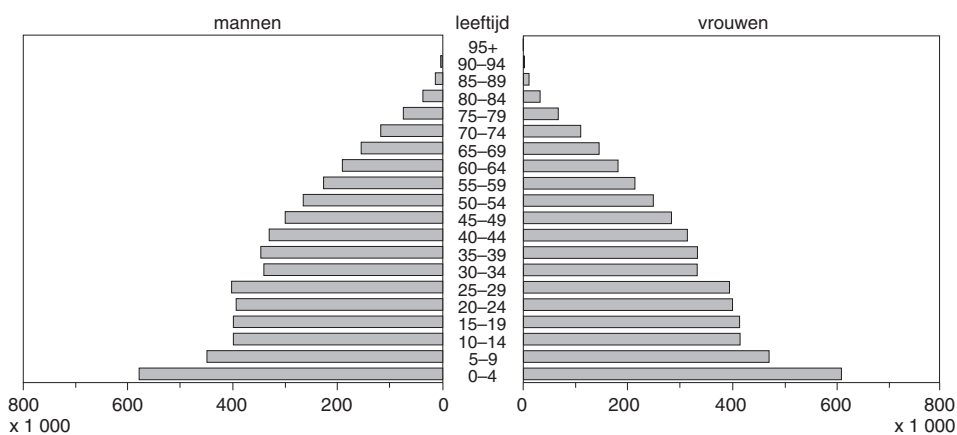
Duidelijk blijkt uit de bevolkingspiramide voor 2004 de geboortegolf van na 1945 die doorloopt tot begin jaren zeventig (leeftijdsgroepen 25-54 jaar).

Sterfte

De cijfers over sterfte (tabellen 3.8 en 3.9) betreffen het (verwachte) aantal sterfgevallen. In alle leeftijdsgroepen overlijden naar verhouding meer mannen dan vrouwen. Tabel 3.9 laat zien hoeveel partners alleen achterblijven na een sterfgeval. Het aantal vrouwelijke partners dat achterblijft, is twee- tot driemaal groter dan het aantal mannelijke partners dat achterblijft.

GRAFIEK 3.1

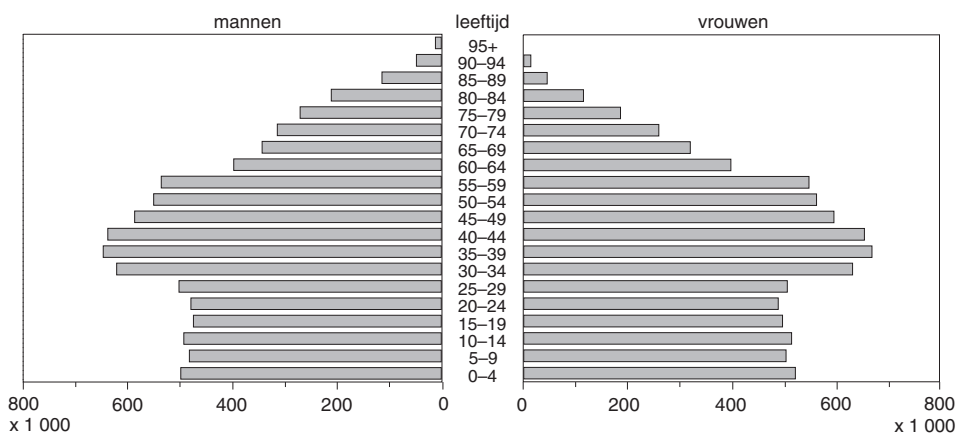
Leeftijdsopbouw van de bevolking naar geslacht, 1950

Bron: CBS.

GRAFIEK 3.2

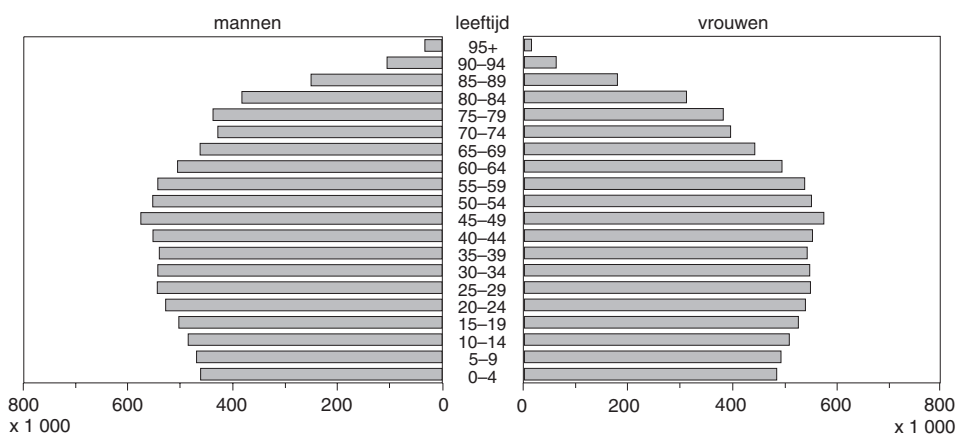
Leeftijdsopbouw van de bevolking naar geslacht, 2004

Bron: CBS.

GRAFIEK 3.3

Leeftijdsopbouw van de bevolking naar geslacht, 2050

Bron: CBS.

TABEL 3.8

Overledenen naar geslacht en leeftijd¹⁾

	2000		2003		2010 ²⁾		2020	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
abs.								
0- 4 jaar	698	564	665	475	585	487	579	496
5- 9 jaar	77	60	100	65	68	74	58	66
10-14 jaar	80	55	85	60	111	103	98	94
15-19 jaar	222	108	175	105	195	129	183	127
20-24 jaar	341	136	270	115	295	130	281	129
25-29 jaar	337	180	310	165	274	141	274	149
30-34 jaar	492	279	455	250	330	229	320	235
35-39 jaar	666	492	620	430	528	364	424	312
40-44 jaar	1 062	764	1 065	785	974	734	680	557
45-49 jaar	1 600	1 260	1 540	1 240	1 658	1 370	1 282	1 153
50-54 jaar	2 701	1 791	2 455	1 795	2 416	1 918	2 282	1 927
55-59 jaar	3 444	2 038	3 865	2 470	3 561	2 488	3 618	2 679
60-64 jaar	4 589	2 675	4 570	2 750	6 218	3 871	5 566	3 715
65-69 jaar	6 823	3 907	6 365	3 715	7 360	4 514	8 328	5 420
70-74 jaar	9 405	6 056	9 090	5 915	9 485	6 474	13 265	9 187
75-79 jaar	11 913	9 487	11 280	9 105	11 708	9 863	13 928	11 082
80-84 jaar	11 109	12 636	12 180	13 100	12 349	13 272	14 418	13 635
85-89 jaar	8 229	14 441	8 410	14 365	10 643	16 825	12 907	16 346
90-94 jaar	3 808	10 466	4 290	11 070	5 095	11 628	7 352	12 861
95 jaar of ouder	1 177	4 359	1 230	4 955	1 560	5 864	2 456	7 007
Totaal	68 773	71 754	69 012	72 924	75 416	80 478	88 303	87 176
per 1 000 mannen resp. vrouwen in iedere leeftijdsgroep								
0- 4 jaar	1,4	1,2	1,3	1,0	1,2	1,1	1,2	1,1
5- 9 jaar	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
10-14 jaar	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
15-19 jaar	0,5	0,2	0,4	0,2	0,4	0,3	0,3	0,2
20-24 jaar	0,7	0,3	0,5	0,2	0,6	0,3	0,5	0,2
25-29 jaar	0,6	0,3	0,6	0,3	0,5	0,3	0,5	0,3
30-34 jaar	0,7	0,4	0,7	0,4	0,6	0,5	0,6	0,4
35-39 jaar	1,0	0,8	0,9	0,7	0,9	0,6	0,8	0,6
40-44 jaar	1,7	1,3	1,6	1,2	1,5	1,1	1,3	1,1
45-49 jaar	2,8	2,2	2,6	2,1	2,5	2,1	2,2	2,0
50-54 jaar	4,5	3,1	4,3	3,2	4,1	3,3	3,6	3,1
55-59 jaar	7,7	4,7	7,3	4,8	6,5	4,6	5,8	4,4
60-64 jaar	12,4	7,1	11,8	7,1	11,6	7,3	10,1	6,7
65-69 jaar	22,0	11,5	20,4	11,0	19,3	11,5	17,2	10,9
70-74 jaar	37,2	19,3	35,3	18,8	33,1	20,1	30,2	19,5
75-79 jaar	63,8	34,0	61,4	33,6	55,8	36,3	50,9	35,1
80-84 jaar	106,4	64,6	111,9	64,8	94,7	63,7	87,5	62,1
85-89 jaar	169,9	119,4	185,5	125,3	165,4	123,4	158,5	121,3
90-94 jaar	264,1	208,2	323,2	239,8	302,5	235,0	281,8	222,6
95 jaar of ouder	400,7	345,0	524,1	445,5	466,1	388,8	455,0	383,3
Totaal	8,7	8,9	8,6	8,9	9,1	9,6	10,3	10,1

Bron: CBS.

TABEL 3.9

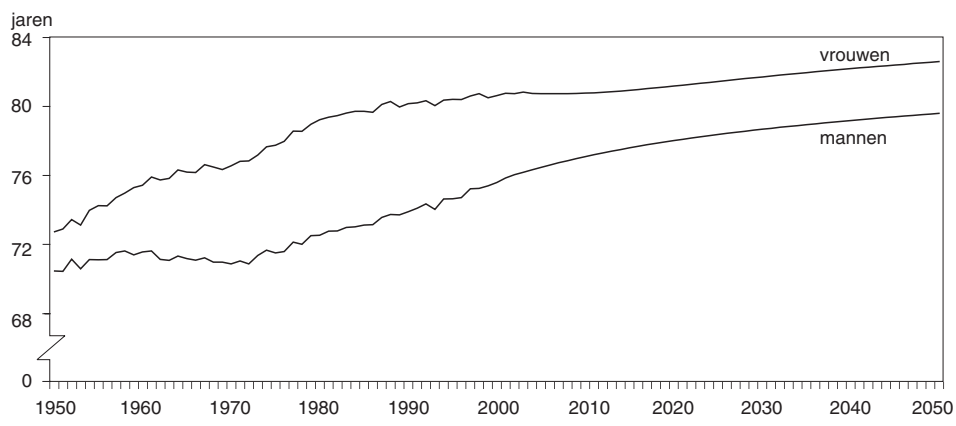
Verweduwen naar geslacht en leeftijd

	2000	2001	2002	2003
Mannen	abs.			
Totaal	17 890	17 882	18 058	18 051
Jonger dan 20 jaar	–	–	–	–
20–29 jaar	35	23	29	33
30–39 jaar	329	295	318	257
40–49 jaar	935	890	887	892
50–59 jaar	2 210	2 370	2 400	2 408
60–69 jaar	3 492	3 394	3 359	3 459
70–79 jaar	5 676	5 651	5 662	5 527
80–89 jaar	4 552	4 592	4 634	4 723
90 jaar en ouder	661	667	769	752
Totaal	5,1	5,0	5,1	5,1
Vrouwen				
Totaal	41 063	40 589	40 467	40 240
Jonger dan 20 jaar	–	2	2	2
20–29 jaar	141	153	106	120
30–39 jaar	709	687	630	637
40–49 jaar	2 033	2 043	1 982	1 992
50–59 jaar	5 284	5 252	5 167	5 043
60–69 jaar	10 031	9 670	9 622	9 425
70–79 jaar	15 007	14 816	14 722	14 442
80–89 jaar	7 307	7 450	7 655	7 939
90 jaar en ouder	551	516	581	640

Bron: CBS.

GRAFIEK 3.4

Levensverwachting bij geboorte naar geslacht

TABEL 3.10

Overlevingstafels voor mannen naar leeftijd, 2003

	Sterftequotiënt	Levenden	Levensverwachting
	per 100 000	abs.	jaren
0 jaar	0,00493	100 000	76,23
0,5 jaar	0,00079	99 507	76,11
1,5 jaar	0,00031	99 428	75,17
2,5 jaar	0,00023	99 397	74,19
3,5 jaar	0,00015	99 375	73,21
4,5 jaar	0,00023	99 359	72,22
5,5 jaar	0,00021	99 336	71,24
6,5 jaar	0,00014	99 316	70,25
7,5 jaar	0,00020	99 302	69,26
8,5 jaar	0,00019	99 282	68,28
9,5 jaar	0,00012	99 263	67,29
10,5 jaar	0,00015	99 252	66,30
11,5 jaar	0,00019	99 237	65,31
12,5 jaar	0,00014	99 218	64,32
13,5 jaar	0,00021	99 204	63,33
14,5 jaar	0,00016	99 183	62,34
15,5 jaar	0,00032	99 167	61,35
16,5 jaar	0,00043	99 136	60,37
17,5 jaar	0,00031	99 093	59,40
18,5 jaar	0,00055	99 062	58,41
19,5 jaar	0,00060	99 007	57,45
20,5 jaar	0,00047	98 948	56,48
21,5 jaar	0,00052	98 902	55,51
22,5 jaar	0,00066	98 851	54,54
23,5 jaar	0,00051	98 786	53,57
24,5 jaar	0,00062	98 736	52,60
25,5 jaar	0,00054	98 674	51,63
26,5 jaar	0,00056	98 621	50,66
27,5 jaar	0,00066	98 566	49,69
28,5 jaar	0,00066	98 501	48,72
29,5 jaar	0,00066	98 436	47,75
30,5 jaar	0,00068	98 371	46,78
31,5 jaar	0,00072	98 305	45,81
32,5 jaar	0,00053	98 233	44,85
33,5 jaar	0,00096	98 181	43,87
34,5 jaar	0,00081	98 087	42,91
35,5 jaar	0,00082	98 008	41,95
36,5 jaar	0,00091	97 928	40,98
37,5 jaar	0,00087	97 839	40,02
38,5 jaar	0,00120	97 754	39,05
39,5 jaar	0,00127	97 637	38,10
40,5 jaar	0,00144	97 513	37,14
41,5 jaar	0,00164	97 373	36,20
42,5 jaar	0,00183	97 213	35,26
43,5 jaar	0,00195	97 035	34,32
44,5 jaar	0,00213	96 846	33,39
45,5 jaar	0,00259	96 640	32,46
46,5 jaar	0,00242	96 390	31,54
47,5 jaar	0,00258	96 156	30,61
48,5 jaar	0,00315	95 908	29,69
49,5 jaar	0,00356	95 606	28,78
50,5 jaar	0,00393	95 266	27,88
51,5 jaar	0,00436	94 892	26,99
52,5 jaar	0,00479	94 478	26,11
53,5 jaar	0,00505	94 026	25,23

TABEL 3.10 (slot)

Overlevingstafels voor mannen naar leeftijd, 2003

	Sterftequotiënt	Levenden	Levensverwachting
	per 100 000	abs.	jaren
54,5 jaar	0,00554	93 551	24,36
55,5 jaar	0,00622	93 033	23,49
56,5 jaar	0,00691	92 455	22,63
57,5 jaar	0,00849	91 815	21,79
58,5 jaar	0,00843	91 036	20,97
59,5 jaar	0,00905	90 269	20,14
60,5 jaar	0,01056	89 452	19,32
61,5 jaar	0,01161	88 508	18,52
62,5 jaar	0,01245	87 481	17,74
63,5 jaar	0,01350	86 392	16,95
64,5 jaar	0,01552	85 225	16,18
65,5 jaar	0,01757	83 902	15,43
66,5 jaar	0,01953	82 428	14,69
67,5 jaar	0,02123	80 818	13,98
68,5 jaar	0,02437	79 102	13,27
69,5 jaar	0,02496	77 174	12,59
70,5 jaar	0,03057	75 248	11,90
71,5 jaar	0,03449	72 948	11,26
72,5 jaar	0,03964	70 432	10,64
73,5 jaar	0,04090	67 640	10,06
74,5 jaar	0,04469	64 874	9,47
75,5 jaar	0,05314	61 974	8,89
76,5 jaar	0,05644	58 681	8,36
77,5 jaar	0,06450	55 369	7,83
78,5 jaar	0,07196	51 798	7,33
79,5 jaar	0,07869	48 070	6,86
80,5 jaar	0,09008	44 288	6,40
81,5 jaar	0,09870	40 298	5,99
82,5 jaar	0,10685	36 321	5,59
83,5 jaar	0,11936	32 440	5,20
84,5 jaar	0,13383	28 568	4,84
85,5 jaar	0,14371	24 745	4,51
86,5 jaar	0,16600	21 189	4,18
87,5 jaar	0,17588	17 671	3,91
88,5 jaar	0,18978	14 563	3,64
89,5 jaar	0,21648	11 799	3,37
90,5 jaar	0,22474	9 245	3,17
91,5 jaar	0,24992	7 167	2,94
92,5 jaar	0,27170	5 376	2,75
93,5 jaar	0,28580	3 915	2,59
94,5 jaar	0,31143	2 796	2,43
95,5 jaar	0,32615	1 925	2,31
96,5 jaar	0,33725	1 297	2,18
97,5 jaar	0,36310	860	2,03
98,5 jaar	0,41548	548	1,91

Bron: CBS.

TABEL 3.11

Overlevingstafels voor vrouwen naar leeftijd, 2003

	Sterftequotiënt	Levenden	Levensverwachting
	per 100 000	abs.	jaren
0 jaar	0,00368	100 000	80,93
0,5 jaar	0,00062	99 632	80,73
1,5 jaar	0,00027	99 570	79,78
2,5 jaar	0,00010	99 543	78,80
3,5 jaar	0,00014	99 534	77,81
4,5 jaar	0,00015	99 520	76,82
5,5 jaar	0,00006	99 505	75,83
6,5 jaar	0,00013	99 498	74,83
7,5 jaar	0,00008	99 486	73,84
8,5 jaar	0,00020	99 477	72,85
9,5 jaar	0,00007	99 457	71,86
10,5 jaar	0,00009	99 450	70,87
11,5 jaar	0,00018	99 441	69,88
12,5 jaar	0,00013	99 423	68,89
13,5 jaar	0,00013	99 410	67,90
14,5 jaar	0,00018	99 397	66,91
15,5 jaar	0,00020	99 379	65,92
16,5 jaar	0,00019	99 359	64,93
17,5 jaar	0,00026	99 340	63,94
18,5 jaar	0,00030	99 315	62,96
19,5 jaar	0,00021	99 285	61,98
20,5 jaar	0,00019	99 264	60,99
21,5 jaar	0,00027	99 245	60,00
22,5 jaar	0,00032	99 218	59,02
23,5 jaar	0,00023	99 186	58,04
24,5 jaar	0,00027	99 164	57,05
25,5 jaar	0,00030	99 137	56,07
26,5 jaar	0,00033	99 108	55,08
27,5 jaar	0,00033	99 075	54,10
28,5 jaar	0,00043	99 042	53,12
29,5 jaar	0,00038	99 000	52,14
30,5 jaar	0,00038	98 963	51,16
31,5 jaar	0,00026	98 925	50,18
32,5 jaar	0,00044	98 899	49,19
33,5 jaar	0,00054	98 855	48,21
34,5 jaar	0,00049	98 801	47,24
35,5 jaar	0,00060	98 753	46,26
36,5 jaar	0,00067	98 693	45,29
37,5 jaar	0,00075	98 627	44,32
38,5 jaar	0,00080	98 553	43,35
39,5 jaar	0,00099	98 474	42,39
40,5 jaar	0,00107	98 377	41,43
41,5 jaar	0,00119	98 272	40,47
42,5 jaar	0,00128	98 155	39,52
43,5 jaar	0,00161	98 030	38,57
44,5 jaar	0,00165	97 872	37,63
45,5 jaar	0,00191	97 711	36,69
46,5 jaar	0,00220	97 524	35,76
47,5 jaar	0,00209	97 309	34,84
48,5 jaar	0,00272	97 105	33,91
49,5 jaar	0,00284	96 841	33,00
50,5 jaar	0,00302	96 566	32,10
51,5 jaar	0,00313	96 275	31,19
52,5 jaar	0,00358	95 973	30,29
53,5 jaar	0,00370	95 629	29,40

TABEL 3.11 (slot)

Overlevingstafels voor vrouwen naar leeftijd, 2003

	Sterftequotiënt	Levenden	Levensverwachting
	per 100 000	abs.	jaren
54,5 jaar	0,00406	95 276	28,50
55,5 jaar	0,00420	94 889	27,62
56,5 jaar	0,00435	94 491	26,73
57,5 jaar	0,00506	94 079	25,85
58,5 jaar	0,00559	93 604	24,97
59,5 jaar	0,00649	93 080	24,11
60,5 jaar	0,00625	92 477	23,27
61,5 jaar	0,00654	91 899	22,41
62,5 jaar	0,00741	91 297	21,55
63,5 jaar	0,00775	90 621	20,71
64,5 jaar	0,00826	89 918	19,87
65,5 jaar	0,01043	89 176	19,03
66,5 jaar	0,01009	88 246	18,23
67,5 jaar	0,01209	87 356	17,41
68,5 jaar	0,01302	86 299	16,61
69,5 jaar	0,01426	85 176	15,83
70,5 jaar	0,01716	83 961	15,05
71,5 jaar	0,01775	82 521	14,30
72,5 jaar	0,02053	81 056	13,55
73,5 jaar	0,02312	79 392	12,82
74,5 jaar	0,02559	77 557	12,12
75,5 jaar	0,02790	75 572	11,42
76,5 jaar	0,03241	73 464	10,73
77,5 jaar	0,03763	71 083	10,08
78,5 jaar	0,04071	68 408	9,45
79,5 jaar	0,04640	65 623	8,83
80,5 jaar	0,05143	62 578	8,24
81,5 jaar	0,05931	59 360	7,66
82,5 jaar	0,06620	55 839	7,11
83,5 jaar	0,07640	52 142	6,58
84,5 jaar	0,08779	48 159	6,08
85,5 jaar	0,09991	43 931	5,61
86,5 jaar	0,11743	39 542	5,18
87,5 jaar	0,12565	34 898	4,81
88,5 jaar	0,14602	30 513	4,42
89,5 jaar	0,16185	26 058	4,09
90,5 jaar	0,17913	21 840	3,79
91,5 jaar	0,19530	17 928	3,51
92,5 jaar	0,21506	14 427	3,24
93,5 jaar	0,23925	11 324	2,99
94,5 jaar	0,25594	8 615	2,77
95,5 jaar	0,29955	6 410	2,55
96,5 jaar	0,31512	4 490	2,42
97,5 jaar	0,33305	3 075	2,31
98,5 jaar	0,36847	2 051	2,21

Bron: CBS.

3.2 Huishouden

Samenstelling en omvang

Het aantal polissen op de particuliere markt hangt voor bepaalde verzekeringen, bijvoorbeeld wettelijke aansprakelijkheid personen, ziektekosten, samen met het aantal particuliere huishoudens. De omvang en samenstelling van het particuliere huishouden is dan bepalend voor de premie die de consument betaalt.

Particuliere huishoudens bestaan uit één of meer personen die alleen of samen in een woonruimte zijn gehuisvest en zelf in hun dagelijkse levensbehoeften voorzien. Particuliere huishoudens zijn onderverdeeld naar vier typen:

1. eenpersoonshuishoudens;
2. samenwonende paren: personen die – al dan niet gehuwd of in geregistreerd partnerschap – een gemeenschappelijke huishouding voeren met een vaste partner;
3. éénouders: personen die met kinderen maar zonder vaste partner wonen;
4. overigen: samenwonende personen zonder vaste partner en de bij het huishouden inwonende personen.

Tabel 3.12 geeft het voorspelde aantal huishoudens weer. Het gemiddelde aantal personen per huishouden zal dalen van 2,28 personen (2004) tot 2,11 personen (2050). De reden is de relatief sterke toename van het aantal eenpersoonshuishoudens.

TABEL 3.12

Huishoudens naar type, 1 januari

	Een- persoons- huishouden	Meerpersoonshuishouden			Totaal	Gemiddelde huishoudens- grootte ¹⁾	
		met paar	w.o. niet- gehuwd	met éénouder			overig
	x 1 000					abs.	
2000	2 272	4 098	658	384	46	6 801	2,30
2001	2 307	4 116	674	396	47	6 867	2,30
2002	2 345	4 129	696	412	49	6 934	2,29
2003	2 384	4 139	714	424	48	7 002	2,28
2004	2 424	4 144	727	435	49	7 052	2,28
2010 ²⁾	2 705	4 175	848	466	51	7 398	2,23
2020	3 100	4 267	1 050	509	55	7 930	2,15
2030	3 357	4 305	1 210	546	55	8 263	2,11
2040	3 422	4 257	1 317	577	55	8 311	2,11
2050	3 375	4 233	1 396	587	54	8 249	2,11

Bron: CBS, StatLine.

¹⁾ Exclusief bevolking in instellingen.

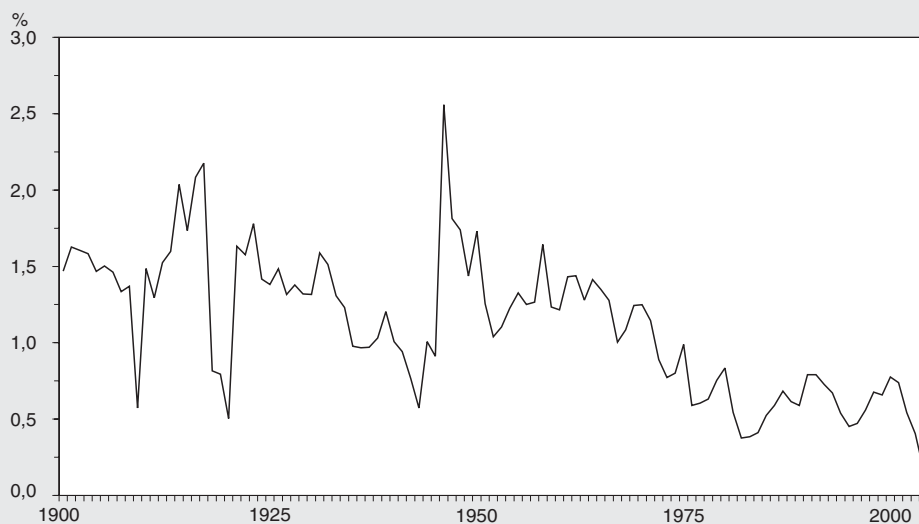
²⁾ Vanaf 2005 Huishoudensprognose 2003–2050.

Laagste bevolkingsgroei sinds 1900

In het eerste halfjaar van 2004 is de bevolking met 12 duizend personen gegroeid. Als dit groeitempo zich voortzet, zal de bevolking in 2004 met 0,2 procent toenemen. Sinds 1900 is de groei niet zo laag geweest.

De belangrijkste oorzaak van de lage bevolkingsgroei is de sterke daling van de immigratie en de stijging van de emigratie.

Bevolkingsgroei per jaar vanaf 1900

Bron: CBS.

Samenhang bevolkingsgroei en conjunctuur

De laagste groei tot nu toe deed zich begin jaren tachtig voor. Ook halverwege de jaren negentig was de groei relatief laag. Deze perioden van lage bevolkingsgroei gingen steeds gepaard met een teruggang in de economische conjunctuur. Omgekeerd ging de relatief hoge bevolkingsgroei rond 1990 en 2000 samen met economische hoogconjunctuur.

De samenhang is er doordat de immigratie stijgt als het goed gaat met de economie en daalt als de conjunctuur terugloopt. Het omgekeerde geldt voor de emigratie: minder emigranten bij hoogconjunctuur en meer emigranten als het economisch minder goed gaat. Overigens is de economische teruggang niet de enige oorzaak van de daling van de immigratie. Ook de strengere regels voor toelating van asielzoekers en andere immigranten spelen een rol.

Meer geboorten bij hoogconjunctuur

De samenhang tussen economie en bevolkingsgroei wordt nog versterkt doordat ook het geboortecijfer samenhangt met de conjunctuur. Rond de hoogconjunctuur van 2000 bereikte het geboortecijfer een hoog niveau. In het eerste halfjaar van 2004 is het aantal geboorten gedaald, voor een deel als gevolg van de economische teruggang.

Joop de Beer

Uit: CBS, *Webmagazine* (27 september 2004).

Jongeren eerder uit huis

Ieder jaar verlaten bijna een kwart miljoen jongeren het ouderlijk huis. Sommigen vertrekken al voor hun achttiende verjaardag, de meesten pas na hun twintigste. Meisjes gaan gemiddeld twee jaar eerder het huis uit dan jongens.

Meisjes gingen in het begin van de jaren tachtig gemiddeld op 20,3-jarige leeftijd het huis uit. Aan het einde van de jaren negentig was dat een jaar later. Ook jongens bleven in deze periode langer thuis wonen. De kleinere gezinnen en de ruimere huizen droegen bij aan het langer thuis blijven wonen. Ook de grotere tolerantie van ouders tegenover hun kinderen – *vice versa* – speelde een rol.

De gemiddelde leeftijd bij het verlaten van het ouderlijk huis daalde in het begin van deze eeuw licht. De lage werkloosheid onder jongeren in het begin van deze eeuw is hiervoor een mogelijke verklaring.

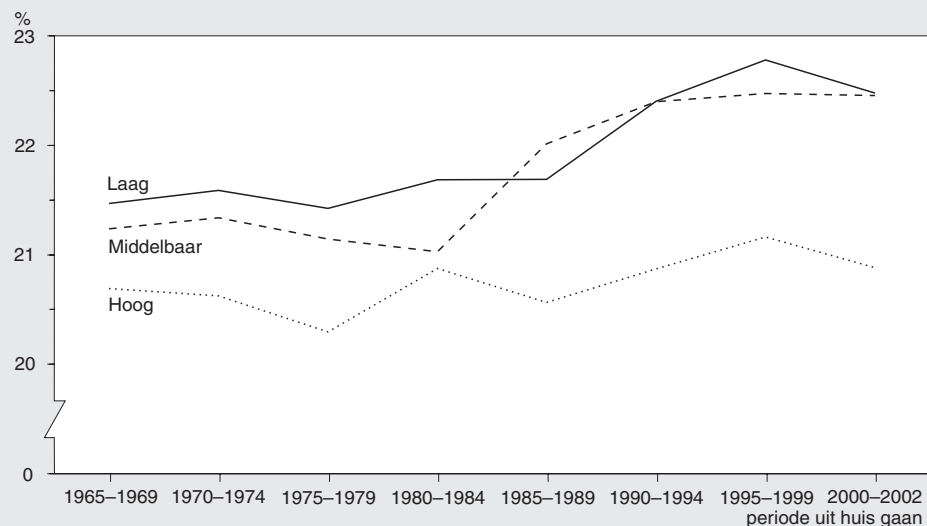
Hoger opgeleiden gaan eerder zelfstandig wonen

Jongeren die een hogere opleiding volgen gaan gemiddeld eerder uit huis omdat hbo-instellingen en universiteiten veelal niet in de buurt van het ouderlijk huis liggen. Het langst thuis wonen jongeren met een lage opleiding. De financiële mogelijkheden om jong alleen te wonen, zijn voor deze laatste groep vaak niet ideaal, waardoor zij wellicht langer bij hun ouders blijven.

Arie de Graaf

Uit: CBS, *Webmagazine* (28 juni 2004).

Gemiddelde leeftijd bij uit huis gaan naar onderwijsniveau

Bron: CBS.

Hoogopgeleiden vaker kinderloos

Van de vrouwen die inmiddels 60 jaar zijn, is 11 procent kinderloos gebleven. Van de vrouwen die nu rond 45 jaar oud zijn, heeft 17 procent geen kinderen gekregen. Van de vrouwen die rond de 30 jaar zijn, verwacht 20 procent geen kinderen te zullen krijgen.

Het bereiken van een hoog opleidingsniveau is een van de verklaringen voor de toenemende kinderloosheid van vrouwen. Van de hoogopgeleide vrouwen die ouder zijn dan 45 jaar is een kwart kinderloos gebleven, tegen 9 procent van de laagopgeleide vrouwen (45-plus). Dit verschil wordt voor vrouwen rond de 30 en 40 jaar niet kleiner. Van de hoger opgeleiden verwacht ruim een kwart kinderloos te blijven, van de laagopgeleiden verwacht één op de acht dit.

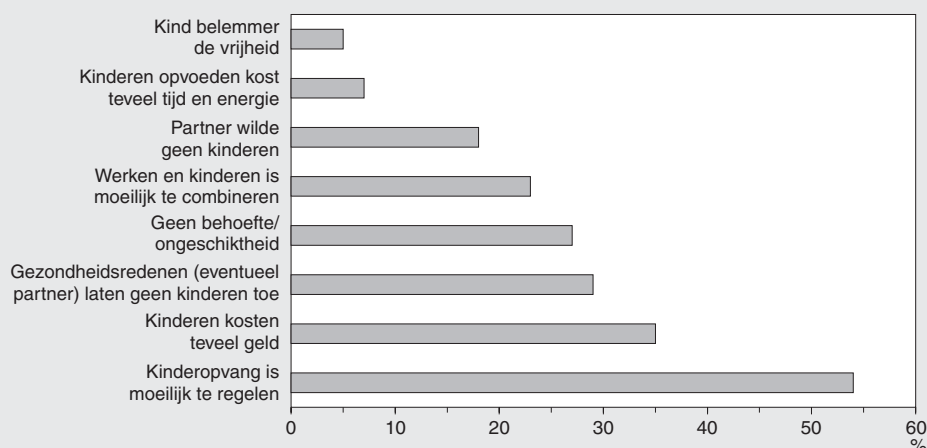
Het verschil kan in belangrijke mate worden toegeschreven aan het wel of niet hebben van een vaste relatie. Van de hoogopgeleide vrouwen blijft een groter percentage alleen wonen.

Vrijwillig of onvrijwillig kinderloos?

Kinderloosheid kan een bewuste keuze zijn. Het kan ook het gevolg zijn van het te lang wachten met kinderen. De vrouw voelt zich dan te oud voor kinderen of is fysiek niet meer in staat om kinderen te krijgen.

Vruchtbare vrouwen kunnen ook onvrijwillig kinderloos zijn, bijvoorbeeld bij ziekte of een handicap of bij het niet (tijdig) vinden van een geschikte partner. Vier op de tien 26-45-jarige vrouwen die verwachten kinderloos te blijven, beschouwen zichzelf als onvrijwillig kinderloos.

Redenen vrijwillige kinderloosheid van vrouwen, 26-45 jaar

Bron: CBS, Onderzoek gezinsvorming 2003.

Geen kinderen om vrijheid en tijdgebrek

Zes op de tien kinderloze vrouwen zijn vrijwillig kinderloos.

De helft van de vrijwillige kinderloze vrouwen gaf aan dat kinderen hun vrijheid zouden belemmeren. Een veel genoemde reden is ook dat het opvoeden van kinderen te veel tijd en energie kost. Een andere vaak genoemde reden is dat de partner geen kinderen wilde.

Arie de Graaf

Uit: CBS, *Webmagazine* (24 mei 2004).

Minder vrouwen aan de pil

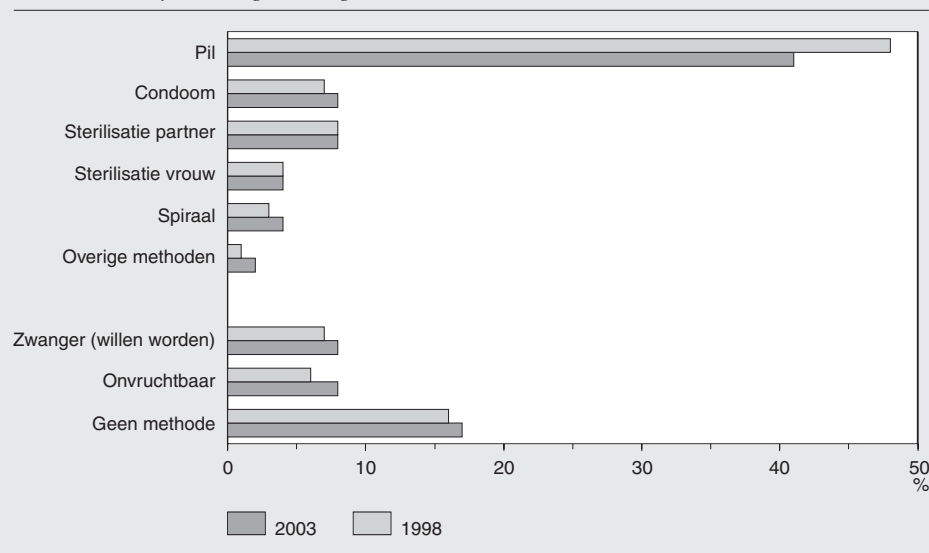
Van alle methoden om een zwangerschap tegen te gaan, wordt de pil het meest gebruikt. In 2003 gebruikte zo'n 41 procent van de vrouwen tussen 18 en 45 jaar de pil.

Tussen 1998 en 2003 is het pilgebruik gedaald, vooral onder vrouwen tussen de 25 en 34 jaar. Deze daling hangt onder andere samen met de stijging van de leeftijd waarop vrouwen kinderen krijgen.

Sterilisatie op hogere leeftijd

Het aandeel vrouwen dat in de tweede helft van de jaren zestig is geboren en zich heeft laten steriliseren of een gesteriliseerde partner heeft, is kleiner dan het aandeel gesteriliseerde vrouwen dat in de jaren vijftig of begin jaren zestig is geboren. Dit hangt waarschijnlijk samen met het op latere leeftijd moeder worden.

Vrouwen (18–45 jaar) naar geboorteregulering methode

Bron: CBS.

Bedgenoot of levenspartner

Het hebben van een vaste relatie heeft veel invloed op het toepassen van een geboorteregulering methode. Driekwart van de vrouwen tussen 18 en 45 jaar met een vaste relatie gebruikte in 2003 een methode van geboorteregeling. Een op de tien vrouwen met een vaste relatie was zwanger of wilde zwanger worden, 8 procent was onvruchtbaar en 8 procent gebruikte om andere redenen geen methode.

Van de vrouwen in dezelfde leeftijdsgroep die in 2003 geen vaste partner hadden, paste 44 procent een methode toe om niet zwanger te worden. Ongeveer 8 procent was onvruchtbaar en bijna de helft gebruikte niets.

Arie de Graaf

Uit: CBS, *Webmagazine* (23 februari 2004).

Aantal tweelinggeboorten in 25 jaar verdubbeld

In 2003 zijn 3,6 duizend tweelingen geboren. Halverwege de jaren zeventig was dit aantal half zo groot.

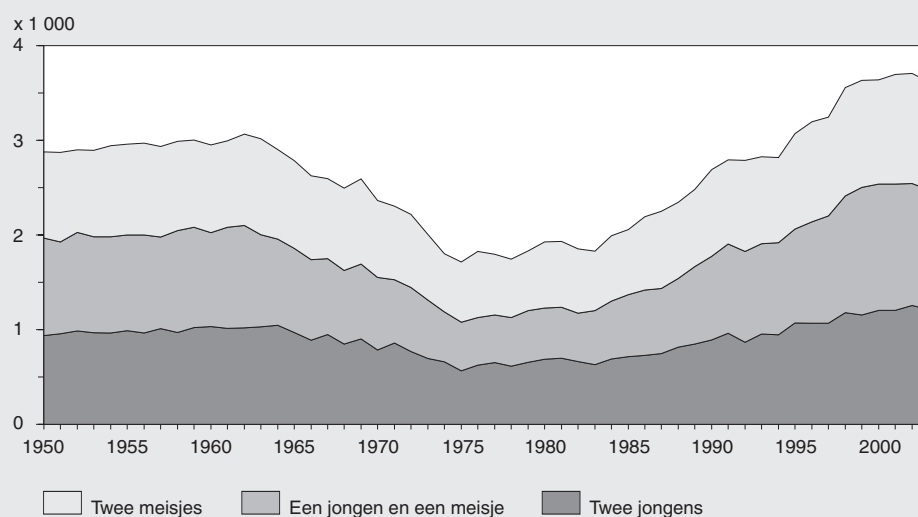
De stijging van het aantal tweelinggeboorten is mede een gevolg van het toepassen van moderne medische technieken om vrouwen met vruchtbaarheidsproblemen te helpen met het krijgen van een kind.

Meer twee-eiige tweelingen

Het aandeel tweelingen dat uit een jongen en een meisje bestaat is sinds het begin van de jaren tachtig toegenomen. Het aandeel twee-eiige tweelingen is ook toegenomen. Bijna zes op de duizend bevallingen betreft een eeneiige tweeling. Dit aandeel is de afgelopen decennia weinig veranderd.

Het aandeel twee-eiige tweelingen is sinds het midden van de jaren zeventig meer dan verdubbeld tot bijna 13 op de duizend bevallingen. De toename van het totaal aantal tweelingen bestaat dan ook vooral uit twee-eiige tweelingen.

Aantal tweelinggeboorten naar geslacht

Bron: CBS.

Minder kans op een drie-, vier- of vijfeling

Het aantal drie-, vier- of vijfelingen is zeer klein. In de jaren vijftig, zestig en zeventig werden jaarlijks gemiddeld 25 drie-, vier- of vijfelingen geboren, één procent van het totale aantal meerlinggeboorten. Dit aandeel nam toe tot ruim 4 procent in 1991. Deze toename was ook een gevolg van de toepassing van in-vitrofertilisatie (IVF). In deze periode werden nog vier tot vijf bevruchte eicellen in de baarmoeder teruggeplaatst. Begin jaren negentig is het aantal bevruchte eicellen dat bij IVF in de baarmoeder wordt teruggezet beperkt tot twee of drie. Hierdoor daalde het aandeel drie-, vier- of vijfelingen. Inmiddels worden vrijwel nooit meer dan twee eicellen teruggeplaatst.

Ron Tas

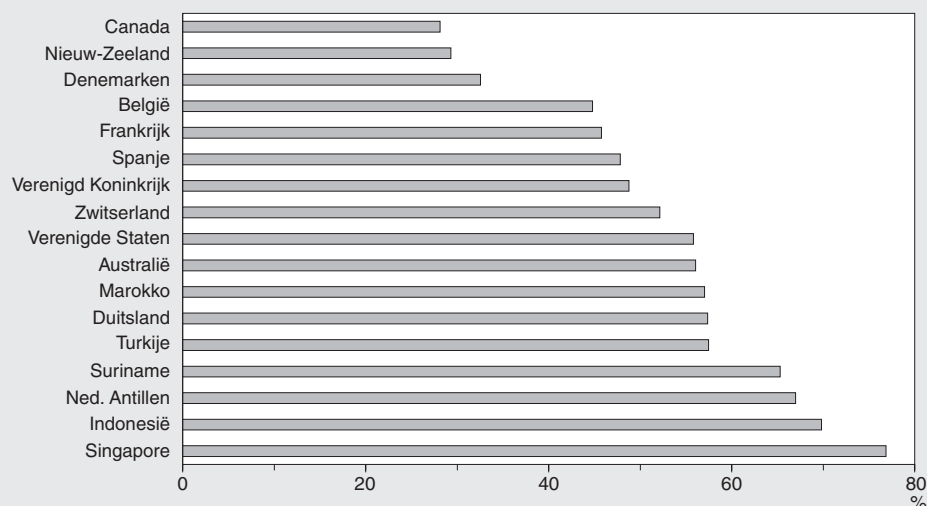
Uit: CBS, *Webmagazine* (2 augustus 2004).

Helft van de emigranten komt weer terug

In 2003 zijn 46 duizend Nederlanders geëmigreerd. Een deel van deze emigranten keert na enkele jaren weer terug naar Nederland.

Een vertrek uit Nederland is lang niet altijd definitief. Van de emigranten die in 1995 zijn vertrokken was iets meer dan de helft na acht jaar weer teruggekeerd.

Nederlandse emigranten uit 1995 die na 8 jaar weer zijn teruggekeerd, naar land van bestemming

Bron: CBS.

Veel terugkeer uit Indonesië

De neiging om terug te keren neemt wel af. Zo was bijna 30 procent van de emigranten uit 1995 na twee jaar al weer terug, van de emigranten uit 2001 was 20 procent na twee jaar weer in Nederland.

Nederlanders die naar Singapore, de Nederlandse Antillen en Aruba, Indonesië of Suriname zijn geëmigreerd, keren vaker dan gemiddeld terug. Van de emigranten naar Canada en Nieuw-Zeeland is nog geen 30 procent teruggekomen.

Vooraf jongeren keren terug

Het zijn vooral de jongeren die weer terugkeren. Van de Nederlanders die in de leeftijd van 17-22 jaar zijn geëmigreerd, is na vier jaar 60 tot 70 procent weer terug in Nederland. Dit zijn voor een groot deel studenten die in het buitenland hebben gestudeerd.

Han Nicolaas

Uit: CBS, *Webmagazine* (23 augustus 2004).

Sterftekans allerjongsten ongunstig beïnvloed

In de afgelopen decennia zijn de sterfte rondom de geboorte en de zuigelingensterfte in Nederland zeer sterk gedaald. Sinds de jaren tachtig echter is vooral de daling van de perinatale sterfte afgevlakt. Hierdoor is ons land vele plaatsen gezakt op de Europese ranglijst.

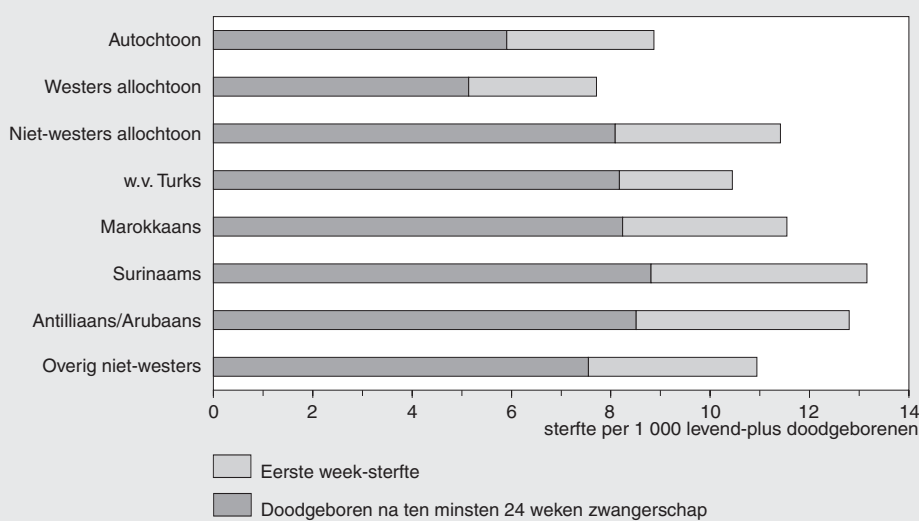
Onder deze sterfte wordt verstaan het totaal van laatfoetale sterfte (dodgeboorte) na een zwangerschapsduur van ten minste 24 weken en sterfte in de eerste levensweek. De oorzaak van deze ontwikkeling ligt in een ongunstige combinatie van factoren. Zo telt Nederland relatief veel allochtonen uit herkomstlanden met een bovengemiddeld risico op perinatale sterfte. Verder zijn vrouwen steeds ouder als ze moeder worden en neemt het aantal meerlingen sterker toe dan elders.

Hoger risico niet-westerse kinderen

De groep allochtonen waar het hier om gaat, maken in Nederland een bovengemiddeld groot aandeel van de bevolking uit. Het risico op perinatale sterfte is voor alle niet-westerse allochtonen bijna 30 procent hoger dan voor autochtonen.

Het verschil blijkt grotendeels te worden veroorzaakt door verschillen in het sterfterisico gedurende de eerste zeven levensdagen. Deze eerste-weeksterfte is het ongunstigst voor Surinaamse en Antilliaanse kinderen. Vooral de afname van de eerste-weeksterfte lijkt in Nederland sterker te stagneren dan in veel andere landen van de Europese Unie (EU-15).

Perinatale sterfte naar herkomst van het kind, 1997-2002

Bron: CBS.

Oudere moeders

Oudere moeders lopen een bovengemiddeld risico op een doodgeboorte. In de afgelopen decennia is de gemiddelde leeftijd waarop vrouwen (voor het eerst) moeder worden sterk gestegen. Nederlandse moeders behoren inmiddels tot de oudsten ter wereld. Ook tweelinggeboorten hebben een effect op de sterftcijfers. Voor dergelijke geboorten geldt een circa viervoudig risico op perinatale sterfte ten opzichte van enkelvoudige geboorten. Momenteel maakt ongeveer één op de 27 pasgeborenen deel uit van een tweeling, een verdubbeling ten opzichte van medio jaren zeventig.

Risikant gedrag

Ook het rookgedrag van zwangere vrouwen, riskant seksueel gedrag en bloedverwantschap van de ouders hebben de sterfte rondom de geboorte beïnvloed. Naast deze risicofactoren speelt voorts een rol dat in Nederland relatief terughoudend gebruik wordt gemaakt van prenatale diagnostiek, én het feit dat bij extreme vroeggeboorte niet vanzelfsprekend de modernste medische technieken worden toegepast.

Joop Garssen en Anouschka van der Meulen

Uit: CBS, *Webmagazine* (27 september 2004).

4 Inkomen en consumptie

4.1 Inkomens

Verskillende verzekeringsvormen zijn ontwikkeld om het wegvallen van inkomen te kunnen compenseren. Een aantal van deze verzekeringsvormen, zoals de WAO en de WW, behoort tot de sociale verzekeringen. Andere verzekeringen behoren tot de particuliere verzekeringen: het dichteren van het WAO-gat, de lijfrenteverzekering en dergelijke. Pensioenverzekeringen vallen ook in de categorie inkomensdervingsverzekeringen.

Huishoudens

Tabel 4.1 geeft een overzicht van het gemiddelde inkomen van huishouden naar type huishouden (2001).

TABEL 4.1
Gemiddeld inkomen van huishoudens, 2001

	Aantal huis- houdens	Per huishouden:			
		personen	personen met inkomen	bruto inkomen	besteedbaar inkomen
	x 1 000	abs.			
Huishoudens, totaal	6 875	2,3	1,7	45,0	27,6
Éénpersoonshuishouden	2 296	1,0	1,0	24,9	16,0
Alleenstaande man	1 031	1,0	1,0	28,7	17,2
Alleenstaande vrouw	1 265	1,0	1,0	21,8	15,1
Meerpersoonshuishouden	4 579	3,0	2,1	55,1	33,4
(Echt)paar, zonder kinderen	1 984	2,0	1,8	49,6	30,8
(Echt)paar, uitsluitend minderjarige kinderen	1 342	3,9	1,9	58,8	34,0
(Echt)paar, minstens een meerderjarig kind	645	3,8	3,2	76,0	45,5
Eenoudergezin, uitsluitend minderjarig kinderen	232	2,6	1,3	24,7	17,7
Eenoudergezin, minstens een meerderjarig kind	178	2,4	2,2	46,5	30,4
Overig huishouden	198	3,8	2,6	59,1	37,1

Bron: CBS.

Werknemers

Tabel 4.2 geeft het beeld van de lonen en de arbeidsvoorwaarden van voltijdwerknemers. Tabel 4.3 geeft de verdeling van het bruto jaarloon naar het geslacht, het dienstverband en de bedrijfstak.

TABEL 4.2

Lonen en arbeidsduur van voltijdwerknemers naar leeftijd en geslacht, 2002

	Maandloon ²⁾	Jaarloon ²⁾	Arbeitsduur per week ¹⁾	Vakantie- dagen	Adv-dagen
	euro		uur	dag	
Totaal					
25 tot 45 jaar	2 085	27 560	41,2	22,0	3,0
45 tot 65 jaar	2 423	32 430	40,9	23,9	2,9
65 jaar en ouder	1 145	14 330	.	19,3	1,3
Mannen					
25 tot 45 jaar	2 513	33 340	43,6	23,9	4,2
45 tot 65 jaar	2 987	40 160	43,7	25,6	4,1
65 jaar en ouder	1 207	15 360	.	19,5	1,5
Vrouwen					
25 tot 45 jaar	1 569	20 620	31,3	19,8	1,5
45 tot 65 jaar	1 537	20 280	29,5	21,1	1,0
65 jaar en ouder	929	10 740	.	18,5	0,5

Bron: CBS, Enquête werkgelegenheid en lonen.

¹⁾ Inclusief overwerk.

TABEL 4.3

Jaarlonen van werknemers naar leeftijd en geslacht, bedrijfstak en dienstverband, 2002

	euro	Jaarloon ¹⁾ (x 1 000 euro)						
		% van banen						
		0 tot 10	10 tot 20	20 tot 30	30 tot 40	40 tot 50	50 en meer	
Totaal	26 170	100	19	20	26	18	8	8
Geslacht								
Mannen	32 240	100	13	11	27	24	12	13
Vrouwen	18 410	100	28	32	24	10	3	2
Leeftijd								
25 tot 45 jaar	27 560	100	12	20	32	21	9	7
45 tot 65 jaar	32 430	100	12	18	22	21	13	15
65 jaar en ouder	14 330	100	56	22	10	4	3	5
Dienstverband								
Voltijdwerknemers	35 570	100	2	11	33	28	13	14
Deeltijdwerknemers	16 760	100	31	37	21	7	2	2
Flexibele werknemers	5 220	100	85	11	3	1	0	0
Bedrijfstak								
01-05 Landbouw en visserij	19 640	100	26	26	33	10	3	3
10-14 Delfstoffenwinning	54 010	100	1	4	13	16	19	46
15-37 Industrie	30 950	100	6	17	33	24	10	10
40-41 Energie- en waterleidingbedrijven	42 220	100	1	5	11	35	25	22
44 Bouwnijverheid	31 170	100	5	10	33	38	9	6
50-52 Handel	20 700	100	32	23	23	11	5	6
54 Horeca	12 240	100	52	25	17	4	2	1
60-64 Vervoer en communicatie	28 920	100	12	15	29	27	10	7
65-67 Financiële instellingen	40 510	100	5	14	23	21	14	24
70-74 Zakelijke dienstverlening	25 000	100	31	17	20	15	8	10
74 Openbaar bestuur	34 140	100	3	14	26	28	16	13
79 Onderwijs	30 320	100	10	19	26	20	15	11
84 Gezondheids- en welzijnszorg	21 280	100	19	34	27	12	4	3
90-93 Cultuur en overige dienstverlening	22 750	100	27	25	21	14	6	6

Bron: CBS, Enquête werkgelegenheid en lonen.

¹⁾ Inclusief bijzondere beloningen.

4.2 Besparingen

Besparingen zijn het saldo van het beschikbaar inkomen en de consumptieve bestedingen. De gezinsbesparingen worden veelal onderscheiden in drie vormen: gezinsbesparingen bij spaarinstellingen, gezinsbesparingen in de vorm van pensioen- en levensverzekeringen en de overige gezinsbesparingen. (tabel 4.4)

De gezinsbesparingen zijn gevormd uit het spaarverschil plus de bijgeschreven rente. Het spaarverschil is gelijk aan de stortingen van gezinnen op spaarrekeningen vermindert met de terugbetalingen. Afgezien van correcties en statistische verschillen neemt het spaartegoed toe met de besparingen. In 2003 zijn de spaartegoeden met bijna 17 miljard euro toegenomen.

In tabel 4.5 wordt het onderscheid gemaakt tussen een aantal spaarvormen.

Tabel 4.4
Spaartegoeden

	2000	2001	2002	2003
	mln euro			
Totaal spaartegoeden				
Spaartegoed per ultimo vorige periode	130 345	134 245	152 887	167 766
Stortingen	84 414	121 290	91 283	122 438
Terugbetalingen	83 569	105 969	82 206	110 586
Spaarverschil	844	15 321	9 077	11 852
Bijgeschreven rente	3 057	3 269	3 500	4 123
Besparingen	3 901	18 590	12 577	15 975
Correcties c.q. statistische verschillen	-2	53	2 302	861
Spaartegoed, 31 december	134 245	152 887	167 766	184 602

Bron: CBS.

TABEL 4.5
Spaartegoeden naar spaarvorm

	2000	2001	2002	2003
	mln euro			
Spaarvormen met opzegtermijn	105 402	128 441	143 162	164 055
Spaarvormen met vaste termijn	28 843	24 446	24 604	20 547
Totaal	134 245	152 887	167 766	184 602
w.v.				
Volgens de Wet Bedrijfspaarregelingen 1994 (aangepast per 1 januari 2003)	7 498	8 106	8 779	4 458
w.o.				
spaarloonrekeningen	5 002	5 434	5 970	3 750
overige bedrijfspaarrekeningen	2 496	2 673	2 808	708
Electronische spaarvormen				66 259
w.o.				
Internetsparen				42 595
telefonische spaarrekening				23 664

Bron: CBS.

Bedrijfssparen

Per 1 januari 2003 is de wetgeving over bedrijfssparen aangepast. De winstdelingsregeling en de premiespaarregeling zijn afgeschaft en de spaarloonregeling is aangepast. Het bedrag dat jaarlijks in 2003 maximaal belastingvrij kan worden gespaard, is verlaagd tot 613 euro. Het geblokkeerde spaarloon van de jaren tot 2000 is per 1 januari 2003 vrijgekomen. Voor de bedragen die vanaf 2001 worden gespaard geldt dat de tegoeden 48 maanden niet vrij opneembaar zijn, tenzij ze benut worden voor de officieel erkende bestedingsdoelen. Tussentijds opnemen is mogelijk voor premies van bepaalde levensverzekeringen, bij aankoop van een eigen huis, bij huwelijk en bij ontslag. De rente is vrij opneembaar en tot een bepaald bedrag belastingvrij en wordt niet verrekend met de algemene rentevrijstelling.

TABEL 4.6

Samenstelling en wijzigingen bij de bedrijfsspaarregelingen ¹⁾

	2000	2001	2002	2003
	mln euro			
Bedrijfsspaarregelingen op 1 januari	6 976	7 455	8 106	8 749
Stortingen	2 169	2 220	2 261	1 315
Terugbetalingen	1 777	1 708	1 734	5 642
w.v.				
deblokkeringen	1 187	1 028	819	4 295
vrijgekomen bedragen	590	679	915	1 347
Netto inleg	392	512	527	-4 327
Rente	130	136	147	36
Besparingen	522	648	674	-4 291
Bedrijfsspaarregelingen op 31 december	7 498	8 106	8 779	4 458
Verdeling naar soort bedrijfsspaarregeling in 2003			x 1 000	mln euro
Spaarloonregelingen			3 970	3 750
Overige bedrijfsspaarrekeningen			913	708
Totaal			4 883	4 458

Bron: CBS.

¹⁾ Volgens de Wet bedrijfsspaarregelingen 1994.

4.3 Onroerend goed en duurzame consumptiegoederen

Voor de particuliere verzekeringsmarkt is informatie over het woningbezit en motorvoertuigenbezit interessant in verband met verzekeringen voor onder andere opstal, inboedel en motorvoertuigen.

Onroerend goed

Het onroerend goed in ons land heeft op 1 januari 2004 een waarde van 1 233 miljard euro. De woningvoorraad op 1 januari 2004 bestaat uit 6,8 miljoen woningen met een totale waarde van ruim 910 miljard euro. Gemiddeld heeft een woning in Nederland een waarde van 134 duizend euro. De overige onroerende goederen zoals bedrijfspanden – niet landbouwgrond en infrastructurele werken – hebben een waarde van bijna 320 miljard euro. (tabel 4.7)

TABEL 4.7

Waarde onroerende zaken naar type object en provincie

	Totaal onroerende zaken	w.v.	
		Woningen	Niet-woningen
	mln euro		
2001	1 177 383	878 075	289 358
2002*	1 193 587	891 215	302 372
2003*	1 212 840	901 359	311 481
2004*	1 232 609	912 805	319 805
Groningen	32 617	22 106	10 512
Friesland	37 190	27 407	9 783
Drenthe	30 822	23 254	7 568
Overijssel	71 988	53 301	18 687
Flevoland	21 864	16 012	5 851
Gelderland	146 469	113 358	33 112
Utrecht	101 076	76 652	24 424
Noord-Holland	232 170	170 693	61 477
Zuid-Holland	257 449	185 730	71 719
Zeeland	25 363	18 233	7 130
Noord-Brabant	190 821	142 131	48 690
Limburg	84 780	63 928	20 853

Bron: CBS.

Woningvoorraad

Tabel 4.8 verschaft inzicht in de woningvoorraad naar provincie, bouwjaar en woningtype. Uit de waarde en de omvang van de voorraad blijkt dat de goedkoopste woningen staan in Groningen (89 duizend euro), in Friesland (102 duizend euro) en in Zeeland (103 duizend euro). De duurste woningen staan in de provincie Utrecht (161 duizend euro). De waarde van de woningvoorraad is berekend door per provincie de gemiddelde opstalkosten jaarlijks te indexeren met het prijsindexcijfer van nieuwbouwwoningen en dit bedrag vervolgens te vermenigvuldigen met het aantal woningen. Via deze berekening wordt de vervangingswaarde van de woningvoorraad geschat en zeker niet de marktwaarde. Het prijsindexcijfer van nieuwbouwwoningen is gebaseerd op de aanneemsommen van goedkope huurwoningen die door sociale verhuurders zijn gerealiseerd. Prijsverschillen die het gevolg zijn van veranderingen in uitvoering en kwaliteit zijn zoveel mogelijk geëlimineerd.

TABEL 4.8

Gemiddelde woningwaarde per provincie

	2001	2002	2003
	1 000 euro		
Nederland	133	131	134
Groningen	87	86	89
Friesland	101	100	102
Drenthe	117	116	118
Overijssel	120	119	122
Flevoland	113	113	118
Gelderland	147	145	147
Utrecht	163	160	161
Noord-Holland	144	143	146
Zuid-Holland	121	120	122
Zeeland	102	101	103
Noord-Brabant	148	146	148
Limburg	133	131	133

Bron: CBS.

Motorvoertuigen

Tabel 4.9 geeft nadere informatie over het motorvoertuigenpark. De gegevens hebben betrekking op de omvang het Nederlandse motorvoertuigenpark per 1 januari. De cijfers zijn gebaseerd op de kentekenregistratie van RDW Centrum voor voertuigtechniek en informatie (RDW). Met behulp van deze registratie zijn tellingen gemaakt van alle voertuigen met actuele, houderschapsplichtige kentekens die op 1 januari in het kentekenbestand voorkwamen.

Bijna 9,3 miljoen motorvoertuigen staan er op 1 januari 2004 geregistreerd. Het aantal personenauto's nam toe met ruim 50 duizend, het aantal bedrijfsauto's met 30 duizend.

TABEL 4.9

Actief park van motorvoertuigen, 1 januari

	2001	2002	2003	2004
	x 1 000			
Motorvoertuigen, totaal ¹⁾	7 927	8 168	8 388	9 324
Personenauto's	6 539	6 711	6 855	6 908
Bedrijfsauto's	950	997	1 039	1 069
w.o.				
Vracht- en bestelauto's	839	881	917	946
Trekken (voor oplegger)	59	62	63	63
Speciale voertuigen ²⁾	40	43	47	49
Autobussen	11	11	11	11
Motortweewielers	438	461	494	517

Bron: CBS.

¹⁾ Totaal 2004 inclusief aanhangers en opleggers.

²⁾ Bedrijfsauto's voor bijzondere doeleinden zoals brandweerauto's, reinigingsauto's takelauto's enz.

Tabel 4.10 geeft het aantal personenauto's en andere motorvoertuigen naar provincie. Personenauto's zijn motorvoertuigen ingericht voor het vervoer van ten hoogste acht passagiers (exclusief de bestuurder). Bedrijfsauto's zijn bestelauto's, vrachtauto's, trekkers, autobussen en dergelijke. Tot de motortweewielers worden gerekend motorrijwielen, scooters, motorcarriers en motorinvalidewagens met een motorrijwielkentekenbewijs.

Tabel 4.11 geeft het aantal verkochte nieuwe motorvoertuigen.

TABEL 4.10

Motorvoertuigen per provincie, 1 januari 2004

	Alle motorvoertuigen	w.v.		
		Personenauto's	Bedrijfsauto's	Motorfietsen
	x 1 000			
Nederland	9 324	6 908	1 899	517
Groningen	324	231	74	19
Friesland	375	258	94	23
Drenthe	307	213	75	20
Overijssel	650	463	147	41
Flevoland	242	187	44	11
Gelderland	1 177	852	253	72
Utrecht	684	523	126	34
Noord-Holland	1 329	1 007	243	78
Zuid-Holland	1 804	1 377	343	84
Zeeland	225	164	48	13
Noord-Brabant	1 547	1 135	329	83
Limburg	660	499	123	38

Bron: CBS.

TABEL 4.11

Verkochte nieuwe motorvoertuigen

	2000	2001	2002	2003
Motorvoertuigen, totaal	845 942	750 763	718 657	687 695
Personenauto's	597 623	530 287	510 744	488 977
Bedrijfsauto's	114 361	101 461	95 537	90 992
Bestelauto's	96 051	83 792	80 727	77 045
Vrachtauto's	8 274	7 682	6 633	5 790
Trekkers	8 559	8 596	6 968	6 735
Autobussen	912	844	695	878
Speciale voertuigen	536	539	508	541
Motor tweewielers	19 626	17 562	16 845	16 737

Bron: CBS.

Duurzame consumptiegoederen

In tabel 4.12 zijn gegevens opgenomen over het bezit van duurzame consumptiegoederen. De gegevens komen uit het Sociaal-economisch panelonderzoek. Het onderzoek wordt gehouden onder een steekproef van particuliere huishoudens. De wasmachine, de kleurentelevisie en de cd-speler zijn gemeengoed, maar ook de videorecorder en de magnetron kennen een brede verspreiding. In 2002 hebben zeven op de tien huishoudens een computer. Drie op de tien huishoudens bezitten een cd-(re)writer, een kwart heeft een dvd-speler. Hoogopgeleiden bezitten deze goederen veel vaker dan laagopgeleiden (tabel 4.12)

TABEL 4.12

Bezit duurzame goederen naar opleidingsniveau, 2002

	Totaal	w.v.		
		Lager onderwijs	Middelbaar onderwijs	Hoger onderwijs
% van alle huishoudens per categorie				
Diepvriezer	74	69	79	72
Magnetronoven	82	74	83	84
Vaatwasmachine	46	26	51	56
Wasmachine	97	94	97	97
Wasdroger	58	46	65	56
Kleurentelevisie	98	99	98	98
Breedbeeldtelevisie	18	15	17	19
Videorecorder	81	68	87	84
Videocamera	25	16	28	28
Diaprojector, filmprojector	21	16	22	30
Home- en/of personal computer	69	44	77	90
Tv-spelcomputer	14	13	18	11
Platenspeler	53	43	57	59
Compact disc-speler	91	79	94	97
Digitale audio tape [DAT-recorder] ¹⁾	2	1	1	2
Digitale compact cassette ¹⁾	2	1	2	2
Mini-disc speler	9	7	10	9
DVD-speler	24	15	26	29
CD-(re)writer	31	14	35	41
MP3-speler	7	4	8	8
Muziekinstrument (waarde hoger dan 115 euro)	24	13	22	34
Bromfiets	6	7	6	3
Motor, scooter	9	7	10	7
Auto	74	57	83	79
Tourcaravan, vouwwagen	11	7	14	12
Stacaravan	2	3	2	1
Tweede woning, vakantiehuisje of -bungalow	3	1	2	4
Zeilboot of motorboot	3	3	3	4
Solarium, zonnebank	18	14	23	14

Bron: CBS.

¹⁾ 2000.

4.4 Hypotheken en consumptief krediet

Voor de gezinnen zijn hypothecaire leningen en consumptieve kredieten belangrijke schuldvormen. Een hypotheek is het stellen van een onroerende zaak als zekerheid voor het nakomen van een nauwkeurig omschreven verplichting door de hypotheekgever (met name het aflossen van een krediet maar ook andere typen verplichtingen kunnen door middel van een hypotheek worden veiliggesteld). Opdat iedereen kan nagaan of een onroerende zaak als zekerheid is gesteld dienen de hypothecaire zekerheidstellingen te worden ingeschreven in een openbaar register dat wordt bijgehouden door het Kadaster.

De waarde van alle nieuw ingeschreven hypotheken in 2003 was 160 miljard euro, bijna 36 miljard euro meer dan het bedrag aan nieuwe inschrijvingen van 2002. (tabel 4.13)

In de tabel wordt onderscheid gemaakt naar de aard van het onderpand en de aard van de hypotheeknemer. Voor de hypotheeknemer geldt dat het hierbij om de in de hypotheekakte genoemde instelling. Hypotheeknemer en geldgever behoeven niet dezelfde instelling te zijn.

De hypothekenmarkt is goeddeels in handen van Nederlandse financiële instellingen. Tot deze financiële instellingen behoren hypotheekbanken, bouwfondsen, verzekeringsmaatschappijen, pensioenfondsen en banken.

Tabel 4.14 geeft het aantal en het bedrag van nieuw ingeschreven hypotheken op onroerende zaken per provincie. Een onderverdeling is gemaakt naar hypotheekgever. Onderscheiden worden natuurlijke personen en instellingen en bedrijven. Tevens is een onderscheid gemaakt tussen woningen en overige onroerende zaken.

TABEL 4.13

Nieuw ingeschreven hypotheken op onroerende zaken

	2000	2001	2002	2003
	mln euro			
Totaal	106 580	121 834	124 357	160 134
w.v.				
woningen	76 040	79 678	87 654	107 434
combinaties woonhuis / bedrijfspand	6 078	7 045	8 380	11 983
landelijk eigendommen	3 236	4 420	3 465	4 124
bedrijfspanden	16 422	26 148	21 767	34 510
voor bouwgrond bestemde percelen	4 804	4 542	3 091	2 084
w.v. genomen door:				
hypotheekbanken en bouwfondsen	33 527	38 439	40 457	45 321
verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen	11 727	11 944	11 333	10 243
banken	46 721	51 243	53 697	65 275
andere rechtspersonen	7 061	7 594	8 918	20 195
natuurlijke personen en bedrijven				
zonder rechtspersoonlijkheid	1 609	1 767	2 016	2 746
buitenland	5 934	10 846	7 937	16 348

Bron: CBS.

TABEL 4.14

 Nieuw ingeschreven hypotheke op onroerende zaken per provincie¹⁾

Provincie	Natuurlijke personen 2003		Instellingen en bedrijven 2002			
	Woningen		Woningen		Overige onroerende zaken	
	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag	Aantal	Bedrag
		mln euro		mln euro		mln euro
Groningen	19 855	2 619	145	77	253	291
Friesland	22 449	3 273	216	149	334	654
Drenthe	17 496	2 510	414	220	606	919
Overijssel	36 959	5 782	507	273	814	1 039
Flevoland	17 229	2 793	40	40	40	81
Gelderland	62 283	11 084	710	486	1 168	2 950
Utrecht	37 444	7 422	569	1 257	1 142	6 431
Noord-Holland	76 601	14 694	632	381	966	1 536
Zuid-Holland	108 678	19 154	842	483	1 424	2 049
Zeeland	12 770	1 860	500	388	609	1 105
Noord-Brabant	79 629	14 362	2 168	1 977	3 207	6 798
Limburg	35 969	5 683	817	519	1 043	2 751
Gespreide ligging van de onderpanden	13 025	4 763	127	16	113	58
Nederland	540 387	95 999	7 687	6 268	11 719	26 663

Bron: CBS.

¹⁾ Exclusief hypotheke gegeven door niet-ingezetenen.

Consumptief krediet

Professionele kredietgevers verstrekken niet alleen leningen aan natuurlijke personen in de vorm van het hypothecaire krediet, maar ook in de vorm van consumptieve kredieten. Consumptieve kredieten zijn leningen die zijn bestemd voor de aanschaf van consumptieve goederen en diensten. Zij zijn niet bestemd voor de financiering van de aankoop van goederen of diensten die in het bedrijf of beroep van de betrokkene worden gebruikt en ook niet bedoeld voor de financiering van beleggingen of de eigen woning. Het consumptief krediet wordt onderscheiden in aflopend krediet, doorlopend krediet, spaar-leenkrediet en krediet via *creditcards*. De begripsomschrijving luidt als volgt:

- het aflopend krediet: het krediet vermeerderd met de kredietvergoeding, wordt in doorgaans maandelijkse termijnen afgelost. Hiertoe worden gerekend: persoonlijke leningen, huurkoop en afbetaling en financieringskredieten;
- doorlopend krediet: met de kredietnemer wordt een bepaald grensbedrag overeengekomen, tot welk bedrag de kredietnemer naar behoefte geld kan opnemen of consumptiegoederen kan aanschaffen. De kredietnemer lost periodiek een (vast) bedrag af, de rente wordt periodiek in rekening gebracht. Tot het doorlopend krediet worden ook gerekend de kredietverlening met private label cards, klantenkaarten en winkelpassen;
- spaar-/leenkrediet: een vorm van aflopend of doorlopend krediet waarbij de aflossing plaatsvindt bij uitkering van een spaarverzekering of een beleggingsdepot;
- *creditcards* met kredietfaciliteiten: *cards* waarmee geld kan worden opgenomen of goederen kunnen worden gekocht en waarbij een kredietovereenkomst is afgesloten tot een bepaalde limiet. Buiten beschouwing worden gelaten de *cards* die gekoppeld zijn aan een betaalrekening en waarvan de opgenomen bedragen periodiek ten laste van die betaalrekening worden gebracht;

- krediet op betaalrekeningen: de debetstanden op de laatste dag van de maand op particuliere betaalrekeningen inclusief rekening-courant krediet.

In tabel 4.16 wordt een overzicht gegeven van de rente op leningen en tegoeden met een looptijd tot twee jaar (geldmarkt). In de tabel staat ook het eenmaands-, driemaands-, zesmaands- en twaalfmaands-EURIBOR-tarief. Dit tarief wordt berekend als gemiddelde van de tarieven die enkele grootbanken aanbieden voor interbancaire deposito's.

TABEL 4.15

Consumptief krediet

	2000	2001	2002	2003*
	mln euro			
Debiteurensaldo, 1 januari	13 931	15 244	15 938	16 595
Verstrekt krediet	10 657	10 235	10 364	10 670
w.v. door:				
Gemeentelijke kredietbanken	168	146	103	85
Banken en Creditcardorganisaties	5 702	5 854	6 184	6 338
Financieringsmaatschappijen	4 272	3 769	3 604	3 786
w.o.				
dochteren van banken	1 958	1 748	1 663	1 703
autodealers	427	509	556	623
overige financieringsmaatschappijen	1 886	1 512	1 385	1 460
Postorderbedrijven	517	465	474	460
naar kredietvorm:				
aflopend krediet	1 405	1 252	1 167	1 155
doorlopend krediet	6 528	6 295	6 461	6 579
spaar- / leenkrediet	668	364	248	317
creditcard krediet	2 056	2 324	2 488	2 619
Rente en kosten	1 302	1 486	1 480	1 520
Aflossingen	10 646	11 027	11 187	11 731
Debiteurensaldo einde periode	15 244	15 938	16 595	17 055
w.v. bij:				
Gemeentelijke kredietbanken	321	295	248	218
Banken en Creditcardorganisaties	7 111	7 385	7 875	8 357
Financieringsmaatschappijen	7 411	7 803	7 943	7 903
w.o.				
dochteren van banken	4 434	4 597	4 654	4 485
autodealers	734	818	898	969
overige financieringsmaatschappijen	2 242	2 388	2 391	2 449
Postorderbedrijven	401	455	530	577
naar kredietvorm:				
aflopend krediet	3 065	2 883	2 634	2 427
doorlopend krediet	10 063	10 842	11 698	12 189
spaar- / leenkrediet	1 631	1 526	1 443	1 447
creditcard krediet	486	688	820	991
Totaal van de toegezegde limieten	23 608	26 129	28 781	30 558
Overtrekkingen op betaalrekeningen	5 482	5 337	6 277	6 440
	x 1 000			
Aantal uitstaande contracten	6 031	6 007	6 353	6 470
w.v.				
aflopend krediet	704	659	608	556
doorlopend krediet	4 772	4 744	5 100	5 141
spaar- / leenkrediet	102	95	90	91
creditcard krediet	453	509	555	682
Aantal toegezegde limieten (ultimo)	9 737	10 320	10 097	10 459
Overtrekkingen op betaalrekeningen	2 540	2 458	2 917	3 104

Bron: CBS.

Tabel 4.17 geeft een overzicht van de rentestanden op de Nederlandse kapitaalmarkt. Het betreft rentetarieven bij afsluiting. Ook opgenomen in deze tabel is de gemiddelde contractuele rente op nieuw ingeschreven hypothecaire leningen en op onderhandse leningen aan nutsbedrijven.

TABEL 4.16

Geldmarktrente

	2000	2001	2002	2003
	%			
Officiële rentetarieven				
Reporente ECB ¹⁾	4,75	3,25	2,75	2,00
Marginale beleningsrente ECB ¹⁾	5,75	4,25	3,75	3,00
Prolongatierente	3,75	2,25	1,75	.
Daggeldmarktrente (zonder onderpand) ²⁾	4,12	4,38	3,28	2,32
Termijngelden zonder onderpand ²⁾				
Driemaands kasgeldleningen aan de lagere overheid	4,37	4,22	3,28	2,29
EURIBOR				
Eenmaands	4,24	4,33	3,31	2,35
Driemaands	4,40	4,26	3,32	2,33
Zesmaands	4,79	4,16	3,35	2,30
Twaalfmaands	4,78	4,08	3,49	2,33

Bron: De Nederlandsche Bank N.V.

¹⁾ Ultimo-cijfers.

TABEL 4.17

Rente op de kapitaalmarkt ¹⁾

	2000	2001	2002	2003
	%			
Onderhandse kapitaalmarkt				
Rente van alle nieuw ingeschreven gewone hypotheek op onroerende goederen	5,88	5,79	5,33	4,48
Onderhandse leningen aan nutsbedrijven ²⁾	6,58	5,82	5,71	.
Openbare kapitaalmarkt				
Aflosbare staatsleningen w.v. met gemiddeld resterende looptijd van ³⁾	5,34	4,80	4,65	3,77
3 tot 5 jaar	5,12	4,44	4,23	3,14
5 tot 8 jaar	5,30	4,70	4,60	3,64
vijf langstlopende staatsleningen ⁴⁾	5,52	5,17	4,99	4,27
Eeuwigdurende staatsleningen	5,90	5,64	5,46	4,88
Gewone obligaties ten laste van banken	5,74	5,08	4,88	3,92
Pand- en bankbriefleningen	5,76	5,09	4,91	3,91
Kapitaalobligaties ten laste van banken	5,94	5,32	5,16	4,19

Bron: CBS.

¹⁾ Jaargemiddelden.

²⁾ Tarieven bij afsluiting, gepubliceerd door de firma Diest & Geerling & Raven.

Sinds 2001 jaargemiddelde gebaseerd op leningen met een looptijd van 10 jaar fixe.

³⁾ Het effectief rendement wordt bepaald door de mediaan per looptijdsklasse; het groepsrendement is het gemiddelde van de medianen.

⁴⁾ Het rekenkundig gemiddelde van het effectief rendement van de vijf staatsleningen met de langste gemiddeld resterende looptijd gewogen met het uitstaand bedrag van de lening.

Nederlander blijft voorzichtig met lenen

In het eerste halfjaar van 2004 hebben consumenten 5,1 miljard euro geleend in de vorm van consumptief krediet. Dat is nog geen half procent meer dan in het eerste halfjaar van 2003. Nederlanders blijven dus voorzichtig met lenen.

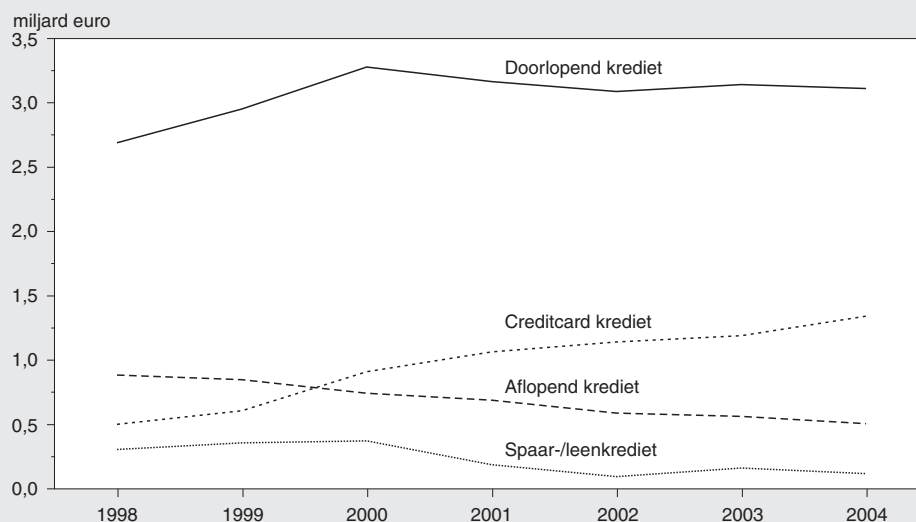
Vooraf banken en creditcardorganisaties lenen uit

Voor de consumptieve leningen klopten huishoudens vooral aan bij banken en creditcardorganisaties. Zij verstrekten 62 procent van het totale kredietbedrag, financieringsmaatschappijen gaven een derde deel.

Het marktaandeel van banken en creditcardorganisaties in de kredietverlening stijgt al sinds 1999. Dit komt deels door de populariteit van het creditcardkrediet. Het verstrekte creditcardkrediet lag in het eerste halfjaar van 2004 13 procent hoger dan in dezelfde periode van 2003.

Ook in doorlopende kredieten is het belang van banken en creditcardorganisaties toegenomen. Banken gaven meer dan de helft van het verstrekte doorlopend krediet in de eerste zes maanden van 2004, 8 procent meer dan in het eerste halfjaar van 2003. Financieringsmaatschappijen verstrekten 10 procent minder doorlopend krediet.

Verstrekt krediet naar kredietsoort, eerste halfjaar

Bron: CBS.

Ruim 17 miljard euro schuld

Het bedrag dat huishoudens nog moeten aflossen op hun consumptieve leningen kwam eind juni 2004 uit op 17,2 miljard euro (inclusief rente en kosten). De helft hiervan moet afgelost worden bij banken en creditcardorganisaties, 46 procent bij financieringsmaatschappijen. Daarnaast stonden huishoudens in totaal voor 6 miljard euro rood.

Elma van Agtmaal-Wobma

Uit: CBS, *Webmagazine* (9 augustus 2004).

Financieel knel: geen nieuwe meubels

Financiële krapte gaat vooral ten koste van de aanschaf van nieuwe meubels of van vakantie.

De meeste huishoudens ervaren geen grote financiële knelpunten. Toch beschikte in 2002 naar eigen zeggen ruim een op de zes huishoudens over onvoldoende geld voor het vervangen van versleten meubels. Daarnaast had bijna een op de acht huishoudens te weinig geld om een week op vakantie te gaan, een op de twaalf huishoudens kon niet regelmatig nieuwe kleren kopen.

Financiële problemen van huishoudens, 2002

	% van huishoudens
Betalingsachterstand laatste 12 maanden:	
Op afbetaling gekochte artikelen	0,6
Gas, water en elektriciteit	1,7
Huur of hypotheek	1,7
Eén of meer betalingsachterstanden	2,9
Onvoldoende geld voor:	
Om de andere dag warme maaltijd met vlees, kip of vis	1,8
Het goed verwarmen van het huis	2,5
Een keer per maand familie/kennissen te eten vragen	4,7
Het regelmatig kopen van nieuwe kleren	8,7
Jaarlijks een week op vakantie	11,8
Vervangen versleten meubels door nieuwe	17,0

Bron: CBS.

Betalingsachterstanden

Ruim 200 duizend huishoudens, 3 procent van alle huishoudens, gaven in 2002 aan dat ze in de afgelopen 12 maanden achter waren met het betalen van de vaste lasten, zoals de huur of hypotheek en gas, water en elektra.

Financiële problemen komen veel voor in huishoudens met een laag inkomen. Zo miste van de 20 procent huishoudens met het laagste inkomen ruim een op de vijf het geld voor een week vakantie. Ook had een op de twintig te maken met betalingsachterstanden. Deze aandelen zijn zes keer zo hoog als in de groep met de hoogste inkomens.

Schulden

Ruim vier op de tien huishoudens met een laag inkomen hadden te weinig geld voor nieuwe meubels, drie op de tien hadden geen geld voor een week vakantie. Ruim twee op de tien zagen geen kans om regelmatig nieuwe kleding te kopen.

Ruim 10 procent van de lage inkomens met schulden had betalingsachterstanden, drie keer zo vaak als de lage inkomens zonder schulden.

Ger Linden

Uit: CBS, *Webmagazine* (10 mei 2004).

Daling welvaart na geboorte eerste kind

Gemiddeld gingen paren die tussen 1998 en 2000 hun eerste kind kregen 18 procent in welvaart terug. De welvaart van kinderloze paren nam met ruim 1 procent toe.

De welvaart daalt dus met een vijfde op het moment dat het eerste kind wordt geboren. Dit wordt wel het gezinsdal genoemd.

Na geboorte verandert partnerverdeling van het inkomen

In veel huishoudens verandert de inkomensverdeling tussen mannen en vrouwen na de geboorte van het eerste kind. Van bijna een kwart van de alleenverdieners kiest de vrouw ervoor om na de geboorte te gaan werken. Van een derde van de grote anderhalfverdieners gaat één van de partners minder werken.

Het meest frequent verandert de inkomensverdeling van partners die voor de geboorte van hun kind evenveel verdienden: in 91 procent van deze huishoudens verandert de partnerverdeling van het inkomen.

Welvaardedaling hangt af van verandering verdienertype

Als er geen overgang plaatsvindt naar een ander verdienertype gaan alleenverdieners er na de geboorte van het kind 13 procent op achteruit. De welvaart van kleine anderhalfverdienershuishouden vermindert met 8 procent. Grote anderhalfverdienershuishouden gaan er 16 procent op achteruit, evenveelverdieners 13 procent.

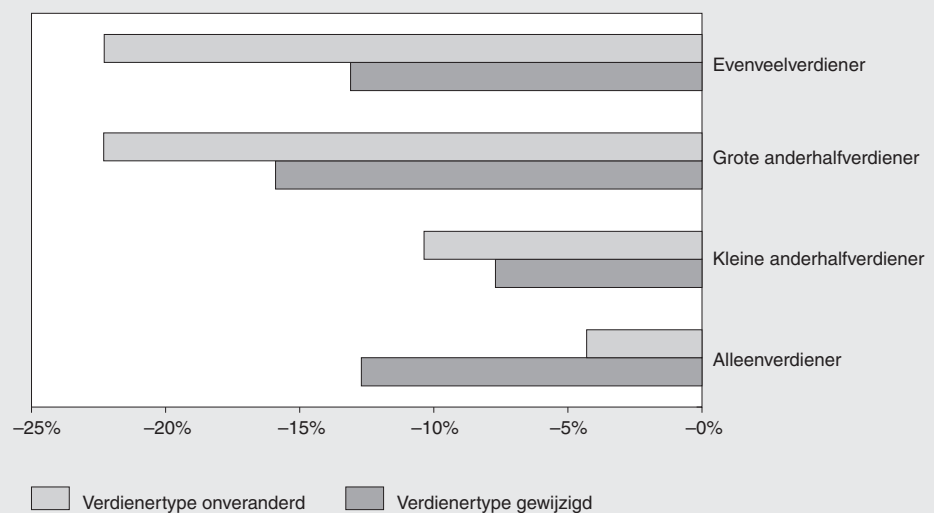
Alleenverdieners die wel van verdienertype veranderen gaan er gemiddeld slechts 4 procent op achteruit, grote anderhalfverdieners en evenveelverdieners 22 procent.

Alleen voor de kleine anderhalfverdieners geldt dat degenen die na de geboorte van het kind een andere verdeling kiezen er meer op achteruitgaan (10 procent) dan degenen die niet veranderen van verdienertype.

Erna Hooghiemstra

Uit: CBS, *Webmagazine* (2 april 2004).

Mutatie welvaart bij wijziging van verdienertype

Bron: CBS.

Doorlooptijd nieuwbouwwoning 20 maanden

In 2003 lag er gemiddeld 20 maanden voordat een nieuwbouwwoning na verlening van een bouwvergunning opgeleverd wordt. In 1995 was dit nog 15 maanden.

In 2003 was bij 67 procent van de opgeleverde woningen de doorlooptijd korter dan twee jaar. In 1995 was 95 procent van de opgeleverde woningen binnen twee jaar gereed.

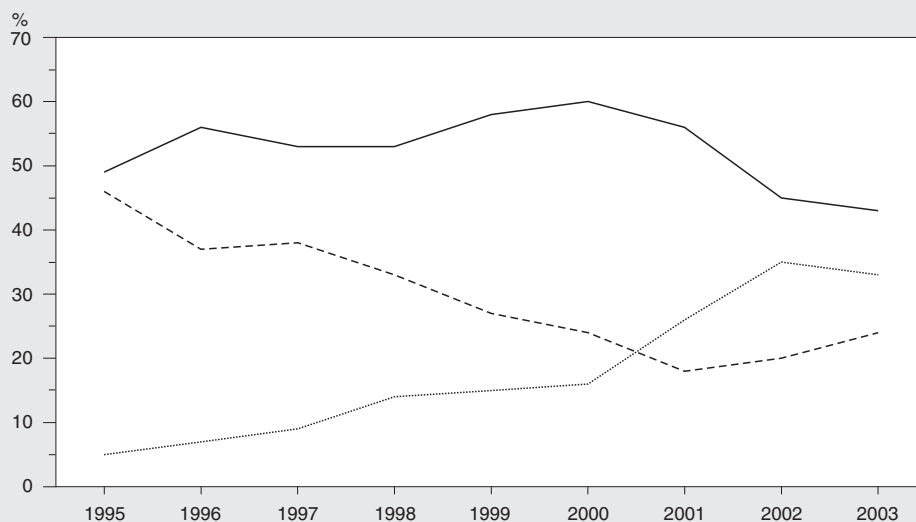
De toegenomen bouwtijd heeft deels te maken met langere (bezwaar)procedures, waardoor er meer tijd verstrijkt tussen het verlenen van de vergunning en de start van de bouwwerkzaamheden. Daarnaast is ook de bouwtijd toegenomen en is er meer aandacht voor de utiliteitsbouw.

Doorlooptijd in Flevoland het kortst

In Flevoland is 85 procent van de nieuwbouwwoningen in minder dan twee jaar gebouwd. In Limburg en Zuid-Holland had maar 61 procent van het aantal woningen een doorlooptijd van minder dan twee jaar.

Het aandeel opgeleverde woningen met een doorlooptijd van minder dan 12 maanden is gedaald van 46 procent in 1995 naar 24 procent in 2003. In Friesland heeft in 2003 37 procent van de opgeleverde woningen een doorlooptijd van minder dan één jaar.

Doorlooptijd woningbouw

Bron: CBS.

VINEX-gebieden

In 2003 werd 67 procent van de nieuwbouwwoningen in Nederland binnen twee jaar gerealiseerd. In de VINEX-stadsgebieden was dat 61 procent en in de BoN-gebieden 66 procent. In de niet-VINEX-gemeenten is de doorlooptijd van driekwart van het aantal gereedgekomen woningen korter dan twee jaar. Op de BoN- en VINEX-locaties is in 2003 72 procent van de gereedgekomen woningen gebouwd.

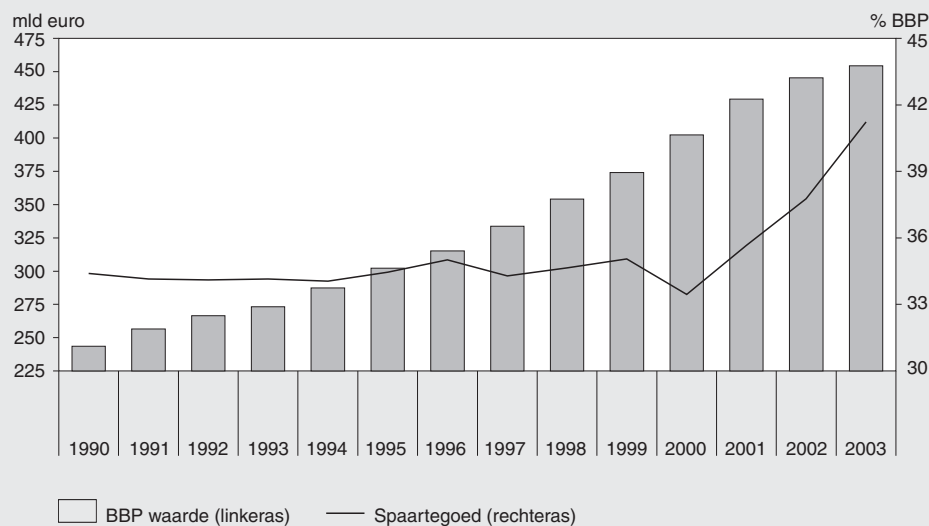
Cees Steijn

Uit: CBS, *Webmagazine* (13 april 2004).

Consument verkiest sparen boven uitgeven

Het spaartegoed (inclusief de bijgeschreven rente) is opgelopen van 135 miljard euro eind 2000 naar 187 miljard euro eind 2003. Het spaartegoed komt daarmee overeen met 41 procent van de waarde van het BBP.

Spaartegoeden van huishoudens: aandeel in het BBP

Bron: CBS.

Het hoge spaartegoed is een van de redenen voor het trage hertel van de economie. De motor achter de lichte groei is de sterk aantrekkende uitvoer. De consumptie door huishoudens laat het nog afweten.

Ook in de eerste helft van 2004 bleef de consument terughoudend en zette zijn geld liever op een spaarrekening.

Vertrouwen consument neemt toe

Wel laat het consumentenvertrouwen een opgaande lijn zien. Vooral met het vertrouwen in de algemeen economische situatie is het beter gesteld. De koopbereidheid is licht aangetrokken. Pas als het vertrouwen groot genoeg is, zal de consument bereid zijn weer meer uit te geven en minder te sparen.

Karin van der Ven

Uit: CBS, *Webmagazine* (13 september 2004).

5 Bedrijven

5.1 Samenstelling en omvang

Dit hoofdstuk geeft een statistische beschrijving van de klanten van de verzekeraars op de zakelijke markt.

In tabel 5.1 zijn bedrijven ingedeeld naar bedrijfstak en grootte per 1 januari 2004. In tabel 5.2 wordt een overzicht gegeven van het aantal bedrijfsoprichtingen per economische activiteit en werkgelegenheid (2003).

TABEL 5.1

Bedrijven naar bedrijfstak en grootte, 1 januari 2004

	Totaal	w.v.		
		Kleinbedrijf	Middenbedrijf	Grootbedrijf
	abs.			
A Landbouw, jacht en bosbouw	91 785	90 075	1 670	40
B Visserij	735	705	30	0
C Delfstoffenwinning	165	90	60	15
D Industrie	45 350	34 865	9 070	1 415
E Openbare voorzieningsbedrijven	470	395	30	45
F Bouwnijverheid	71 890	64 670	6 850	375
G Reparatie consumentenartikelen; handel	158 370	143 550	13 980	840
H Horeca	37 730	34 675	2 970	85
I Vervoer, opslag en communicatie	26 585	22 440	3 770	380
J Financiële instellingen	13 690	12 585	975	125
K Verhuur; zakelijke dienstverlening	138 290	128 150	9 190	950
L Openbaar bestuur; soc verzekering	1 085	335	265	490
M Onderwijs	18 730	16 185	1 680	865
N Gezondheids- en welzijnszorg	36 180	32 050	3 230	905
O Cultuur, recreatie; overige dienstverlening	51 855	48 565	2 990	295
Totaal	692 915	629 325	56 760	6 825

Bron: CBS.

TABEL 5.2

Oprichting van bedrijven naar activiteit en werkgelegenheid, 2003

	Aantal bedrijven	Oprichtingen	Werkzame personen
	x 1 000	%	x 1 000
Delfstoffenwinning/industrie	2	4	3
Bouwnijverheid	6	8	8
Handel in en reparatie van auto's	1	5	2
Groothandel en handelsbemiddeling	4	8	7
Detailhandel (incl. reparatie)	5	6	7
Horeca	2	4	3
Vervoer, opslag en communicatie	2	7	3
Zakelijke dienstverlening	11	11	15
Verhuur roerend goed en ICT	3	11	4
Overige dienstverlening	2	9	3
Totaal	37	8	55

Bron: CBS.

TABEL 5.3
Bedrijven en vestigingen naar activiteit en provincie, 1 januari 2003

	Bedrijven Vestigingen w.v. in											
	Gronin- gen	Fries- land	Drenthe	Over- ijssel	Flevo- land	Gelder- land	Utrecht	Noord- Holland	Zuid- Holland	Zeeland	Noord- Brabant	Limburg
A Landbouw, jacht en bosbouw	94 560	6 870	4 660	10 655	2 410	15 725	4 160	7 330	12 355	4 010	16 235	6 420
B Visserij	740	55	0	20	130	25	10	145	120	180	35	10
C Delfstofwinning	160	10	25	10	0	25	5	55	50	5	15	35
D Industrie	46 010	2 320	1 320	3 780	995	6 845	3 310	8 195	8 890	1 115	9 745	3 660
E Openbare voorzieningsbedrijven	445	50	20	25	45	55	45	270	110	30	95	55
F Bouwnijverheid	71 295	3 220	2 000	4 430	1 425	8 870	5 250	13 585	15 515	1 560	12 450	4 185
G Reparatie consumptieartikelen; handel	155 825	7 065	5 330	12 760	3 630	22 835	13 515	34 260	39 565	4 490	30 180	12 630
H Horeca	37 550	1 365	1 195	2 455	535	4 550	2 300	8 160	7 490	1 670	5 865	3 830
I Vervoer, opslag en communicatie	26 850	1 115	690	1 530	640	3 145	1 935	7 505	8 450	925	4 080	1 940
J Financiële instellingen	13 490	620	435	1 015	290	2 045	2 165	3 690	4 100	425	2 615	1 175
K Verhuur; zakelijke dienstverlening	136 445	3 765	2 935	7 185	3 155	15 845	14 685	31 405	33 525	2 345	21 280	7 370
L Openbaar bestuur; sociale verzekering	1 100	310	235	280	120	470	255	695	900	110	350	155
M Onderwijs	17 515	850	735	1 300	720	2 780	2 185	4 200	5 425	450	2 570	1 020
N Gezondheids- en welzijnszorg	34 765	1 380	1 025	2 425	635	4 670	3 115	6 555	7 300	975	5 135	2 445
O Cultuur, recreatie; overige dienstverlening	49 020	1 905	1 530	3 055	945	6 305	3 755	10 275	10 600	1 720	7 405	3 700
Totaal	685 770	31 565	22 130	50 930	15 675	94 185	56 695	136 325	154 395	20 015	118 065	48 625
A 1 Landbouw en jacht	4 040	6 855	4 630	10 595	2 405	15 535	4 115	7 310	12 340	4 000	16 140	6 365
2 Bosbouw; dienstverlening t.b.v. bosbouw	5	15	30	60	10	190	40	20	15	5	95	55
B 5 Visserij, kweken vis, schaaldieren	20	55	0	20	130	25	10	145	120	180	35	10
C 10 Turfwinning	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11 Aardolie- en aardgaswinning	10	5	15	5	0	0	0	45	30	0	5	5
14 Zand-, grind-, klei-, zoutwinning	5	5	5	5	0	20	5	10	25	5	10	30
D 15 Voedingsmiddelen-, drankenindustrie	230	390	210	510	135	930	420	1 015	1 215	205	1 150	535
16 Tabakverwerkende industrie	0	0	0	5	0	5	0	5	0	0	5	0
17 Textielindustrie	30	75	35	185	20	190	70	205	195	40	255	95
18 Kleding- en bontindustrie	25	35	20	100	25	150	70	260	140	30	250	100
19 Leer-, lederwaren-, schoenindustrie	5	10	10	20	5	65	15	35	25	10	240	15
20 Hout-, kurk- en nietwarenindustrie	90	120	70	200	40	330	130	330	300	50	570	205
21 Papier(waren)- en karton(waren)industrie	30	20	10	25	5	100	35	80	55	5	100	40
22 Uitgeverij, drukkerij, reproductie	245	225	155	400	145	815	660	1 820	1 355	105	940	390
23 Aardolie-, steenkoolverwerkende industrie	0	0	0	5	0	0	0	10	20	0	5	0
24 Chemische industrie	45	25	25	70	35	130	75	135	175	20	180	85
25 Rubber-, kunststofverwerkende industrie	30	50	40	145	30	195	60	155	165	25	300	110
26 Glas-, aardewerk-, cement-, kalkindustrie	90	110	75	160	35	330	130	255	325	70	470	245
27 Basismetalenindustrie	10	10	5	20	0	50	15	30	30	5	65	45
28 Metaalproductenindustrie	190	325	220	590	115	1 070	465	960	1 400	180	1 745	560

29	Machine- en apparatenindustrie	120	200	130	385	105	665	240	555	805	95	880	300
30	Kantoormachine- en computerindustrie	5	5	5	15	15	35	25	45	60	5	60	25
31	Overige elektr. apparatenindustrie	20	20	25	100	20	130	70	175	205	15	225	80
32	Audio-, video-, telecomm-apparatenindustrie	10	15	15	35	10	55	45	65	70	10	110	40
33	Medische en optische apparatenindustrie	80	80	65	165	40	260	200	380	450	45	400	185
34	Auto-, aanhangwagen-, opleggerindustrie	20	30	30	65	20	135	55	55	120	10	155	55
35	Overige transportmiddelenindustrie	55	270	20	70	50	130	45	285	315	65	140	40
36	Meubel- en overige industrie n.e.g.	290	290	155	485	135	1 045	475	1 315	1 445	105	1 445	480
37	Voorbereiding tot recycling	10	10	5	20	5	35	15	20	25	10	60	25
E	40 Openbare energievoorzieningsbedrijven	15	45	10	20	40	50	40	80	90	30	50	15
41	Waterleidingbedrijven	10	5	10	5	0	5	5	185	20	0	50	40
F	45 Bouwnijverheid	1 955	3 220	2 000	4 430	1 425	8 870	5 250	13 585	15 515	1 560	12 450	4 185
G	50 Handel, reparatie auto's, motorfietsen	860	1 135	845	1 900	470	3 505	1 670	3 515	4 505	555	4 405	1 735
51	Groothandel en handelsbesteding	1 275	1 815	1 390	3 745	1 495	7 140	4 625	11 170	13 530	1 215	10 490	3 405
52	Detailhandel (incl. reparatie)	3 690	4 115	3 095	7 115	1 670	12 195	7 220	19 575	21 530	2 720	15 290	7 490
H	55 Horeca	1 365	1 845	1 195	2 455	535	4 550	2 300	8 160	7 490	1 670	5 865	3 830
I	60 Vervoer over land	470	660	415	750	295	1 630	865	3 535	3 385	370	2 080	1 035
61	Vervoer over water	320	295	50	190	60	270	105	540	1 405	255	295	215
62	Vervoer door de lucht	0	10	5	10	15	15	20	70	25	5	30	10
63	Dienstverlening t.b.v. het vervoer	200	200	120	330	150	685	465	2 095	2 580	205	945	395
64	Post en telecommunicatie	120	135	100	250	125	540	480	1 260	1 055	90	735	280
J	65 Financiële instellingen (ex verzekering)	205	230	150	300	65	600	450	1 155	1 165	165	665	300
66	Verzekeringwezen, pensioenfondsen	55	30	30	65	5	100	110	155	170	20	70	35
67	Activiteiten t.b.v. financiële instellingen	330	360	250	655	220	1 345	1 605	2 380	2 765	235	1 885	840
K	70 Verhuur, handel onroerend goed	315	400	305	730	200	1 560	1 020	2 515	2 870	315	1 675	685
71	Verhuur van roerende goederen	135	325	145	335	105	580	335	865	970	115	885	380
72	Computerservice, informatie-technologie	470	390	305	925	585	1 880	2 060	3 715	4 495	200	2 515	810
73	Research	95	35	25	95	50	230	250	420	365	30	220	105
74	Overige zakelijke dienstverlening	2 820	2 620	2 150	5 100	2 215	11 605	11 020	23 890	24 825	1 680	15 985	5 395
L	75 Openbaar bestuur; sociale verzekering	260	310	235	280	120	470	255	695	900	110	350	155
M	80 Onderwijs	800	850	735	1 300	720	2 760	2 185	4 200	5 425	450	2 570	1 020
N	85 Gezondheids- en welzijnszorg	1 410	1 380	1 025	2 425	635	4 670	3 115	6 555	7 300	975	5 135	2 445
O	90 Milieudienstverlening	95	120	95	95	100	185	125	450	480	30	215	105
91	Ideële en belangenorganisaties	170	100	105	250	95	785	695	1 405	1 595	330	620	250
92	Cultuur, sport en recreatie	590	730	480	1 065	280	2 135	1 180	4 055	2 965	655	2 205	1 070
93	Overige dienstverlening	895	960	845	1 650	470	3 200	1 755	4 360	5 555	710	4 360	2 275

Bron: CBS.

Bij oprichtingen zijn uitsluitend nieuwe bedrijven opgenomen. Nieuwe vestigingen van bestaande bedrijven en nieuwe rechtspersonen die een bestaand bedrijf overnemen zijn niet in deze tabel verwerkt. Een bedrijf kan activiteiten op meerdere locaties hebben. Vestigingen worden gerubriceerd naar activiteit van het bedrijf en regio.

Tabel 5.3 geeft het aantal bedrijven en vestigingen weer per bedrijfstak en per provincie.

Tabel 5.4 geeft het overzicht van het aantal bedrijven naar grootteklasse van het aantal werknemers.

Op 1 januari 2004 is 49 procent van de bedrijven een eenmanszaak, 25 procent is een besloten vennootschap, 18 procent is een vennootschap onder firma. (tabel 5.5)

TABEL 5.4

Bedrijven naar bedrijfstak en aantal werknemers, 1 januari 2004

	Werknemers								
	geen	1 tot 5	5 tot 10	10 tot 20	20 tot 50	50 tot 100	100 tot 200	200 tot 500	500 of meer
	abs.								
A Landbouw, jacht en bosbouw	70 235	17 150	2 555	1 230	475	100	30	10	0
B Visserij	250	355	100	20	5	5	0	0	0
C Delfstoffenwinning	50	25	15	20	30	10	10	0	0
D Industrie	15 550	12 630	5 935	4 895	3 545	1 385	760	445	210
E Openbare voorzieningsbedrijven	335	50	10	10	10	10	15	10	20
F Bouwnijverheid	37 330	20 275	6 280	4 590	2 435	605	225	110	40
G Reparatie consumentenartikelen; handel	57 640	65 920	18 400	9 370	4 900	1 300	490	215	140
H Horeca	6 505	21 050	6 475	2 620	820	170	40	25	20
I Vervoer, opslag en communicatie	10 865	8 665	2 595	2 010	1 515	555	205	100	70
J Financiële instellingen	6 065	5 105	1 325	600	340	125	55	40	30
K Verhuur; zakelijke dienstverlening	84 250	34 260	8 800	5 670	3 260	1 100	505	280	170
L Openbaar bestuur; sociale verzekering	270	30	30	35	80	150	205	160	120
M Onderwijs	12 710	2 865	585	590	660	460	430	315	130
N Gezondheids- en welzijnszorg	12 225	16 505	3 195	1 300	1 430	625	260	295	345
O Cultuur, recreatie; overige dienstverlening	25 135	18 545	4 630	1 930	985	330	190	80	35
Totaal	339 415	223 430	60 930	34 890	20 490	6 930	3 420	2 085	1 330

Bron: CBS.

TABEL 5.5

Bedrijven naar bedrijfstak en rechtsvorm, 1 januari 2004

	Naamloze vennootschappen	Besloten vennootschappen	Coöperatieve verenigingen	Stichtingen	Eenmanszaken	Maatschappen	Vennootschappen onder firma	Overheid	Overig
	abs.								
A Landbouw, jacht en bosbouw	10	6 580	130	50	70 425	4 080	9 855	0	660
B Visserij	0	320	0	0	95	0	285	0	30
C Delfstoffenwinning	5	120	0	0	10	0	20	0	10
D Industrie	85	19 340	70	180	16 440	5	8 695	65	475
E Openbare voorzieningsbedrijven	40	280	20	0	30	0	70	0	35
F Bouwnijverheid	10	15 780	40	20	42 160	0	13 530	0	340
G Reparatie consumentenart.; handel	100	46 330	270	350	66 980	30	41 550	0	2 755
H Horeca	10	5 645	35	225	15 190	0	15 850	0	775
I Vervoer, opslag en communicatie	50	8 300	95	185	10 425	0	6 605	25	905
J Financiële instellingen	260	6 970	255	555	3 200	10	1 965	15	455
K Verhuur; zakelijke dienstverlening	165	48 645	405	2 035	66 255	1 355	17 115	30	2 285
L Openbaar bestuur; soc. verzekering	0	15	15	135	20	0	0	880	20
M Onderwijs	5	2 155	30	1 670	11 950	15	1 735	330	850
N Gezondheids- en welzijnszorg	5	5 960	100	8 795	13 435	4 895	1 480	65	1 445
O Cultuur, recreatie; ov. dienstverl.	110	4 935	310	7 775	23 395	25	5 570	145	9 585
Totaal	855	171 375	1 775	21 975	340 010	10 415	124 325	1 555	20 625

Bron: CBS.

Landbouw, tuinbouw en veehouderij

Het aantal agrarische bedrijven is de laatste jaren sterk afgenomen. In 2003 zijn er nog maar 85,5 duizend land- en tuinbouwbedrijven, 4 duizend minder dan in 2002 en bijna 12 duizend bedrijven minder dan in 2000. De tabellen 5.6, 5.7 en 5.8 geven de spreiding van het aantal land- en tuinbouwbedrijven per provincie, de oppervlakte per provincie en het type bedrijf.

TABEL 5.6

Land- en tuinbouwbedrijven naar (hoofd)bedrijfstype

	2000	2001	2002	2003	
				Totaal	w.o. bedrijfs- hoofd met hoofdberoep agrariër
Akkerbouwbedrijven	13 749	12 911	12 756	12 611	10 340
Tuinbouw en blijvende teeltbedrijven	18 427	17 232	16 554	15 992	14 800
Graasdierbedrijven	47 075	46 187	44 376	43 001	37 161
Hokdierbedrijven	8 382	7 641	7 198	5 917	5 258
Combinaties	9 850	8 812	8 696	7 980	6 844
Totaal	97 483	92 783	89 580	85 501	74 403

Bron: CBS.

TABEL 5.7

Aantal agrarisch bedrijven per bedrijfstype per provincie, 2003

	Akkerbouw- bedrijven	Tuinbouw- en blijvende teeltbedrijven	Graasdier- bedrijven	Hokdier- bedrijven	Combinaties	Totaal
	abs.					
Nederland	10 340	14 800	37 161	5 258	6 844	74 403
Groningen	1 186	162	1 706	82	230	3 366
Friesland	404	140	4 953	118	140	5 755
Drenthe	903	227	2 180	148	333	3 791
Overijssel	380	272	6 491	755	811	8 709
Flevoland	1 166	314	283	18	276	2 057
Gelderland	632	1 779	7 401	1 047	1 351	12 210
Utrecht	44	351	2 285	113	160	2 953
Noord-Holland	603	2 332	2 273	26	335	5 569
Zuid-Holland	676	4 976	2 632	65	364	8 713
Zeeland	1 826	497	408	46	388	3 165
Noord-Brabant	1 698	2 311	5 264	2 172	1 574	13 019
Limburg	822	1 439	1 285	668	882	5 096

Bron: CBS.

TABEL 5.8

Oppervlakte landbouwgrond naar hoofdtype, 2003

	Akkerbouw- bedrijven	Tuinbouw- en blijvende teeltbedrijven	Graasdier- bedrijven	Hokdier- bedrijven	Combinaties	Totaal
	ha					
Nederland	1 923 046	473 900	106 783	1 102 311	37 289	202 763
Groningen	163 284	81 274	1 832	65 797	446	13 935
Friesland	228 709	19 877	1 813	200 710	514	5 795
Drenthe	152 980	55 485	3 491	77 472	1 136	15 396
Overijssel	211 308	14 602	2 822	171 370	5 738	16 775
Flevoland	89 376	58 152	5 753	12 172	66	13 234
Gelderland	248 467	17 665	10 590	184 632	7 321	28 259
Utrecht	69 711	1 173	2 329	62 190	659	3 360
Noord-Holland	135 145	27 208	24 540	70 538	113	12 746
Zuid-Holland	138 659	34 502	15 331	75 522	283	13 021
Zeeland	121 041	85 440	6 423	13 652	313	15 213
Noord-Brabant	260 333	54 354	17 707	132 358	15 715	40 199
Limburg	104 032	24 168	14 152	35 898	4 983	24 830

Bron: CBS.

De oppervlakte cultuurgrond is in 2003 iets afgenomen. (tabel 5.8) Dat past in een trend die al veel langer bestaat. Het aantal boeren daalt veel sterker, de bedrijven worden gemiddeld dan ook steeds groter. Dit laatste is ook het geval in de glastuinbouw: het aantal bedrijven neemt af, terwijl de bedrijfsoppervlakte (ha glas) constant blijft. (tabel 5.9)

TABEL 5.9

Glastuinbouwbedrijven

	2000	2001	2002	2003
	ha			
Oppervlakte glas, totaal	10 528	10 524	10 538	10 525
groenten	4 200	4 271	4 287	4 320
fruit	30	32	38	71
bloemkwekerij	5 927	5 845	5 823	5 756
boomkwekerij	369	376	390	379
	aantal			
Bedrijven met glastuinbouw, totaal	11 071	10 345	9 876	9 445
groenten	3 433	3 171	3 001	2 825
fruit	142	118	180	137
bloemkwekerij	6 575	6 156	5 796	5 576
boomkwekerij	1 442	1 360	1 312	1 305

Bron: CBS

In 2003 is het opnieuw minder druk geworden op de grasmat. De veestapel is in 2002 gereduceerd. Op de Nederlandse velden liepen volgens de laatste *Landbouwtelling* bijna 3,8 miljoen stuks rundvee, waarvan 1,5 miljoen melk- en kalfkoeien, en 11,2 miljoen varkens. De omvang van de kippenstapel is, onder meer door de uitbraak van de vogelpest in 2003, met meer dan 20 procent gekrompen. (tabel 5.10)

TABEL 5.10

Veestapel

	2000	2001	2002	2003
	x 1 000			
Rundvee	4 070	4 047	3 858	3 759
w.v.				
melk- en kalfkoeien	1 504	1 546	1 486	1 478
jongvee voor melkproductie	1 325	1 339	1 254	1 172
fokstieren	10	11	14	12
jongvee voor vleesproductie	285	277	241	222
zoogkoeien	96	101	95	87
vlees- en weidekoeien	68	60	56	57
vleeskalveren	783	712	713	732
Varkens	13 118	13 073	11 648	11 169
w.v. biggen				
biggen	5 102	5 433	4 745	4 542
vleesvarkens	6 505	6 230	5 591	5 367
fokvarkens	1 511	1 410	1 312	1 260
Schapen	1 308	1 296	1 186	1 185
Paarden en pony's	118	120	121	126
Geiten	179	221	255	274
Kippen	104 015	100 334	101 052	79 235
w.v.				
vleeskuikens	50 937	50 127	54 660	42 289
legghennen	44 036	42 726	38 889	30 498
Slachteenden	958	867	852	706
Kalkoenen	1 544	1 523	1 451	1 112
Overig pluimvee	296	232	296	179
Konijnen	392	383	371	325
Edelpelsdieren	590	619	624	621
w.v.				
nertsen	585	611	617	613
vossen	4	5	5	4
overige edelpelsdieren	1	3	1	3

Bron: CBS.

5.2 Faillissementen

In 2003 zijn ruim 8,7 duizend faillissementen uitgesproken, bijna 30 procent meer dan in 2002. Bij particulieren (natuurlijke personen met of zonder eenmanszaak) is het aantal faillietverklaringen in 2003 met 32 procent toegenomen, het aantal faillissementen bij bedrijven en instellingen nam toe met 29 procent. (tabel 5.11)

Het grootst was het aantal faillissementen in 2003 in de zakelijke dienstverlening en de (groot- en detail)handel en reparatie van consumentenartikelen. (tabel 5.12) Zestig procent van het aantal faillissementen in 2003 betrof een klein bedrijf (5 werknemers of minder), 37 procent van de bedrijven die failliet gingen bestond korter dan 5 jaar. (tabel 5.13)

TABEL 5.11

Uitgesproken faillissementen naar rechtsvorm

	2000	2001	2002	2003
Totaal	4 498	5 834	6 771	8 748
Bedrijven en instellingen	3 579	4 330	4 963	6 386
eenmanszaken	958	997	878	1 151
vennootschappen e.d.	2 621	3 333	4 085	5 235
Natuurlijke personen	901	1 459	1 786	2 354
vennoten	259	241	242	440
overige natuurlijke personen	642	1 218	1 544	1 914
Nalatenschappen	18	45	22	8

Bron: CBS.

TABEL 5.12

Faillissementen naar bedrijfstak en rechtsvorm, 2003

Totaal		Eenmans- zaak	Besloten Vennoot- schap	Vennoot- schap onder firma	Overige rechts- vorm
abs.					
01-05	Landbouw, jacht, visserij	41	67	13	1
10-37	Industrie en delfstoffenwinning	87	680	25	12
45	Bouwnijverheid	349	460	63	15
50-52	Reparatie van consumentenartikelen en handel	260	958	83	46
55	Horeca	111	110	45	5
60-64	Vervoer, opslag en communicatie	80	270	38	16
65-67	Financiële dienstverlening	20	595	5	23
70-75	Zakelijke en overige dienstverlening	150	1 381	36	43
80	Onderwijs e.a.	47	141	12	61
	Overige/onbekend	6	25	-	6

Bron: CBS.

TABEL 5.13

Faillissementen naar bedrijfsgrootte en bestaansduur, 2003

		Uitgesproken faillissementen
abs.		
Aantal werknemers		
Geen		1 127
1 tot 2		1 189
2 tot 5		1 611
5 tot 10		869
10 tot 20		712
20 tot 50		446
50 tot 100		138
100 en meer		73
Aantal onbekend		221
Bestaansduur		
Tot 1 jaar		160
1 tot 2 jaar		541
2 tot 5 jaar		1 757
5 tot 10 jaar		1 578
10 tot 15 jaar		793
15 en meer jaren		1 357
Bestaansduur onbekend		200
Totaal		6 386

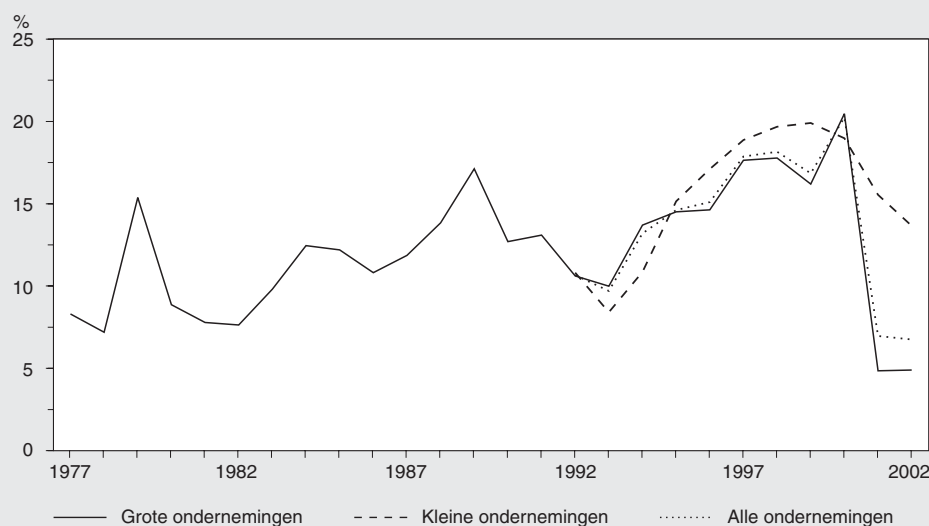
Bron: CBS.

Laag rendement grote ondernemingen

In de jaren 2001 en 2002 was het gemiddelde rendement van alle niet-financiële ondernemingen ongeveer 7 procent. Dat is uitzonderlijk laag. In 2000 was dit rendement nog ruim 20 procent.

Het netto resultaat over 2002 is ongeveer 20 miljard euro. In 2001 was dat nog 22 miljard euro, in 2000 bijna 60 miljard euro.

Rendement niet-financiële ondernemingen

Bron: CBS.

Kleine ondernemingen presteren beter

In de periode 1992–2000 wijken de rendementen bij de kleinere ondernemingen niet sterk af van de grote ondernemingen. Vanaf 2001 staan echter alle bedrijfsuitkomsten onder druk, maar presteren de kleinere ondernemingen beter dan de grote.

Fors verlies in communicatiesector

De winstgevendheid is in 2002 in bijna alle sectoren lager dan in 2001. Per sector treden bovendien forse rendementsverschillen op. Verreweg de slechtste resultaten zijn behaald in de communicatiesector. De belangrijkste oorzaak is de afschrijving op de UMTS-aankopen.

Het hoge rendement in de landbouw, visserij en de winning van delfstoffen en in de bouwnijverheid wordt ook veroorzaakt door een relatief laag eigen vermogen, waardoor het rendement sterk kan toenemen.

Hoogste rendementen in industrie

Enkele sectoren doen het goed in 2002. Dit zijn de industrie, de reparatiebedrijven en de handel, en in iets mindere mate de bouwnijverheid.

De winstgevendheid van de zakelijke dienstverlening blijft hierbij achter. Dit komt vrijwel geheel door de sterk oplopende verliezen in de ICT-sector. Bedroeg de winst in deze sector in 2000 nog ruim 400 miljoen euro, in 2002 is het verlies ruim 1,3 miljard euro. Ook in de transport- en communicatiesector zijn de verliescijfers aanzienlijk.

Frank Bongger

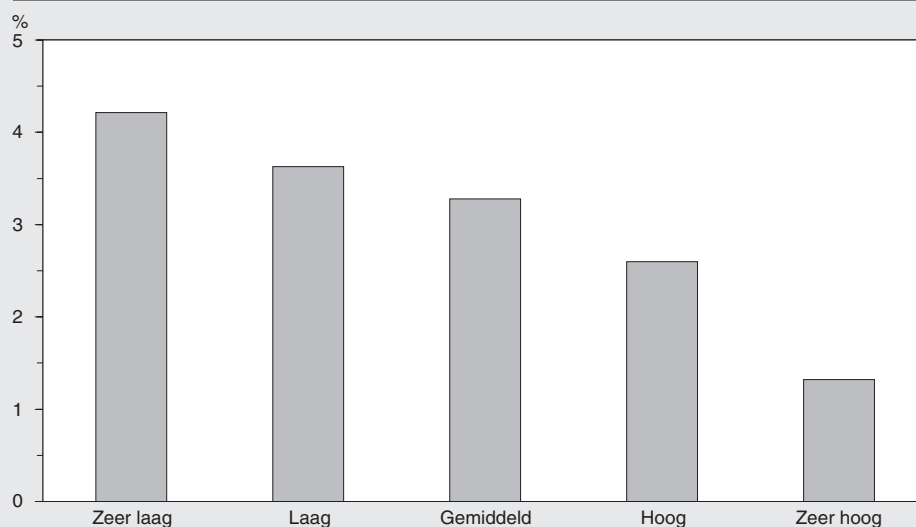
Uit: CBS, *Webmagazine* (13 september 2004).

Slim op school, succesvol op de arbeidsmarkt

Intelligente schoolverlaters vinden makkelijker een baan dan minder intelligente schoolverlaters, óók als ze hetzelfde diploma hebben.

Intelligentie bepaalt voor een deel de kansen van schoolverlaters op de arbeidsmarkt. Mbo'ers met een lage score in het eerste leerjaar na voltooiing van hun studie zijn aanzienlijk vaker werkloos dan mbo'ers met een hoger IQ. Naarmate het IQ toeneemt, wordt de kans op werkloosheid steeds kleiner. Mbo-schoolverlaters met de hoogste IQ-scores zijn relatief het minst vaak werkloos.

Werkloze mbo'ers naar IQ-klasse

Bron: CBS.

Hoe leuker school, des te vaker aan het werk

Naast intelligentie bepaalt ook de schoolbeleving voor een deel succes of falen op de arbeidsmarkt. Mbo-schoolverlaters die school niet zo heel leuk vonden, zijn het vaakst werkloos. Naarmate schoolverlaters positiever zijn over school en over het nut van onderwijs zijn ze ook minder vaak werkloos.

Met laagopgeleide ouders het minst vaak aan het werk

Het opleidingsniveau van de ouders bepaalt voor een deel het opleidingsniveau van hun kinderen. Naarmate de ouders hoger opgeleid zijn, zullen de kinderen ook een hoger opleidingsniveau behalen. Het opleidingsniveau van de ouders heeft echter, vergeleken met het eigen IQ en de schoolbeleving, nauwelijks nog extra invloed op het arbeidsmarktsucces van het kind.

Tanja Traag

Uit: CBS, Webmagazine (2 april 2004).

Weer ruim 4 duizend boerenbedrijven minder

Het aantal land- en tuinbouwbedrijven is tussen 1 april 2002 en 1 april 2003 met ruim 4 duizend verminderd. Gemiddeld stopten in die periode elf agrarische bedrijven per dag hun bedrijfsvoering. Deze afname sluit aan op de trend over een langere periode. Al ligt dit tempo de laatste vier jaar hoger dan in de jaren negentig.

Veel minder bedrijven met varkens

In de laatste vijftien jaar verminderde het aantal landbouwbedrijven met ruim 44 duizend. Hiermee is een van de drie boerenbedrijven gestopt.

De afname van het aantal bedrijven met varkens was relatief groot. In 1988 waren er nog bijna 33 duizend bedrijven met varkens. Dit zijn er vijftien jaar later nog ruim 10 duizend. Het aantal bedrijven met melkkoeien verminderde in diezelfde periode met 50 procent tot 25 duizend. Het aantal tuinbouwbedrijven met kassen loopt minder snel terug. Hiervan waren er in 1988 nog een kleine 15 duizend. Dit is in 2003 gedaald tot bijna 9 500, een vermindering van ongeveer 36 procent.

Bedrijven steeds groter

De afname van het aantal bedrijven gaat gepaard met een toename van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte. Tussen 2002 en 2003 nam dit met ongeveer 0,7 ha toe tot een gemiddelde oppervlakte van 22,5 hectare. Vanaf 1988 is de gemiddelde bedrijfsomvang met 7 hectare toegenomen.

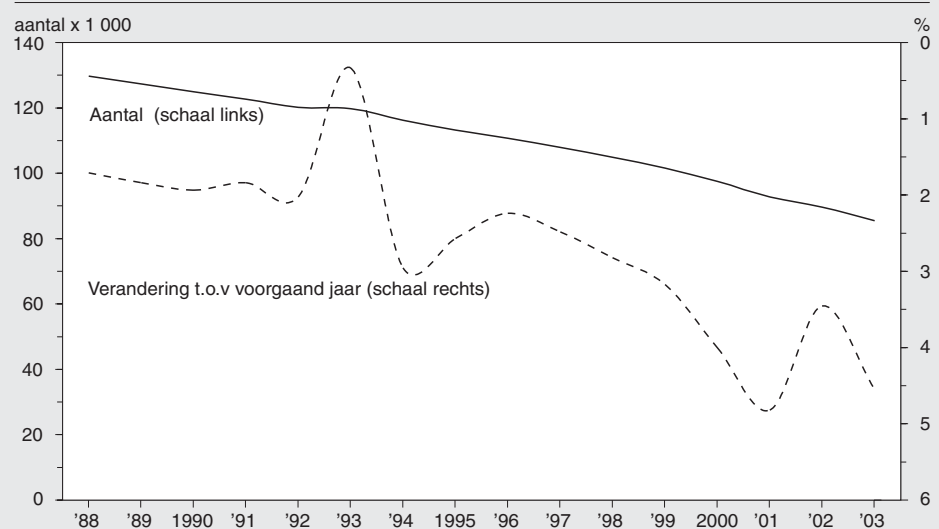
Deze schaalvergroting is ook zichtbaar in de toename van het aantal dieren per bedrijf. Het aantal melkkoeien per bedrijf is sinds 1988 met 20 gestegen tot 59 dieren in 2003.

De toename van de gemiddelde bedrijfsomvang compenseert voor de meeste sectoren het grootste deel van de afname van het aantal bedrijven. Zo is sinds 1988 de totale oppervlakte landbouwgrond slechts met 4 procent afgenomen, ondanks een afname van het aantal bedrijven met 34 procent.

Sjoerd Hiethaar

Uit: CBS, *Webmagazine* (15 december 2003).

Land- en tuinbouwbedrijven, 1988–2003

Bron: CBS.

Krimp en omschakeling Westlandse tuinbouw

Van oudsher was het Westland het belangrijkste kasgroentengebied in Nederland. Vanaf 1985 nam het areaal groenten in de Westlandse kassen sterk af. De kasgroente-teelt is deels vervangen door sierteelt.

In de periode 1980–2003 is het totale areaal glastuinbouw in het Westland met ruim 300 hectare verminderd tot ongeveer 2 500 hectare. Het totale areaal kassen in Nederland steeg in deze periode van 8 800 tot 10 500 hectare.

Groenten eruit, siergewassen erin

Het Westlandse areaal van onder glas geteelde groenten daalde in de periode 1980–2003 van 1 600 hectare tot 1 000 hectare. De siergewassen die in het Westland voor de groenten in de plaats zijn gekomen zijn vooral pot- en perkplanten. Het areaal sierteelt steeg van 1 200 hectare in 1980 tot 1 500 hectare in 2003.

Tomaat, komkommer en paprika

De groenten die in de Nederlandse kassen worden geteeld zijn vooral tomaten, komkommers en paprika's. Bij elkaar zijn deze groenten goed voor tweederde van het totale groentenareaal onder glas. Het areaal paprika's is sinds 1980 sterk gestegen van 200 hectare tot 1 200 hectare in 2003. Het areaal tomaten is in deze periode bijna gehalveerd, van 2 200 hectare tot 1 200 hectare.

Krimp in Westland, uitbreiding elders

Terwijl het glastuinbouwareaal in het Westland krimpt, neemt het in de rest van het land toe. Gebieden die een sterke groei van de glastuinbouw hebben doorgemaakt zijn: Oostland, Midden Delfland, West-Brabant, de westelijke Peel, Noord-Limburg, de Bommelerwaard, West-Friesland en het gebied rond Emmen.

Ruud Luijendijk

Uit: CBS, *Webmagazine* (19 juli 2004).

6 Beleggingen

Een deel van de omvangrijke financiële reserves van verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen wordt belegd in aandelen en obligaties. Dit hoofdstuk biedt een aantal referentietabellen over rendementen op beleggingen.

In tabel 6.1 staat het overzicht van het totaal rendement op aandelen. Een overzicht van het totaal rendement op obligaties staat in tabel 6.2. Het totaal rendement bestaat uit koerswinst en -verlies en uitbetaald dividend c.q. uitbetaalde rente.

TABEL 6.1

*Totaal rendement op aandelen*¹⁾

	2000	2001	2002	2003
	%			
Alle aandelen	-2,2	-19,2	-32,8	9,2
internationale concerns	12,2	-9,5	-27,4	10,9
lokale ondernemingen	-11,0	-25,1	-36,4	7,0
financiële instellingen	12,7	-25,9	-40,0	14,1
niet-financiële instellingen	-34,0	-24,2	-32,8	7,9
Middelgrote en kleine ondernemingen (niet AEX-fondsen)	-12,5	-23,5	-27,9	44,1
CBS MIT-index	-68,3	-31,9	-39,6	34,3
CBS MITS index	-101,3	-46,4	-50,8	90,9

Bron: CBS.

¹⁾ Totale ex-post rendement, opgebouwd uit de componenten koersrendement en dividend- c.q. couponrendement.

TABEL 6.2

*Totaal rendement op obligaties*¹⁾

	2000	2001	2002	2003
	%			
Staatsleningen				
algemeen				
vaste looptijd	7,0	5,3	8,8	3,8
looptijd 0 tot 3 jaar	4,5	5,4	5,2	3,1
looptijd 3 tot 5 jaar	6,1	5,8	8,8	3,6
looptijd 5 tot 8 jaar	7,6	5,4	11,2	4,1
looptijd 8 jaar en langer	11,0	4,9	12,7	4,6
Financiële instellingen				
gewone obligaties	6,1	7,4	7,8	4,6
achtergestelde obligaties	7,1	7,7	9,7	6,3
Alle obligaties	6,6	6,0	8,7	4,2

Bron: CBS.

¹⁾ Totale ex-post rendement, opgebouwd uit de componenten koersrendement en dividend- c.q. couponrendement.

Tabel 6.3 geeft een overzicht van het totaal rendement behaald door beleggers met beleggingen in beleggingsinstellingen en vastgoedfondsen. Beleggingsinstellingen beleggen de aangetrokken middelen in andere financiële titels, zoals aandelen en obligaties. In de tabel is een aantal categorieën beleggingsinstelling onderscheiden.

Bij de vastgoedfondsen zijn er twee hoofdgroepen, directe en indirecte vastgoedfondsen. Directe vastgoedfondsen exploiteren zelf vastgoed. Indirecte vastgoedfondsen beleggen de aangetrokken middelen in andere vastgoedfondsen.

TABEL 6.3

Totaal rendement op beleggings- en vastgoedfondsen¹⁾

	2000	2001	2002	2003
	%			
Beleggingsfondsen	-2,3	-14,2	-22,5	7,1
w.v.				
Aandelenfondsen	-6,0	-20,9	-35,1	10,1
beleggingen in Nederland	0,7	-21,5	-33,3	10,1
beleggingen in Europa	1,5	-22,7	-33,3	16,3
beleggingen wereldwijd	-7,4	-21,4	-37,3	8,3
Obligatiefondsen	6,9	4,6	2,9	3,0
gewone obligatiefondsen	6,7	5,5	3,5	3,7
groei obligatiefondsen ²⁾	5,7			
fictief-rendement obligatiefondsen	8,2	3,3	2,1	1,4
Geldmarktfondsen	5,3	4,0	3,1	1,2
Gemengde fondsen	6,0	-5,6	-11,2	5,9
Vastgoedfondsen	15,5	10,3	13,3	16,3
w.v.				
Direct	14,2	11,6	16,0	16,2
Nederland	7,1	6,4	10,1	13,7
wereldwijd	17,5	13,2	16,3	16,7
Indirect	23,4	1,1	-3,3	15,9

Bron: CBS.

¹⁾ Totale ex-post rendement, opgebouwd uit de componenten koersrendement en dividend- c.q. couponrendement.

²⁾ Opgeheven per 9-4-2001.

Bij de bepaling van de premie houden levensverzekeraars rekening met de beleggingsopbrengsten die zij met de belegging van deze premie hopen te realiseren. De verzekeraars garanderen hun cliënten meestal een rente van 3 procent, de rekenrente. Het feitelijke beleggingsrendement overtreft vaak deze rekenrente. Verzekeraars kunnen dit verschil teruggeven aan de premiebetalers door een korting te geven op de premie of als winstdeling. Hierbij wordt vaak uitgegaan van het U-rendement. (tabel 6.4)

De rekenrente die pensioenfondsen hanteren bedraagt 4 procent. Bij het berekenen van het U-rendement wordt uitgegaan van een pakket staatsleningen waarbij vervroegd aflosbare staatsleningen en staatsleningen met een omvang van minder dan 225 miljoen euro worden uitgesloten.

Tabel 6.5 geeft een overzicht van de koers- en herbeleggingsindexen voor aandelen. De CBS-koersindex voor aandelen geeft het gemiddelde koersverloop van aandelen op de Amsterdamse Effectenbeurs weer. Voor deze index wordt ervan uitgegaan dat de contere uitkeringen op deze aandelen niet in de portefeuille worden opgenomen. In de CBS-herbeleggingsindex voor aandelen wordt het uitgekeerde dividend toegevoegd aan de marktconform samengestelde portefeuille die aan deze index ten grondslag ligt.

TABEL 6.4

U-rendement

	2000	2001	2002	2003
	%			
Januari	5,10	5,21	4,57	4,29
Februari	5,15	5,07	4,62	4,18
Maart	5,31	4,93	4,77	3,98
April	5,43	4,86	4,91	3,79
Mei	5,40	4,84	5,02	3,74
Juni	5,36	4,90	5,10	3,72
Juli	5,32	4,98	5,08	3,57
Augustus	5,35	5,06	4,97	3,48
September	5,33	4,99	4,81	3,57
Oktober	5,38	4,88	4,62	3,82
November	5,36	4,75	4,46	3,95
December	5,34	4,61	4,36	4,00

Bron: Centrum voor Verzekeringsstatistiek.

TABEL 6.5

CBS-indexcijfers voor aandelen, ultimo

	2000	2001	2002	2003
	ultimo 1983=100			
CBS-koersindex				
Algemeen	897	708	462	486
Internationale concerns	860	761	538	469
Lokale ondernemingen	954	698	431	554
w.v.				
financiële instellingen	1 201	861	496	461
niet-financiële ondernemingen	843	629	414	537
	ultimo 1993=100			
CBS/NIB-index voor niet AEX-fondsen	384	287	202	264
CBS MIT-index	489	331	199	305
CBS MITS-index	613	328	160	280
	ultimo 1983=100			
CBS-herbeleggingsindex				
Algemeen	1 688	1 364	916	1 000
Internationale concerns	1 736	1 571	1 140	1 220
Lokale ondernemingen	1 654	1 239	788	875
w.v.				
financiële instellingen	2 465	1 826	1 096	1 251
niet-financiële ondernemingen	1 331	1 009	678	732
	ultimo 1993=100			
CBS/NIB-index voor niet AEX-fondsen	447	342	246	309
CBS MIT-index	559	381	230	335
CBS MITS-index	664	356	175	355

Bron: CBS.

In tabel 6.6 is een overzicht van de koers- en herbeleggingsindexen voor obligaties opgenomen. De CBS-herbeleggingsindex voor obligaties wordt op basis van dezelfde principes berekend als de herbeleggingsindex voor aandelen. Uiteraard gaat het dan om de herbelegging van ontvangen rente in een marktconform samengestelde obligatieportefeuille. Tabel 6.7 geeft het overzicht van de van de koers- en herbeleggingsindexen van beleggingsfondsen en vastgoedfondsen.

TABEL 6.6

CBS-indexcijfers voor obligaties, ultimo

	2000	2001	2002	2003
	ultimo 1983=100			
CBS-koersindex (staatsleningen)				
Gemiddeld resterende looptijd:				
3 tot 5 jaar	114,3	115,9	121,1	120,4
5 tot 8 jaar	123,1	124,2	130,9	130,2
8 tot 10 jaar	127,8	127,5	135,6	135,2
CBS-herbeleggingsindex				
Staatsleningen met vaste looptijd	356,7	375,6	408,7	424,1
w.v. met gemiddeld resterende looptijd				
0 tot 3 jaar	313,9	330,9	348,2	359,0
3 tot 5 jaar	338,6	358,2	389,6	403,8
5 tot 8 jaar	371,5	391,7	435,5	453,4
8 jaar en langer	387,5	406,4	457,8	479,0
Financiële instellingen				
gewone obligaties	338,5	363,5	392,0	409,9
kapitaalobligaties	412,2	444,0	486,9	517,7
Alle ter beurze genoteerde obligaties	356,2	377,6	410,3	427,5

Bron: CBS.

TABEL 6.7

CBS-indexcijfers voor aandelen van beleggings- en vastgoedfondsen, ultimo

	2000	2001	2002	2003
	ultimo 1993=100			
CBS/Moneyview koersindex voor beleggingsfondsen				
Algemeen	184,2	155,1	118,1	123,6
aandelenfondsen	262,4	204,5	131,2	142,1
beleggingen in Nederland	360,0	277,7	181,2	193,8
beleggingen in Europa	341,1	261,2	171,5	196,2
beleggingen in Verre Oosten	94,0	79,2	60,7	70,9
beleggingen in Noord-Amerika	337,2	298,7	190,9	196,9
beleggingen wereldwijd	270,5	209,0	129,5	138,2
obligatiefondsen	129,7	132,7	133,3	133,4
gewone obligatiefondsen	100,5	102,4	101,7	101,1
groei obligatiefondsen ¹⁾	126,0			
fictief-rendement obligatiefondsen	158,8	164,0	167,3	169,7
geldmarktfondsen	119,1	120,3	119,4	116,0
gemengde fondsen	154,4	141,9	121,8	125,2
CBS/SBV koersindex voor vastgoedfondsen				
Algemeen	92,7	94,9	88,5	96,1
direct	90,2	92,8	86,5	93,4
Nederland	118,1	116,4	117,5	123,3
wereldwijd	85,4	89,0	81,3	88,2
indirect	145,2	141,5	132,5	146,7
CBS/Moneyview herbeleggingsindex voor beleggingsfondsen				
Algemeen	200,8	171,4	132,9	142,3
aandelenfondsen	288,8	226,9	147,3	162,2
beleggingen in Nederland	384,2	301,5	201,0	221,4
beleggingen in Europa	359,5	278,0	185,4	215,6
beleggingen in Verre Oosten	100,4	85,0	66,0	77,9
beleggingen in Noord-Amerika	352,0	312,7	200,6	207,7
beleggingen wereldwijd	301,8	234,6	147,0	159,2
obligatiefondsen	139,3	145,7	149,9	154,4
gewone obligatiefondsen	137,6	145,2	150,1	155,6
groei obligatiefondsen ¹⁾	126,0			
fictief-rendement obligatiefondsen	158,8	164,0	167,4	169,8
geldmarktfondsen	120,0	124,8	128,7	130,2
gemengde fondsen	186,5	176,1	156,3	165,5
CBS/SBV herbeleggingsindex voor vastgoedfondsen				
Algemeen	142,2	156,9	177,8	206,7
direct	141,3	157,7	182,9	212,5
Nederland	182,8	194,5	214,2	243,6
wereldwijd	134,5	152,2	177,0	206,5
indirect	174,8	176,7	170,8	198,0

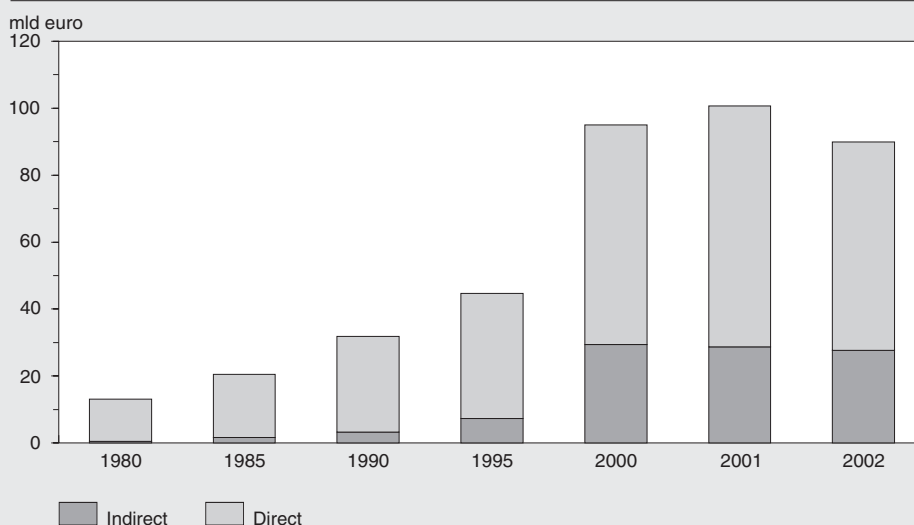
Bron: CBS.

¹⁾ Opgegeven per 9-4-2001.

Minder beleggingen in vastgoed

De beleggingen van pensioenfondsen, verzekeraars en beleggingsinstellingen in vastgoed zijn in 2002 met 10,7 miljard euro gedaald naar 89,9 miljard euro. Vooral beleggingen in zogeheten direct vastgoed, zoals woningen, kantoren, winkels, parkeergarages, recreatieparken en grond, zijn gedaald, van 71,9 miljard euro (2001) naar 62,3 miljard euro (2002). Een belangrijk deel van deze daling betreft de vastgoedportefeuilles van enkele beleggingsinstellingen die zijn overgenomen door buitenlandse partijen. Tweederde van de beleggingen in direct vastgoed is op het binnenland gericht. Het gaat dan voornamelijk om beleggingen in woningen, kantoren en winkels.

Beleggingen vastgoed institutionele beleggers

Bron: CBS.

Indirect vastgoed voor groot deel buitenlands

De omvang van het zogeheten indirect vastgoed (aandelen in Nederlandse en buitenlandse vastgoedbeleggingsinstellingen) is gedaald van 28,7 miljard euro (2001) naar 27,6 miljard euro (2002).

Een belangrijk deel (57 procent) van het indirect vastgoed is belegd in buitenlandse vastgoedbeleggingsinstellingen. Ook belangen in Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen hebben vaak een buitenlands karakter. Zo bestaat 55 procent van het totale vastgoed van Nederlandse vastgoedbeleggingsinstellingen in 2002 uit buitenlands vastgoed.

John Gebraad

Uit: CBS, *Webmagazine* (17 november 2003).

Forse toename aandelenbezit pensioenfondsen

Het aandelenbezit van pensioenfondsen is in 2003 met bijna 43 miljard euro toegenomen tot ruim 226 miljard euro. Daarmee zit bijna de helft van het belegd vermogen van pensioenfondsen in aandelen. Door aankopen vergrootten de pensioenfondsen hun aandelenbezit met ruim 23 miljard euro, ruim 19 miljard euro is verkregen door een koerswinst van bijna 10 procent op jaarbasis.

Het obligatiebezit van pensioenfondsen is in 2003 licht toegenomen met bijna 5 miljard euro tot bijna 182 miljard euro. De lange leningen (woninghypotheeken en onderhandse leningen) zijn gedaald van ruim 30 miljard euro in 2002 naar ruim 24 miljard euro in 2003. Dit komt vooral door het verkopen van een deel van de portefeuille.

2003 was weer goed jaar

De resultaten die pensioenfondsen behalen op hun aandelenbezit hangen voor een belangrijk deel samen met de ontwikkelingen op de aandelenbeurzen. 1999 was het laatste jaar waarin een forse koerswinst werd behaald, van 38 procent. In 2000, 2001 en 2002 volgden jaren met koersverliezen, oplopend tot 25 procent in 2002.

2003 was weer een goed jaar voor de pensioenfondsen. Na een slecht eerste kwartaal, waarin nog een koersverlies werd geleden van bijna 9 procent, volgden drie opeenvolgende kwartalen met koerswinsten. Per saldo werd in 2003 een gemiddelde koerswinst behaald van bijna 10 procent.

Meer belegd in aandelen en obligaties

Eind 2003 vormden aandelen en obligaties met 84 procent het leeuwendeel van het belegd vermogen. Eind 1994 was dit nog 49 procent. De beleggingen in obligaties namen toe van 26 procent (1994) naar 37 procent (2003), de beleggingen in aandelen namen in diezelfde periode toe van 23 procent naar 47 procent. Het percentage lange leningen in de beleggingsportefeuille daalde van 41 procent in 1994 tot 5 procent in 2003.

Bart van Wezel

Uit: CBS, *Webmagazine* (7 juni 2004).

Dividendrendement telt weer

Ultimo november 2003 bedraagt het dividendrendement op Nederlandse aandelen 3,9 procent op jaarbasis. Het dividendrendement is hiermee terug op het niveau van 1993. In 2000 was het dividendrendement slechts 1,8 procent.

De daling van het dividendrendement in de periode 1993–2000 wordt niet veroorzaakt doordat Nederlandse ondernemingen in deze jaren minder dividend hebben uitgekeerd. Het uitgekeerde dividend nam juist toe, van 4,6 miljard euro in 1992 tot 12,3 miljard euro in 2000. De waarde van de uitstaande aandelen steeg echter nog harder, met name door de forse stijging van de aandelenkoersen. Het dividendrendement daalde hierdoor van 4,3 procent in 1992 naar 1,8 procent in 2000.

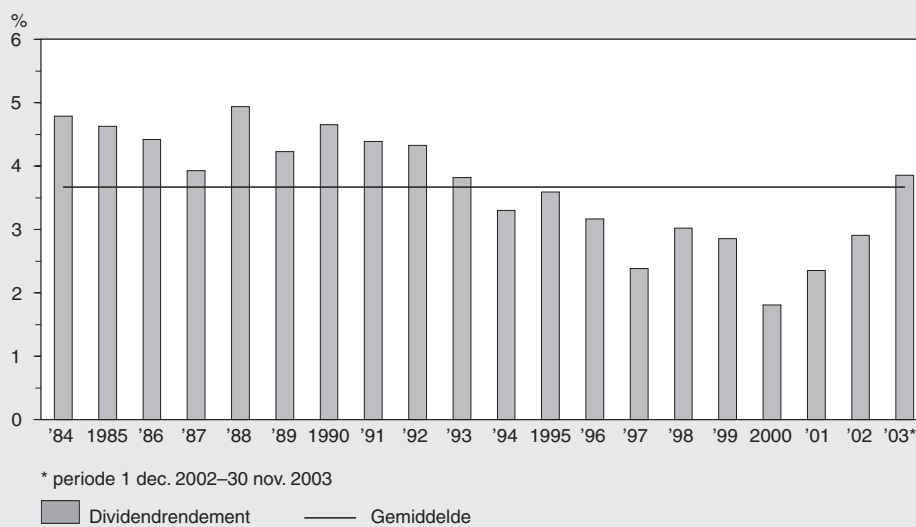
Herstel dividendrendement door koersval aandelen

In de jaren 1984–1992 stegen de dividenden even snel als de beurswaarde van de aandelen. Het dividendrendement schommelde in deze periode tussen de 4 en 5 procent. Na 2000 heeft de koersval van de Nederlandse aandelen geleid tot een herstel van het dividendrendement.

Paul van der Beek

Uit: CBS, *Webmagazine* (29 december 2003).

Dividendrendement Nederlandse aandelen

Bron: CBS.

7 Sociale zekerheid

7.1 Inleiding

In het eerste deel van dit hoofdstuk komen de uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid aan bod. In verband met de individualisering en privatisering van een aantal (collectieve) verzekeringen worden in het tweede deel van dit hoofdstuk de resultaten gepresenteerd van een onderzoek naar de mate waarin het bedrijfsleven zich aanvullend heeft verzekerd.

In de tabellen over de sociaal verzekerden met een uitkering blijven twee regelingen buiten beschouwing. De eerste is de Algemene kinderbijslagwet (AKW). De reden is dat deze regeling sinds 1989 geheel wordt gefinancierd door het Rijk en de AKW sindsdien beschouwd wordt als een sociale voorziening. De tweede is de ziekenfondsverzekering.

Meer dan 4 miljoen uitkeringen

In 2003 zijn 4,2 miljoen uitkeringen verstrekt. (tabel 7.1) Het aantal mensen dat van een sociale uitkering afhankelijk is, is groter omdat in veel gevallen ook gezinsleden van de uitkering moeten leven.

TABEL 7.1

Uitkeringsontvangers, 31 december

	2000	2001	2002	2003
	x 1 000			
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	957	981	993	982
Wajong-uitkeringen	127	130	134	138
WAO-uitkeringen	772	794	802	787
WAZ-uitkeringen	58	57	57	57
Werkloosheidsregelingen				
WW	189	166	204	287
AOW-uitkeringen	2 334	2 366	2 402	2 447
Anw-uitkeringen	168	163	158	151
Algemene Bijstandswet	335	322	320	335

Bron: CBS.

De arbeidsongeschiktheidsregelingen in de tabel zijn de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ) en de Wet arbeidsongeschiktheid Jong-gehandicapten (Wajong). De gegevens over de WAO hebben betrekking op alle arbeidsongeschikten die verzekerd zijn (geweest) op grond van de WAO. Meegerekend zijn dus ook personen met een gecombineerde AAW/WAO-uitkering.

Tabel 7.2 geeft een indruk van de kenmerken van de arbeidsongeschiktheidsuitkering krachtens de AAW/WAO en de WAO/WAZ/Wajong.

TABEL 7.2 *Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, 31 december*

	WAO-uitkeringen		WAZ-uitkeringen		Wajong-uitkeringen	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
	x 1 000					
Totaal	802	787	57	57	134	138
Geslacht						
Man	437	426	39	39	74	76
Vrouw	365	361	18	18	60	62
Mate van arbeidsongeschiktheid						
Gedeeltelijk (minder dan 80%)	260	259	21	21	3	3
Volledig arbeidsongeschikt (80% of meer)	541	527	36	36	131	135
Duur van de uitkering						
5 jaar en korter	347	335	23	25	33	35
6-15 jaar	293	288	24	22	39	39
16 jaar en langer	161	164	10	10	63	65
Leeftijd						
15-24 jaar	6	5	0	0	27	29
25-34 jaar	68	62	2	2	36	36
35-44 jaar	144	140	5	5	33	34
45-64 jaar	246	238	15	14	25	26
55-64 jaar	337	342	35	36	13	14

Bron: CBS.

Een completer overzicht van de sociale uitkeringen en verstrekkingen in het kader van de sociale zekerheid geeft tabel 7.3. Behalve uitkeringen krachtens de sociale verzekering zijn ook uitkeringen krachtens de sociale voorziening, de sociale uitkeringen rechtstreeks door werkgevers en de uitkeringen in verband met pensioenverzekering opgenomen. Het totaal van deze uitkeringen beslaat inmiddels 33 procent van het nationaal inkomen.

Tabel 7.4 geeft het overzicht van het aantal personen met een pensioen krachtens de AOW. Recht op een volledig AOW-pensioen heeft iedereen die tussen zijn 15e en 65e verzekerd is geweest voor de AOW. We onderscheiden pensioenbedragen voor 1. een gehuwde of samenwonende met een partner jonger dan 65 jaar. Het netto-pensioen bedraagt 50 procent van het netto-minimumloon. Afhankelijk van de inkomsten van de partner kan een toeslag worden verleend van maximaal 50 procent van het netto-minimumloon. 2. Een gehuwde of samenwonende heeft een partner die een zelfstandig recht heeft op AOW (partner is ook 65 jaar of ouder). Beiden krijgen het netto-pensioen van 50 procent van het netto-minimumloon. 3. Ongehuwden krijgen een netto-pensioen van 70 procent van het netto-minimumloon. 4. Alleenstaanden met een kind jonger dan 18 jaar ontvangen 90 procent van het netto-minimumloon.

In de Pensioen- en spaarfondsenwet is vastgelegd dat de Pensioen- & Verzekeringskamer gegevens verzamelt en bekendmaakt over aanvullende pensioenregelingen in Nederland. In deze rol van pensioenmonitor houdt de Pensioen- & Verzekeringskamer sinds 1994 een geautomatiseerd databestand bij van gegevens die regelmatig door pensioenfondsen worden aangeleverd. De Pensioen- & Verzekeringskamer beschikt daarmee over informatie van 858 pensioenfondsen (stand per 1 januari 2003). Het betreft de fondsen die onder toezicht staan van de Pensioen- & Verzekeringskamer, hetgeen voor vrijwel alle pensioenfondsen in Nederland geldt. De tabellen 7.5 en 7.6 hebben betrekking op deze pensioenfondsen.

TABEL 7.3

Sociale uitkeringen en verstrekkingen in het kader van de sociale zekerheid

	2001	2002	2003	2001	2002	2003
	mln euro			% van het nationaal inkomen		
Wettelijke sociale verzekeringssuitkeringen w.v.	62 765	68 403	73 888	17,4	18,4	19,6
Arbeidsongeschiktheids- verzekeringen (AAW, WAO, AOK)	9 625	9 903	10 232	2,7	2,7	2,7
Ziektekostenverzekering (ZFW, AWBZ)	27 786	31 493	34 274	7,7	8,5	9,1
Ouderdomsverzekering (AOW)	20 284	21 383	22 439	5,6	5,8	6,0
Algemene nabestaandenwet (ANW)	1 515	1 528	1 513	0,4	0,4	0,4
Werkloosheidsverzekeringen (WW, UFO)	3 555	4 096	5 430	0,9	1,1	1,4
Sociale uitkeringen verzekeringswezen	1 141	1 265	1 313	0,3	0,3	0,3
Uitkeringen sociale voorziening w.o.	14 459	15 141	15 929	4,0	4,1	4,2
Algemene bijstandswet (ABW)	4 141	4 254	4 506	1,1	1,2	1,2
Individuele huursubsidie	1 508	1 717	1 603	0,4	0,5	0,4
Algemene kinderbijslagwet (AKW)	3 001	3 118	3 199	0,8	0,8	0,9
				0,0	0,0	0,0
Sociale uitkeringen rechtstreeks door werkgevers	10 118	10 271	9 737	2,8	2,8	2,6
Pensioenverzekeringssuitkeringen ¹⁾	20 550	21 909	23 335	5,7	5,9	6,2
Totaal	109 164	117 130	124 348	30,3	31,7	33,0
Nationaal inkomen (netto, marktprijzen)	360 805	369 827	376 340			

Bron: CBS.

¹⁾ Bedrijfs- en Ondernemingspensioenfondsen, Overige pensioenfondsen (inclusief Vut-fondsen) en Levensverzekeringsmaatschappijen.

TABEL 7.4

Personen met pensioen krachtens de Algemene Ouderdomswet

	2000	2001	2002	2003
	x 1 000			
Personen, 31 december				
Gehuwdenpensioen ¹⁾				
Mannen	749	765	783	806
w.v. met toeslag	193	195	201	208
Vrouwen	582	594	606	622
w.v. met toeslag	25	24	25	26
Ongehuwdenpensioen				
Mannen	222	226	230	235
Vrouwen	781	781	782	783
Totaal	2 334	2 366	2 402	2 446
	euro			
Pensioenbedrag				
Gehuwdenpensioen				
Met toeslag	13 874	14 587	15 192	15 885
Zonder toeslag	6 570	7 293	7 595	7 942
Ongehuwdenpensioen	9 481	10 570	11 014	11 566
Eenouderpensioen	12 475	13 123	13 681	14 347

Bron: Sociale Verzekeringsbank.

¹⁾ Inclusief ongehuwd samenwonenden.

Tabel 7.5 geeft een aantal kerncijfers. De gegevens zijn ontleend aan de *Pensioenmonitor*.

TABEL 7.5

Pensioenfondsen naar verschillende categorieën, 1 januari 2003

	Aantal fondsen	Actieve deelnemers	Slapers	Pensioen- trekkers	Balanstotaal
	%				mln euro
Ondernemingspensioenfondsen	86,7	15,1	12,5	20,5	29,8
Verplichte bedrijfstakpensioenfondsen	8,6	78,6	84,8	74,2	61,7
Niet-verplichte bedrijfstakpensioenfondsen	2,6	5,5	2,5	4,6	5,2
Beroepspensioenfondsen	1,3	0,7	0,2	0,6	3,1
Ondernemingsspaarfondsen	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
Bij wet geregeld pensioenfonds	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2
Totaal (abs.)	858	5 754 903	7 053 662	2 131 432	474 261

Bron: Pensioenmonitor.

Iedereen voor wie gelden bijeen worden gebracht in een pensioenfonds is een deelnemer in dat fonds. Actieve deelnemers zijn werknemers die momenteel werken en voldoen aan de voorwaarden voor toetreding tot de regeling. Ook ex-werknemers die ouder zijn dan 40 jaar en met een werkloosheidsuitkering, voor wie de pensioenpremie wordt betaald, behoren tot de actieve deelnemers. Slapers zijn gewezen deelnemers. Zij hoorden in het verleden tot de actieve deelnemers maar zijn door vertrek bij de werkgever niet meer als actieve deelnemers aangesloten. Slapers hebben nog rechten bij het pensioenfonds waarbij de regeling is ondergebracht. Pensioentrekkers zijn personen die op grond van de regeling een pensioenuitkering krijgen. Deze uitkering kan een ouderdomspensioen zijn, maar ook een nabestaandenpensioen (weduwe-, weduwnaars-, partner- of wezenpensioen) of een invaliditeitspensioen.

Voor de opbouw van het aanvullend ouderdomspensioen zijn eindloon en middelloon de meest voorkomende systemen. Bij een eindloonregeling is het ouderdomspensioen gebaseerd op een percentage van de laatste pensioengrondslag en het aantal jaren van deelneming. Bij een middelloonregeling wordt aan pensioen elk jaar een percentage van de pensioengrondslag van dat jaar opgebouwd, waarbij het totale pensioen de som is van alle opgebouwde delen. Een overzicht van de pensioenfondsen naar type pensioenregeling staat in tabel 7.6.

TABEL 7.6

Pensioenfondsen met type pensioenregeling naar categorie, 1 januari 2003

	Fondsen	Actieve deelnemers	Balanstotaal
	abs.		mln euro
Ondernemingspensioenfondsen			
Zuiver eindloon	26	12	22
Gematigd eindloon	28	21	20
Middelloon	3	1	1
Middelloon met indexatie	13	24	25
Middelloon, streven naar eindloon	2	1	1
Vaste bedragen	2	0	0
Combinatieregeling	15	32	29
Beschikbare premie	4	7	1
Spaarsysteem	4	1	0
Anders	3	1	0
Totaal (abs.)	744	870 827	141 484
Verplichte bedrijfstakpensioenfondsen			
Zuiver eindloon	1	0	1
Gematigd eindloon	20	60	76
Middelloon	1	0	0
Middelloon met indexatie	66	39	23
Middelloon, streven naar eindloon	1	0	0
Vaste bedragen	4	0	0
Combinatieregeling	4	1	0
Beschikbare premie	1	0	0
Totaal (abs.)	74	4 521 843	292 592
Niet-verplichte bedrijfstakpensioenfondsen			
Zuiver eindloon	9	1	0
Gematigd eindloon	23	5	10
Middelloon met indexatie	36	28	27
Combinatieregeling	14	27	60
Beschikbare premie	9	26	0
Spaarsysteem	5	12	3
Anders	5	1	0
Totaal (abs.)	22	318 187	24 554
Beroepspensioenfondsen			
Gematigd eindloon	9	2	2
Vaste bedragen	55	88	93
Beschikbare premie	36	11	4
Totaal (abs.)	11	40 494	14 815
Ondernemingsspaarfondsen			
Spaarsysteem	100	100	100
Totaal (abs.)	6	87	11
Bij wet geregeld pensioenfonds			
Vaste bedragen	100	100	100
Totaal (abs.)	1	3 465	806
Groot totaal (abs.)	858	5 754 903	474 261

Bron: Pensioenmonitor.

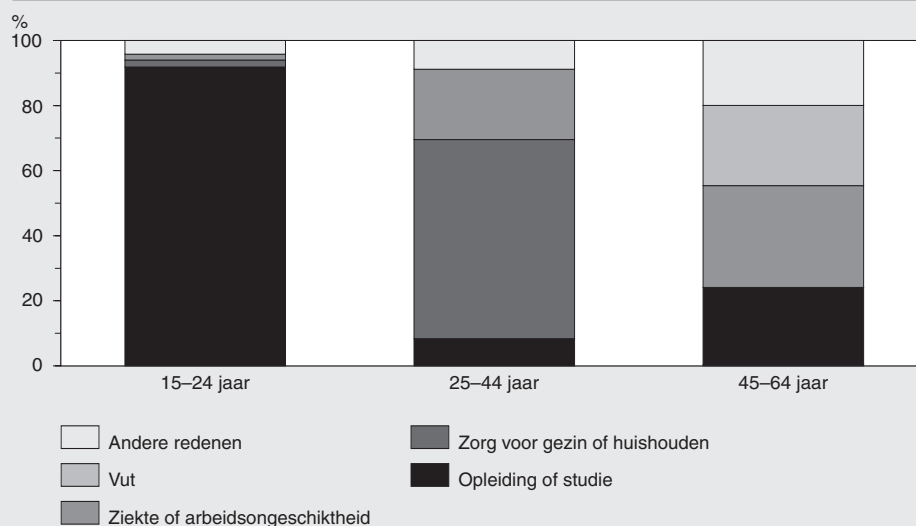
Drie miljoen mensen kunnen of willen niet werken

In 2002 hadden ruim 7 miljoen mensen (15–64 jaar) een baan van 12 uur of meer per week. Daarnaast waren er 700 duizend mensen die wel wilden werken, maar geen baan hadden. De overige 3 miljoen wilden niet werken of konden niet werken. De redenen lopen uiteen.

Slechts vier op de tien jongeren (15–24 jaar) behoorde tot de werkzame beroepsbevolking. De helft van hen wilde geen betaald werk. Voor de meeste jongeren is opleiding of studie de voornaamste reden om niet te willen werken.

Van de 25–44-jarigen werkte 80 procent. Daarnaast zou 7 procent betaald werk willen hebben, maar had dat om verschillende redenen nog niet gevonden. Slechts 13 procent wilde niet werken. Het merendeel van hen noemt de zorg voor een gezin of huishouden als voornaamste reden. Het gaat hier bijna uitsluitend om vrouwen. Daarnaast wordt ziekte of arbeidsongeschiktheid als reden genoemd.

Redenen om niet te willen werken naar leeftijd, 2002

Bron: CBS.

Redenen voor 45-plussers om niet te willen werken

Van de 45-plussers gaf 37 procent aan geen betaald werk te willen hebben en wel om diverse redenen, die ongeveer even vaak worden genoemd: zorg voor het gezin, ziekte of arbeidsongeschiktheid of andere redenen. Een op de vier wil vanwege vervroegd pensioen of hoge leeftijd geen betaald werk.

Ingrid Beckers

Uit: CBS, *Webmagazine* (12 januari 2004).

Hoogopgeleiden kort werkloos en lang arbeidsongeschikt

Ouderen en laagopgeleiden worden vaker afhankelijk van een uitkering en blijven dat langer dan jongeren en hoogopgeleiden.

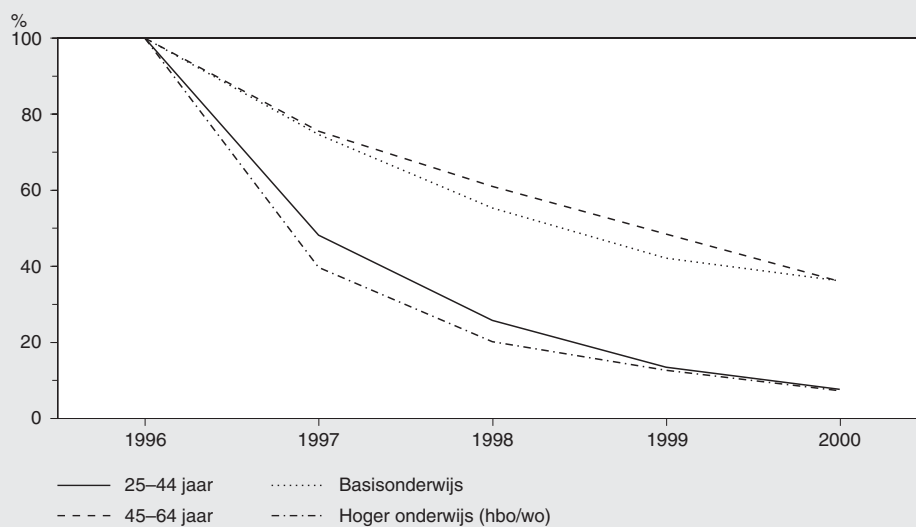
Werkenden met een laag opleidingsniveau zijn relatief vaak afhankelijk van een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Onder oudere werkenden met alleen basisonderwijs was het aandeel dat afhankelijk werd van een uitkering drie keer zo hoog als onder werkenden met een hoge opleiding. Onder jongere werkenden waren de verschillen naar opleidingsniveau nog groter.

Ouderen en laagopgeleiden stromen minder snel uit werkloosheid

Van de werkenden die in 1996 afhankelijk zijn geworden van een werkloosheidsuitkering was ruim de helft dat een jaar later nog steeds. De uitstroom van laagopgeleiden en ouderen bleef achter bij de uitstroom van hoogopgeleiden en jongeren.

Een op de drie laagopgeleide werkenden die in 1996 afhankelijk werden van een werkloosheidsuitkering was dat in 2000 nog steeds. Hoogopgeleiden met een werkloosheidsuitkering stroomden sneller uit. Na een jaar was al 60 procent van de hoogopgeleiden niet meer afhankelijk van een werkloosheidsuitkering. Na vier jaar, in 2000, had nog maar 7 procent een werkloosheidsuitkering.

Aandeel dat afhankelijk blijft van een werkloosheidsuitkering, instroom 1996

Bron: CBS.

Hoogopgeleiden blijven langer arbeidsongeschikt

Van de hoogopgeleide werkenden die in 1996 afhankelijk zijn geworden van een arbeidsongeschiktheidsuitkering was twee derde dat in 2000 nog steeds. Bij de middelbaar opgeleide werkenden was dat aandeel lager. Het uitstroomp patroon voor de laagst opgeleiden is vergelijkbaar met dat van de hoogst opgeleiden. Van de werkenden die in 1996 afhankelijk zijn geworden van een arbeidsongeschiktheidsuitkering maar dat in 2000 niet meer waren, keerde ongeveer de helft binnen die periode terug naar betaalde arbeid. Van de hoogopgeleiden was dat bijna driekwart.

Didier Fouarge (OSA)

Uit: CBS, *Webmagazine* (2 april 2004).

Herintreders zoeken minder actief naar werk

In 2003 waren er 142 duizend herintreders die werk wilden van 12 uur of meer per week. Deze groep bestaat voornamelijk uit vrouwen ouder dan 35 jaar met minderjarige kinderen.

Vier op de tien vrouwen die werk willen, hadden een partner en kinderen. Herintredende vrouwen hebben een iets ander profiel: bijna zeven van de tien hadden een partner en kinderen. Vooral het aandeel ouders met minderjarige kinderen is hoog: 20 procent van de herintredende vrouwen had een jongste kind tussen 6 en 12 jaar. Onder de totale groep vrouwen die werk wilden was dit 12 procent.

Herintreedsters zoeken iets minder actief

Drie op de tien herintredende vrouwen waren in 2003 actief op zoek naar werk. Dit is minder dan onder de totale groep vrouwen die willen werken. Van hen zochten vier op de tien actief naar werk. Herintreedsters zochten dus minder actief naar werk. Het aantal herintredende vrouwen dat werk wil is sinds 2000 licht gedaald. Toen waren er nog 160 duizend, in 2003 waren het er 133 duizend.

Sabine Lucassen

Uit: CBS, *Webmagazine* (5 juli 2004).

Herintredende vrouwen, 2003

	Alle vrouwen	Herintredende vrouwen
	% ¹⁾	
Naar leeftijd		
15-24 jaar	19	1
25-34 jaar	22	15
35-44 jaar	30	47
45-54 jaar	20	29
55-64 jaar	8	9
Naar positie in het huishouden		
Eenouder	11	15
Lid van ouderpaar met		
jongste kind 0- 5 jaar	18	23
jongste kind 6-11 jaar	12	20
jongste kind 12-17 jaar	9	17
jongste kind 18 jaar of ouder	5	10
Anders	45	15
Naar arbeidspositie		
Afgelopen 4 weken gezocht	40	30
Afgelopen 4 weken niet gezocht	33	41
Kan niet op korte termijn beginnen	27	29

Bron: CBS.

¹⁾ Vrouwen die betaald werk willen van 12 uur of meer.

Meeste werknemers rond 60 jaar met pensioen

De arbeidsdeelname van ouderen is in de periode 1997–2003 gestegen. Vooral onder 55–59-jarigen nam het aandeel met een baan toe.

In september 2000 hadden bijna 2 miljoen 45–69-jarigen een baan. 150 duizend van hen hebben in september 2001 geen baan meer. Ruim de helft is met pensioen gegaan. Tegenover deze uitstroom stond een instroom van ruim 90 duizend personen van 45–69 jaar. Zij hadden in september 2000 geen baan, maar een jaar later wel.

Twee uitstroompieken

Er zijn twee duidelijke pieken in de uitstroom van werknemers: als ze 60 jaar zijn geworden en als ze de 65 hebben bereikt. Het percentage werknemers dat uitstroomt, bedraagt 4 à 5 tot de leeftijd van 54 jaar, en blijft tot 58 jaar onder de 10 procent. Daarna neemt de uitstroom snel toe. Van de werknemers die in september 2000 60 jaar waren, werkt ruim een derde een jaar later niet meer. Op hun 65e zijn de meeste werknemers allang gestopt met werken.

Met of zonder pensioen

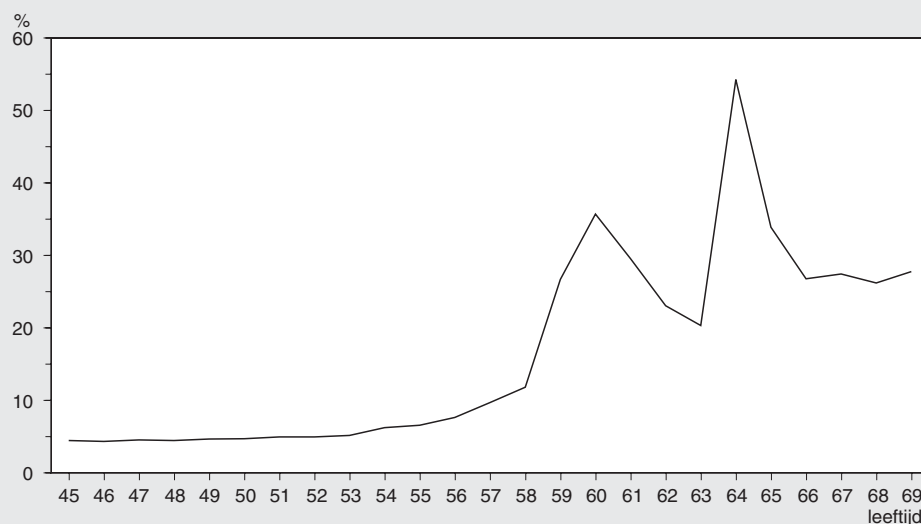
Vanaf de leeftijd van 58 jaar vindt uitstroom meestal plaats met pensioen, prepensioen of VUT-uitkering. Deze uitstroom van gepensioneerden is het grootst rond de leeftijd van 60 jaar. Rond die leeftijd vindt dan ook een scherpe daling van het aantal werkenden plaats. Zo had 51 procent van de mannen van 59 jaar in 2001 een baan, van de mannen van 61 jaar was dat nog maar 25 procent.

Werknemers die het arbeidsproces verlaten vóór ze 58 jaar zijn, doen dat meestal zonder pensioen. Een deel van deze ex-werknemers krijgt een uitkering.

André Corpeleijn

Uit: CBS, *Webmagazine* (2 april 2004).

Uitstroom werknemers naar leeftijd, 2000/2001

Bron: CBS.

8 Gezondheid

8.1 Inleiding

De gezondheidstoestand van de bevolking wordt gemeten in termen van ongezondheid: ziekte, invaliditeit en sterfte. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen gezondheidstoestand in objectieve zin, dat wil zeggen, beoordeeld door een arts, en de gezondheidstoestand in subjectieve zin, dat wil zeggen, ervaren door de persoon zelf.

8.2 Medische consumptie

De gegevens over de gezondheidstoestand van de bevolking komen uit het *Permanent Onderzoek Leefsituatie*. Dit onderzoek is gebaseerd op een steekproef uit de bevolking. De tabellen 8.1 en 8.2 verschaffen cijfers over de medische consumptie naar leeftijd, geslacht en verzekeringsvorm.

8.3 Ervaren gezondheid

Tabel 8.3 geeft een indruk van de ervaren gezondheidstoestand in 2003. Tachtig procent van de geënquêteerden ervaart de gezondheidstoestand als zeer goed of goed. Voor jongeren (0–24 jaar) is dit percentage om en nabij 90, voor ouderen (65-plus) is het lager dan 60.

Ziektefondsverzekerden geven hun gezondheid een lager cijfer dan particulier verzekerden: 76 procent van de ziektefondsverzekerden beoordeelt de gezondheidstoestand als zeer goed of goed, tegen 87 procent van de particulier verzekerden.

Tabel 8.4 geeft informatie over het vóórkomen van langdurige aandoeningen bij de bevolking. Dertien procent van de bevolking kampte in 2003 regelmatig met migraine, 10 procent had last van hoge bloeddruk. Iets minder dan 10 procent van de mensen had nek- en rugklachten of gewrichtsklachten (artrose, slijtagereuma). Vrouwen hebben deze klachten doorgaans vaker dan mannen. (tabel 8.4)

Twaalf procent van de bevolking (15–64 jaar) voelt zich minstens eens per maand uitgeput door het werk. Iets meer jongeren (15–24 jaar) en laagopgeleiden (basisonderwijs, vbo) dan ouderen een hoogopgeleiden hebben daar last van. (tabel 8.6)

TABEL 8.1 *Medische consumptie naar leeftijd, 2003*

	Eenheid	Totaal	0-14 jaar	15-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65 jaar en ouder
Contact met de huisarts in 1 jaar	%	74,4	67,7	73,1	73,6	74,6	86,7
per persoon in bevolking	abs.	3,9	2,5	3,2	3,9	4,1	6,2
per persoon met contact	abs.	5,3	3,7	4,4	5,3	5,4	7,2
Contact met een specialist in 1 jaar							
Personen met contact	%	38,7	29,3	30,6	34,2	43,5	60,6
per persoon in bevolking	abs.	1,6	0,9	1,3	1,6	1,8	2,4
per persoon met contact	abs.	4,1	3,2	4,3	4,7	4,2	3,9
Ziekenhuisopname in 1 jaar							
Personen die zijn opgenomen	%	5,9	2,9	2,6	5,7	6,5	12,2
per 100 personen in bevolking	abs.	7,2	3,3	2,9	6,7	8,4	15,7
per 100 patiënten	abs.	123,7	113,5	.	118,3	129,5	129,5
Contact met de tandarts in 1 jaar							
Personen met contact	%	78,2	79,7	89,9	88,9	77,9	40,8
per persoon in bevolking	abs.	2,3	2,5	2,6	2,4	2,5	1,4
per persoon met contact	abs.	3	3,1	2,9	2,7	3,2	3,3
Contact met tandarts in 1 jaar (excl. personen met volledig kunstgebit)							
Personen met contact	%	86,5	79,7	89,9	89,6	89,1	76,7
per persoon in bevolking	abs.	2,5	2,5	2,6	2,4	2,8	2,5
per persoon met contact	abs.	2,9	3,1	2,9	2,7	3,1	3,2
Contact fysiotherapeut							
Personen met contact	%	17,6	4,9	13,3	18,5	24,6	24,4
per persoon in bevolking	abs.	3,0	0,8	1,7	2,7	4,7	4,9
per persoon met contact	abs.	17,2	16,1	12,6	14,7	19,3	20,4
Contact alternatieve genezer in 1 jaar							
Personen met contact	%	6,8	4,9	4,6	8	8,6	5,1
Contact RIAGG in 1 jaar							
Personen met contact	%	1,4	1,7	1,3	1,8	1,0	0,9
Medicijngebruik							
Personen die voorgeschreven medicijnen hebben gebruikt	%	36,5	17,1	20,2	27,8	48,4	77,1
Personen die medicijnen niet op recept hebben gebruikt	%	38,2	31,6	39,8	42,9	39,1	33,4

Bron: CBS.

TABEL 8.2

Medische consumptie naar geslacht en verzekeringsvorm, 2003

	Eenheid	Totaal	Mannen	Vrouwen	Ziekentfonds verzekerd	Particulier verzekerd
Contact met de huisarts in 1 jaar						
Personen met contact	%	74,4	69,5	79,3	76,5	71,2
per persoon in bevolking	abs.	3,9	3,2	4,6	4,4	3,1
per persoon met contact	abs.	5,3	4,6	5,8	5,8	4,4
Contact met een specialist in 1 jaar						
Personen met contact	%	38,7	36,4	40,9	40,4	36,0
per persoon in bevolking	abs.	1,6	1,4	1,8	1,8	1,3
per persoon met contact	abs.	4,1	4,0	4,3	4,5	3,6
Ziekenhuisopname in 1 jaar						
Personen met contact	%	5,9	5,0	6,6	6,7	4,5
per 100 personen in bevolking	abs.	7,2	6,3	8,1	8,6	5,1
per 100 patiënten	abs.	123,7	125,8	122,2	127,9	114,2
Contact met tandarts in 1 jaar						
Personen met contact	%	78,2	76,9	79,4	75,0	83,1
per persoon in bevolking	abs.	2,3	2,2	2,4	2,3	2,3
per persoon met contact	abs.	3,0	2,9	3,1	3,1	2,8
Contact met tandarts in 1 jaar (excl. personen met volledig kunstgebit)						
Personen met contact	%	86,5	84,2	88,8	85,5	88,0
per persoon in bevolking	abs.	2,5	2,4	2,7	2,6	2,5
per persoon met contact	abs.	2,9	2,9	3,0	3,0	2,8
Contact fysiotherapeut						
Personen met contact	%	17,6	15,3	19,8	19,1	15,2
per persoon in bevolking	abs.	3,0	2,2	3,8	3,5	2,2
per persoon met contact	abs.	17,2	14,7	19,2	18,5	14,8
Contact alternatieve genezer in 1 jaar						
Personen met contact	%	6,8	4,9	8,6	6,7	7,0
Contact RIAGG in 1 jaar						
Personen met contact	%	1,4	1,4	1,4	1,8	0,7
Medicijngebruik						
Personen die voorgeschreven medicijnen hebben gebruikt	%	36,5	32,8	40,3	39,7	31,7
Personen die medicijnen niet op recept hebben gebruikt	%	38,2	30,9	45,3	38,8	37,3

TABEL 8.3

Ervaren gezondheidstoestand van de Nederlandse bevolking, 2003

	Zeer goed	Goed	Minder dan goed
	%		
Geslacht			
Mannen	27,5	55,9	16,6
Vrouwen	24,1	53,5	22,4
Leeftijd			
0-14 jaar	42,2	51,5	6,3
15-24 jaar	27,6	61,2	11,2
25-44 jaar	27,4	58,4	14,2
45-64 jaar	18,8	53,2	28,0
65 jaar en ouder	10,8	47,4	41,8
Verzekeringvorm			
Ziekenfonds verzekerd	22,2	53,8	24,0
Particulier verzekerd	31,5	56,1	12,4

Bron: CBS.

TABEL 8.4

Langdurige aandoeningen naar geslacht en leeftijd, 2003

	Mannen	Vrouwen	Totaal	w.v.				
				0-14 jaar	15-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65 jaar en ouder
	%							
Heeft suikerziekte	2,8	2,8	2,8	0,3	0,4	0,7	4,7	10,4
Heeft ooit gehad								
Beroerte	1,9	1,7	1,8	0,1	0,2	0,5	2,8	7,4
Hartinfarct	3,4	1,2	2,3	0,0	0,1	0,5	2,8	11,2
Kanker	2,8	4,6	3,7	0,0	0,5	1,6	6,5	12,0
Heeft afgelopen jaar gehad								
Beroerte	0,4	0,3	0,3	0,0	0,1	0,0	0,5	1,7
Hartinfarct	0,5	0,2	0,3	0,0	0,0	0,1	0,4	1,6
Kanker	0,9	0,9	0,9	0,0	0,1	0,2	1,6	3,1
Heeft afgelopen jaar last gehad van								
Hartaandoening	1,6	1,1	1,4	0,1	0,0	0,4	1,5	6,8
Migraine	6,7	18,0	12,5	3,9	14,8	18,1	14,0	8,6
Hoge bloeddruk	8,2	11,0	9,6	0,0	2,1	4,1	16,8	31,3
Vernauwing bloedvaten	1,7	2,0	1,9	0,0	0,2	0,6	2,5	8,3
Astma, chronische bronchitis, CARA	7,6	7,9	7,7	9,6	7,4	6,6	6,7	9,5
Psoriasis	1,7	1,5	1,6	0,3	1,1	1,7	2,2	2,6
Chronische eczeem	4,8	4,5	4,7	5,9	3,3	5,1	3,9	4,4
Duizeligheid met vallen	1,9	3,2	2,6	0,4	3,7	1,7	3,2	6,5
Darmstoornissen	2,4	3,5	3,0	2,0	1,4	2,1	4,2	5,5
Incontinentie	1,2	5,5	3,4	0,2	0,2	2,2	4,8	11,5
Rugaandoening	7,4	8,6	8,0	0,5	4,0	8,2	12,9	13,8
Gewrichtsslijtage	6,3	12,1	9,2	0,1	2,3	3,2	14,8	34,0
Chronische gewrichtsontsteking ¹⁾	2,9	4,9	3,9	0,2	0,9	2,7	6,7	10,4
Nekaandoening	6,6	10,6	8,6	0,5	5,2	9,3	14,0	12,6
Aandoening elleboog, pols of hand	4,0	6,6	5,3	0,5	3,3	4,6	9,9	7,6
Overige aandoeningen	7,8	9,2	8,5	4,3	5,7	9,8	11,3	9,7

Bron: CBS.

¹⁾ Ontstekingsreuma, chronische reuma, reumatoïde artritis.

TABEL 8.5

Depressieve klachten bij de bevolking, 2003

	Mannen	Vrouwen	Totaal	w.v.				
				0-14 jaar	15-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65 jaar en ouder
Heeft/is ooit gehad/geweest								
Depressieve klachten	19	31	25	9	19	28	28	21
Angstige periode	20	33	26	6	17	29	31	25
Depressief of angstig	26	42	35	12	25	39	39	31
Heeft/is afgelopen jaar gehad/geweest								
Depressieve klachten	8	13	11	6	12	12	11	7
Angstige periode	10	17	13	4	12	15	14	11
Depressief of angstig	13	21	17	8	17	20	17	12

Bron: CBS.

TABEL 8.6

Uitgeput door het werk naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau

	2000	2001	2002	2003
% 15-64 jarigen				
Totaal	12	12	13	12
Geslacht				
Mannen	11	12	13	12
Vrouwen	12	13	12	12
Leeftijd				
15-24 jaar	10	14	19	14
25-34 jaar	11	10	11	12
35-44 jaar	12	12	12	12
45-54 jaar	12	14	13	13
55-64 jaar	13	16	12	12
Opleidingsniveau				
Basisonderwijs	18	20	15	13
Vbo	11	12	18	14
Mavo	11	14	11	11
Havo/vwo, mbo	10	10	12	12
Hbo, universiteit	12	13	11	12

Bron: CBS.

Roken en drinken zijn aspecten van riskant gedrag. Van de Nederlandse bevolking van 12 jaar en ouder rookte in 2003 31 procent, 8 procent rookte 20 of meer sigaretten per dag. Het drinken van alcohol is meer geaccepteerd. Vier op de vijf personen van 12 jaar en ouder drinkt wel eens een glaasje alcohol, 11 procent drinkt minstens eenmaal per week zeker zes glazen op een dag. (tabel 8.7)

Veel Nederlanders zijn te dik. De helft van de mannen en ruim 40 procent van de vrouwen is te zwaar, 9 en 12 procent is zelfs veel te zwaar. Voor mannen en vrouwen geldt dat overgewicht toeneemt met de leeftijd. (tabel 8.8)

TABEL 8.7

Roken en alcoholgebruik

	Eenheid	2001	2002	2003
	%			
Rokers ¹⁾		33,3	32,3	30,8
Zware rokers onder bevolking ²⁾		9,8	8,6	8,2
Sigaretten per dag per roker	aantal	12,4	11,9	12,1
	%			
Drinkt nooit alcohol		18,2	17,7	18,3
Zware drinker ³⁾		13,6	11,7	11,3
Gemiddeld 3 of meer glazen per dag		11,3	9,6	9,2

Bron: CBS.

¹⁾ Personen van 12 jaar of ouder.²⁾ Personen van 12 jaar of ouder die per dag 20 of meer sigaretten rookt.³⁾ Personen van 12 jaar of ouder die minstens 1 keer per week 6 of meer glazen alcohol op één dag drinken.

TABEL 8.8

Onder- en overgewicht ¹⁾ van de bevolking naar geslacht en leeftijd, 2003

	Ondergewicht	Normaal gewicht	Overgewicht	w.v. ernstig overgewicht
	% 15 jaar en ouder			
Mannen				
Totaal	1,3	47,6	51,1	9,3
15-24 jaar	6,8	71,5	21,7	3,0
25-44 jaar	0,9	53,6	45,5	8,5
45-64 jaar	0,4	37,9	61,7	11,7
65 jaar en ouder	1,5	39,8	58,7	9,4
Vrouwen				
Totaal	2,3	56,5	41,1	12,1
15-24 jaar	3,4	77,5	19,1	6,0
25-44 jaar	2,7	64,9	32,4	9,5
45-64 jaar	1,6	50,3	48,1	14,1
65 jaar en ouder	2,2	41,2	56,5	16,6

Bron: CBS.

¹⁾ Volgens de body mass index (BMI): gewicht in kg/(lengte in m)².

Op grond van criteria van de Wereldgezondheidsorganisatie is er sprake van

ondergewicht bij BMI <18,5;

normaal gewicht bij BMI 18,5- <25,0;

overgewicht bij BMI >25,0;

ernstig overgewicht bij BMI >30,0.

8.4 Ziekteverzuim

De Nederlander wordt door gezondheidsklachten jaarlijks bijna 40 dagen op de een of andere wijze belemmerd bij de uitvoering van dagelijkse bezigheden. Het aantal beddagen neemt sinds 2002 overigens niet meer toe.

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal ziektedagen als percentage van het aantal beschikbare dagen van het totale personeelsbestand. Het totale ziekteverzuim in 2003 komt uit op 5,3 procent (6,1 procent in 2002). Zonder zwangerschaps- en bevallingsverlof is dit percentage 4,8 (5,4 procent in 2002).

Het hoogst zijn de verzuimpercentages in de gezondheids- en welzijnszorg (7,5 procent, inclusief zwangerschaps- en bevallingsverlof), het laagst in de landbouw en de horeca (minder dan 3 procent). In de grootste bedrijven is het ziekteverzuimpercentage weer hoger dan in de kleinere en kleinste bedrijven.

TABEL 8.9

Personen met tijdelijke activiteitenbeperking

	2000	2001	2002	2003
	%			
Personen	14,9	17,7	18,9	18,8
	abs.			
Dagen per jaar	31,2	37,7	37,8	39,3
Beddagen per jaar	3,9	4,2	4,3	4,1

Bron: CBS.

TABEL 8.10

Ziekteverzuim particuliere bedrijven naar bedrijfstak en bedrijfsgrootte

	Ziekteverzuim					
	incl. zwangerschapsverlof			excl. zwangerschapsverlof		
	2001	2002	2003	2001	2002	2003
	%					
Totaal	6,1	6,1	5,3	5,4	5,4	4,8
A, B Landbouw en visserij	3,7	4,1	2,7	3,4	3,9	2,6
C Delfstoffenwinning	4,1	3,8	4,0	4,0	3,6	3,8
D Industrie	6,8	6,8	6,1	6,5	6,5	5,8
E Energie- en waterleidingbedrijf	6,1	6,1	5,3	6,0	6,0	5,1
F Bouwnijverheid	5,2	5,3	4,5	5,1	5,2	4,4
G Handel	4,8	5,1	4,6	4,3	4,6	4,1
H Horeca	4,0	3,6	2,9	3,6	3,3	2,6
I Vervoer en communicatie	5,8	6,0	5,1	5,5	5,6	4,7
J Financiële instellingen	5,7	5,8	4,5	4,9	4,8	3,8
K Zakelijke dienstverlening	5,9	5,9	5,3	5,3	5,1	4,5
N Gezondheids- en welzijnszorg	8,9	8,3	7,5	7,5	7,0	6,2
O Cultuur en overige dienstverlening	5,1	5,0	4,7	4,7	4,6	4,3
Bedrijfsgrootte						
1- 9 werknemers	3,3	3,3	2,4	2,9	3,1	2,2
10-99 werknemers	5,2	4,9	4,2	4,7	4,5	3,9
100 werknemers of meer	8,0	7,5	6,8	7,2	6,6	5,9
Verzekeringsvorm						
Gedeeltelijk herverzekerd	5,4	5,1	4,5	4,9	4,6	4,0
Volledig eigen-risicodragend	7,2	6,8	6,1	6,4	6,1	5,4
Volledig herverzekerd	4,5	4,8	4,0	4,1	4,4	3,6

Bron: CBS.

Veranderd rookgedrag

Het rookgedrag is veranderd. Minder mensen roken en de mensen die roken, verbruiken minder.

In 1995 waren er 4,5 miljoen rokers onder de bevolking van 16 jaar en ouder, 36 procent van de mensen in deze bevolkingsgroep. Het aantal rokers bedroeg in 2002 nog 4,4 miljoen, 100 duizend minder dan in 1995. Het percentage rokers nam in deze periode af tot bijna 34. Het aantal mensen in deze bevolkingsgroep nam tegelijkertijd toe met ruim 500 duizend.

Minder consumptie

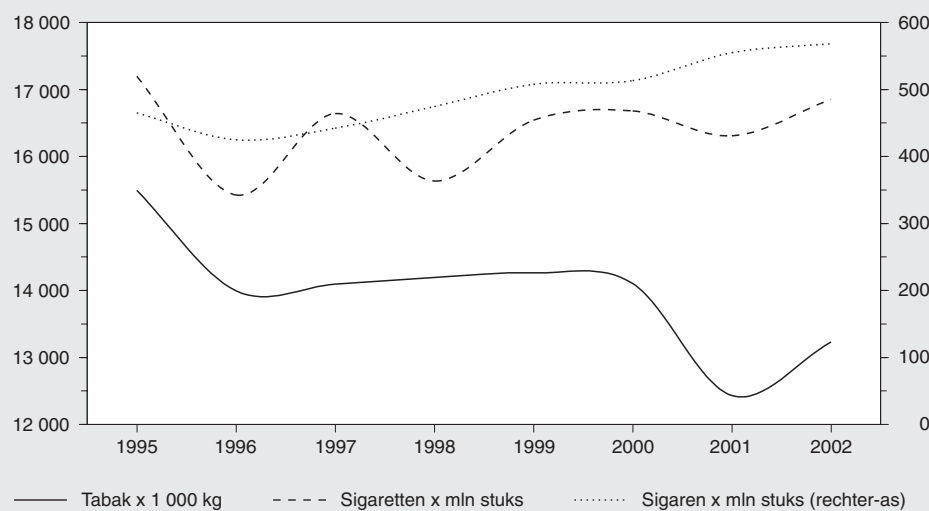
De consumptie van kerftabak (shag en pijptabak) is in de periode 1995–2002 met bijna 15 procent afgenomen. Bij sigaretten is de afname 2 procent. Alleen de consumptie van sigaren nam tussen 1995 en 2002 met ruim 20 procent toe. De sigarenmarkt beslaat echter nog geen procent van de totale tabaksconsumptie in Nederland.

Per saldo daalde de binnenlandse consumptie van tabak met ruim 8 procent. Het binnenlands gebruik van tabak daalde hiermee sneller dan het aantal rokers. De gemiddelde roker consumeerde dus ook minder tabak dan in 1995.

Cees Maas

Uit: CBS, *Webmagazine* (29 december 2003).

Jaarconsumptie van tabaksartikelen

Bron: CBS.

Depressiviteit en stress op het werk

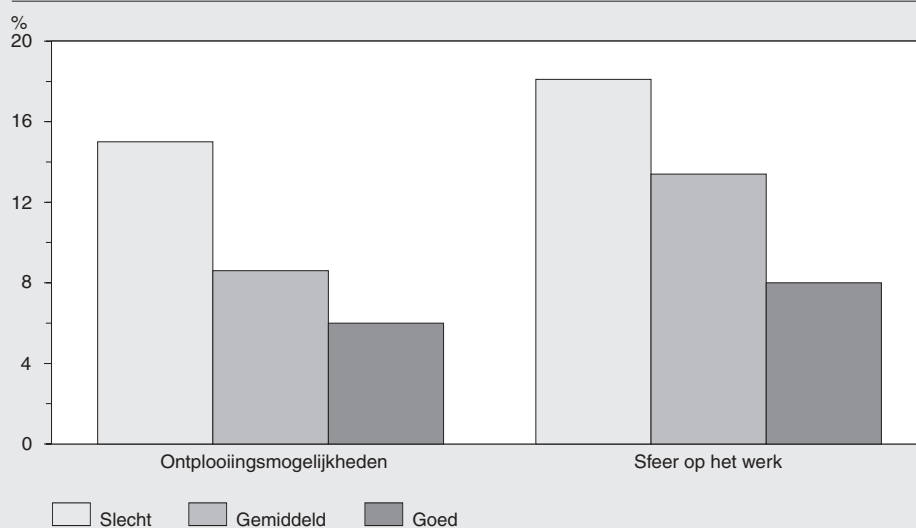
Mensen die met stress op het werk te maken hebben, geven vaker aan last te hebben van depressiviteit, angstgevoelens en malaiseklachten.

Een op de tien werkenden was in 2002 minstens twee weken achter elkaar somber of depressief. Deze klachten nemen toe als de werkdruk hoger is, de sfeer op het werk slecht is en de betrokkene zich minder kan ontplooiën op het werk.

Meer angstgevoelens bij stress op het werk

Een op de acht werkenden was in 2002 minimaal twee aaneengesloten weken angstig of bezorgd. Ook angst en bezorgdheid gaan gepaard met stress op het werk. Angstgevoelens nemen toe met de werkdruk en het tekort aan ontplooiingsmogelijkheden. Ook lagere tevredenheid over de beloning en een slechte werksfeer gaan gepaard met meer angstgevoelens.

Depressiviteit naar ontplooiingsmogelijkheden en werksfeer, 2002

Bron: CBS.

Ook malaiseklachten hangen samen met werkstress

Ruim zeven op de tien werkenden hadden over een periode van twee weken last van een of meer malaiseklachten, zoals hoofdpijn, vermoeidheid, slapeloosheid, rugpijn, spier- en gewrichtspijn. Hoe hoger de werkdruk en hoe lager de tevredenheid over de beloning, hoe meer malaiseklachten. Ook werkenden met geringe ontplooiingsmogelijkheden en mensen die een slechte werksfeer hebben meer last van malaiseklachten.

Christianne Hupkens

Uit: CBS, *Webmagazine* (19 januari 2004).

Nederlandse bevolking doet meer aan sport

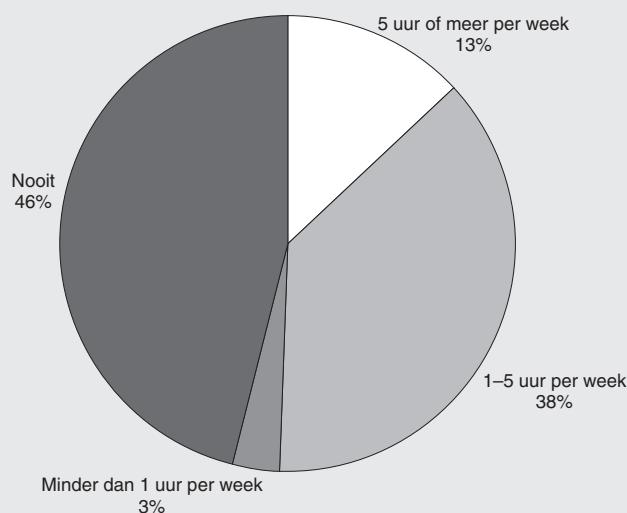
De helft van de Nederlandse bevolking deed in 2003 minstens een uur per week aan sport. Ten opzichte van 1997 is de sportdeelname met 4 procent toegenomen.

In 2003 heeft 51 procent van de mensen van 15 jaar of ouder minstens één uur per week lichamelijk gesport. Dit is 4 procent meer dan in 1997. Zo'n 3 procent sportte wekelijks minder dan een uur en 46 procent was helemaal niet sportief actief.

Veelsporters

Een op de acht personen sport wekelijks meer dan vijf uur. Langdurig sporten doet een op de zes mannen en een op de tien vrouwen. Tot 25 jaar spendeert een kwart wekelijks meer dan vijf uur aan sport, bij oudere leeftijdsgroepen is dat ongeveer een op de tien.

Aantal uren sport per week, 2003

Bron: CBS.

Veel mensen wandelen en fietsen

Ook al doet de helft van de bevolking niet actief aan sport, er wordt wel vrij massaal gewandeld en gefietst. In 2003 wandelde maar liefst 83 procent minstens een uur per week voor het plezier, 85 procent ging wekelijks een uur of langer fietsen. Bijna een kwart wandelde of fietste zelfs meer dan vijf uur per week.

Tot 45 jaar is een op de zes een frequente wandelaar of fietser. Van 45 tot 65 jaar is dit een kwart en van de 65-plussers zelfs ruim een op de drie.

Hans Schmeets en Henk Hendriks

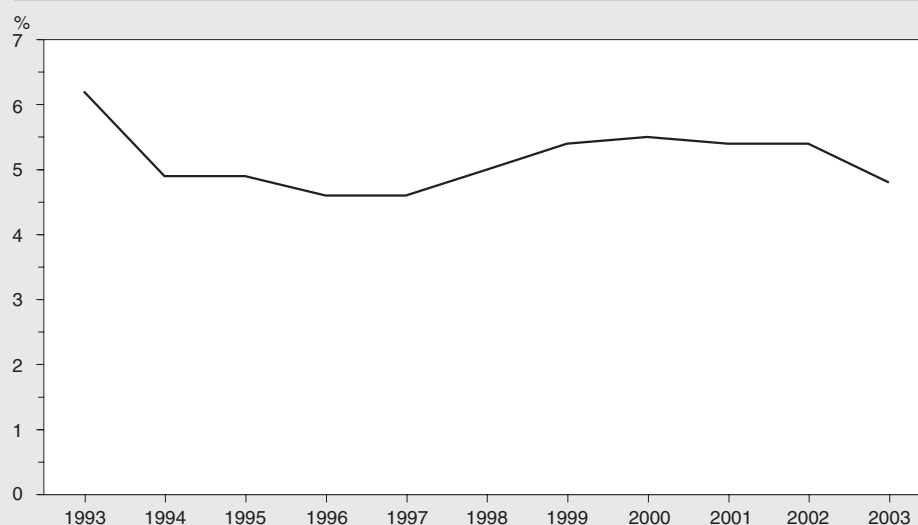
Uit: CBS, *Webmagazine* (30 augustus 2004).

Ziekteverzuim bedrijfsleven gedaald

In het bedrijfsleven is het ziekteverzuim in 2003 gedaald ten opzichte van 2002. Mogelijke oorzaken zijn wijzigingen in de wetgeving rond ziekteverzuim, de verbetering van arbeidsomstandigheden en de economische teruggang.

In 2003 was het ziekteverzuim (exclusief zwangerschaps- en bevallingsverlof en exclusief ziekteverzuim langer dan één jaar) bij particuliere bedrijven gemiddeld 4,8 procent. In 2002 was dit nog 5,4 procent. Het ziekteverzuim in het bedrijfsleven is sinds 1997 niet zo laag geweest.

Ziekteverzuim particuliere bedrijven

Bron: CBS.

Wetgeving en arboconvenanten

Een mogelijke oorzaak van de daling van het ziekteverzuim is de invoering van de Wet Verbetering Poortwachter (2002). Deze wet verplicht werkgevers om zieke werknemers beter te begeleiden. Daarnaast sluiten vakbonden en werkgevers steeds vaker zogeheten arboconvenanten af, waarin afspraken staan over arbeidsomstandigheden en terugdringing van ziekteverzuim. Ook de economische teruggang kan een rol spelen. In economisch mindere tijden melden werknemers zich minder vaak ziek.

Ziekteverzuim in zorg fors gedaald

In 2003 was het ziekteverzuim met 5,8 procent het hoogst in de niet-commerciële dienstverlening en in de industrie. Het hoge verzuim in de niet-commerciële dienstverlening komt voornamelijk door de gezondheids- en welzijnszorg (6,2 procent verzuim). Het verzuim in de zorg is de afgelopen jaren wel fors gedaald. In 2000 was het ziekteverzuim nog 7,8 procent.

Bij de industrie komt het hoge ziekteverzuim vooral door tewerkgestelden op sociale werkplaatsen.

John Kartopawiro

Uit: CBS, *Webmagazine* (5 april 2004).

Niemand ontkomt aan de bril

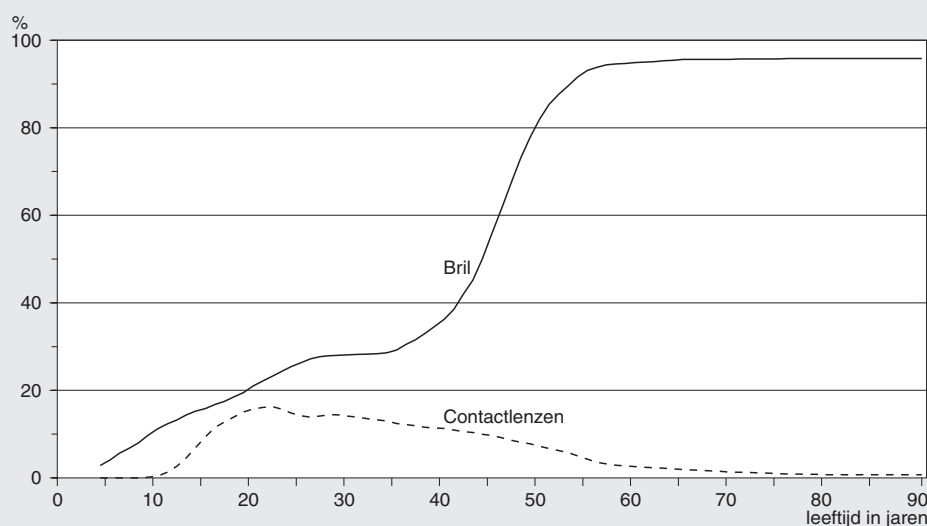
In 2003 dragen in Nederland bijna 9 miljoen mensen een bril of contactlenzen. Boven de 55 jaar heeft nagenoeg iedereen een bril.

Het gebruik van een bril of contactlenzen is sinds 1985 gestegen van 50 procent naar 57 procent (2003). Het gebruik van contactlenzen is toegenomen van 4 procent (1985) tot 7 procent eind jaren negentig en dit cijfer is al jaren nagenoeg constant. Vrouwen dragen vaker een bril dan mannen. Zij dragen ook bijna twee keer zo vaak contactlenzen.

Contactlenzen populair onder jongeren

Het gebruik van een bril of contactlenzen neemt toe met de leeftijd. Een op de tien kinderen van 10 jaar heeft een bril, rond 30 jaar hebben al vier op de tien personen een bril of contactlenzen. Vanaf 40 jaar neemt het gebruik van visuele hulpmiddelen fors toe en rond het 55ste jaar hebben vrijwel alle Nederlanders een bril of contactlenzen. Contactlenzen zijn het meest populair onder jongeren tussen 20 en 25 jaar. Ouderen (60-plus) dragen slechts bij uitzondering contactlenzen.

Brillen en contactlenzen naar leeftijd, 2001/2003

Bron: CBS.

Ouderen hebben multifocale bril

Tot 40 jaar hebben drie van de vier mensen een bril vanwege bijziendheid. Acht op de tien mensen met contactlenzen gebruiken deze lenzen om veraf beter te kunnen zien. Vanaf 40 jaar beginnen de leesproblemen. Dat is het moment waarop de leesbril wordt aangeschaft.

Rond het 60ste levensjaar komen er door wijzigingen in de fysiologie van het oog vaak problemen bij met het zien op wat grotere afstand. Twee van drie ouderen geven dan de voorkeur aan een bril die geschikt is om zowel dichtbij als veraf beter te kunnen zien. Vanwege het hoge percentage brildragers op oudere leeftijd zijn deze multifocale brillen het meest gebruikte type bril.

Frans Frenken

Uit: CBS, *Webmagazine* (5 juli 2004).

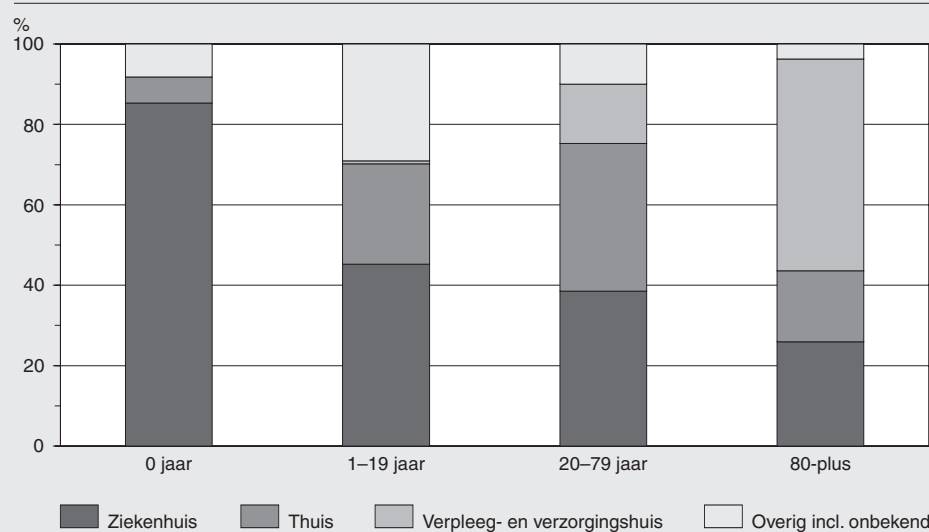
Een op drie Nederlanders overlijdt in ziekenhuis

In 2003 overleden in Nederland bijna 142 duizend personen. Van hen overleed ongeveer een derde in het ziekenhuis. Ruim een kwart overleed thuis, een vijfde stierf in een verpleeghuis.

Twee van de drie jongeren tot 20 jaar die in 2003 zijn overleden, zijn in het ziekenhuis gestorven. Het merendeel van de ongeveer duizend pasgeborenen die in 2003 zijn overleden, is in het ziekenhuis gestorven aan een aandoening die rond de geboorte is ontstaan of aan een aangeboren aandoening.

Bijna de helft van de jongeren (1-19 jaar) overlijdt in het ziekenhuis. Van hen overlijdt een op de drie door een niet-natuurlijke doodsoorzaak, zoals een verkeersongeval.

Overledenen naar leeftijd en plaats van overlijden, 2003

Bron: CBS.

Kankerpatiënten sterven relatief vaak thuis

Drie van de vier overledenen van 20-79 jaar overlijden thuis of in het ziekenhuis. De plaats van overlijden hangt samen met de doodsoorzaak. Kankerpatiënten overlijden vaker dan gemiddeld thuis, personen die aan longziekten lijden overlijden juist vaak in het ziekenhuis.

80-plussers overlijden in verpleeg- en verzorgingshuis

De helft van de 80-plussers overlijdt in een verpleeg- of verzorgingshuis, een kwart overlijdt in het ziekenhuis.

Van de 20 duizend 80-plussers die overlijden in een verpleeghuis sterft bijna 30 procent aan een hart- en vaatziekte. Psychische stoornissen zijn de tweede doodsoorzaak in verpleeghuizen. Hieraan overlijdt 20 procent van de 80-plussers. Het gaat vooral om mensen die dement waren.

Binnen de verzorgingshuizen overlijdt 40 procent aan hart- en vaatziekten, gevolgd door kanker (15 procent van de sterfte).

Ingeborg Deerenberg

Uit: CBS, *Webmagazine* (21 juni 2004).

9 Schade en slachtofferschap

9.1 Brandschaden

De gemeentelijke brandweerkorpsen rapporteren het CBS jaarlijks over branden en technische hulpverlening waarvoor zij zijn uitgerukt. Gegevens over branden die zonder assistentie van de brandweer door personeel, bedrijfsbrandweer of door bewoners zelf zijn geblust, blijven buiten de waarneming. De brandweer kan alleen bij branden opgave doen van een – geschat – schadebedrag. Het gaat om de directe schade als gevolg van brand, rook en/of bluswater. Gegevens over andere schade aan goederen, zoals storm- of waterschade en ongevallen zijn niet voorhanden.

Tabel 9.1 geeft een indruk van het aantal branden waarvoor de brandweer is uitgerukt, inclusief het aantal schoorsteenbranden. Ten opzichte van 2002 is het aantal branden in 2003 met 16 procent toegenomen. Het aantal branden met schade is in 2003 meer toegenomen dan het aantal branden zonder schade.

TABEL 9.1

Branden met en zonder schade

	2000	2001	2002	2003
	x 1 000			
Branden	46,0	46,5	46,5	54,0
w.v.				
zonder schade	23,6	19,5	18,2	21,4
met schade	22,4	27,0	28,3	32,5

Bron: CBS.

Tabel 9.2 geeft de verdeling van de branden naar gemeentegrootte. Het schadebedrag ligt in 2003 op 1 270 miljoen euro. Bijna 60 procent van het totale schadebedrag heeft betrekking op branden in gemeenten tot 50 duizend inwoners.

Tabel 9.3 geeft het overzicht van branden en schadebedragen per object. Een derde van de branden zijn binnenbranden. In zes van de tien binnenbranden betreft het een brand in een woongebouw. De branden in woongebouwen veroorzaken evenwel slechts 14 procent van de totale schade bij binnenbranden. Twaalf procent van alle binnenbranden vindt plaats in de industrie, landbouw en veeteelt. De schade aan deze laatste objecten is relatief groot: in 2003 was de brandschade bijna 560 miljoen euro, de helft van de totale brandschade bij binnenbranden.

De meeste buitenbranden zijn branden in papier- en vuilcontainers, berm, bos en heide en personenauto's. Autobranden geven de hoogste schade.

In tabel 9.4 is het aantal branden opgenomen naar de oorzaak van de brand. Net als in 2002 is in 2003 een defect aan een apparaat of het verkeerde gebruik van een apparaat de belangrijkste oorzaak van binnenbranden. Bij buitenbranden zijn brandstichting en vandalisme de voornaamste oorzaken.

TABEL 9.2

Branden naar gemeentegroottegroep, 2003

	Totaal	Branden zonder schade	Branden met schade	Schadebedrag
	abs.			mln euro
Totaal	54,0	21,4	32,5	1 272
250 000 en meer inwoners	7,8	4,7	3,2	88
150 000 tot 250 000 inwoners	5,7	2,8	3,0	79
100 000 tot 150 000 inwoners	6,9	3,2	3,7	90
50 000 tot 100 000 inwoners	10,2	3,9	6,3	260
20 000 tot 50 000 inwoners	15,1	4,3	10,9	445
Minder dan 20 000 inwoners	8,1	2,5	5,6	310

Bron: CBS.

TABEL 9.3

Branden met schade en schadebedragen naar object, 2003

	Branden	Schadebedrag
	x 1 000	mln euro
Binnenbranden		
w.o.		
Woongebouw	5,9	152
Gevangenis, politiecel	0,1	0
Logiesgebouw	0,1	4
Kantoorgebouw	0,2	79
Onderwijsgebouw	0,2	32
Gezondheidszorg	0,4	4
Industrie, landbouw, visserij	1,3	559
Stationsgebouw	0,0	1
Bijeenkomstgebouw	0,8	139
Overige gebouwen	1,6	124
Totaal binnenbranden	10,6	1 094
w.o.		
Buitenbranden		
Papier-, vuilcontainer	5,6	7
Afval op afgesloten terreinen	1,2	13
Berm, bos, heide e.d.	4,6	8
Personenauto (incl. sloop)	4,3	32
Overige auto's	0,8	17
Schepen, beroepsvaart	0,0	1
Schepen, recreatievaart	0,1	27
Spoorwegmaterieel	0,1	2
Overige nijverheid/industrie	0,1	18
Andere	4,0	44
Totaal buitenbranden	20,7	170
Schoorsteenbranden	1,3	8
Totaal branden	32,5	1 272

Bron: CBS.

TABEL 9.4

Binnen- en buitenbranden naar oorzaak ¹⁾

	eenheid	2000	2001	2002	2003
Binnenbranden					
Brandstichting	%	18,1	16,0	14,1	15,0
Spelen met vuur door kinderen	%	2,7	1,9	2,0	1,3
Roken	%	3,6	3,2	3,3	3,7
Brandgevaarlijke werkzaamheden	%	4,7	5,1	4,6	4,8
Defect / verkeerd gebruik	%	27,5	26,9	24,8	24,8
Anders	%	22,6	21,2	22,8	22,0
Onbekend	%	20,9	25,7	28,4	28,5
Totaal (=100%)	1 000	13,9	14,3	14,2	13,9
Buitenbranden					
Brandstichting	%	29,9	28,0	26,9	27,8
Vandalisme	%	25,8	25,0	24,8	19,4
Spelen met vuur door kinderen	%	2,6	2,9	2,8	2,7
Afbranden van bermen e.d.	%	2,4	2,2	2,3	3,2
Ongeluk, aanrijding	%	0,8	0,9	0,9	0,6
Andere	%	11,9	11,6	11,0	10,5
Onbekend	%	26,7	29,4	31,4	35,8
Totaal (=100%)	1 000	30,4	30,5	30,5	38,3

Bron: CBS.

¹⁾ Exclusief schoorsteenbranden.

9.2 Slachtofferschap

Sinds 1997 is het Letsel Informatie Systeem van de Stichting Consument en Veiligheid operationeel. Het geeft inzicht in het vóórkomen van ernstige ongevallen. Het is een uniforme registratie van alle letselpatiënten die zich melden voor behandeling op spoedeisende-hulpafdelingen van ziekenhuizen. Het systeem registreert ongevallen in de privésfeer, verkeersongevallen, arbeidsongevallen en slachtoffers van geweld en zelfverminking. De ziekenhuizen die deelnemen aan het Letsel Informatie Systeem vormen een representatieve steekproef van algemene en academische ziekenhuizen met een spoedeisende-hulpafdeling.

TABEL 9.5

Slachtoffers ¹⁾ van ongevallen behandeld op spoedeisende-hulpafdelingen van ziekenhuizen, per categorie ongevallen naar leeftijd, 1998/2002

leeftijd	Privé- ongeval	Sport- blessure	Verkeers- ongeval	Arbeids- ongeval	Geweld en zelfverminking	Totaal ³⁾
	x 1 000					
0- 4 jaar	59	1,3	6,4	0,0	0,2	68
5-14 jaar	88	52	21	0,3	2,6	170
15-24 jaar	77	50	40	29	16	210
25-44 jaar	150	57	47	62	26	340
45-64 jaar	95	13	24	20	6,9	160
65 jaar of ouder	83	1,4	13	0,7	1,0	100
Totaal ²⁾	550	170	150	110	53	1 100

Bron: Consument en Veiligheid: Letsel Informatie Systeem 1998/2002.

¹⁾ Geschatte aantallen.

²⁾ Inclusief ongevals categorie onbekend.

³⁾ Inclusief leeftijd onbekend.

TABEL 9.6

Ongevalsslachtoffers met letsel

	Medisch behandeld		Niet medisch behandeld	
	1997/ '98	2000/ '01	1997/ '98	2000/ '01
	x 1 000			
Privé-ongeval	1 105	770	.	.
Sportblessure	688	730	815	740
Verkeersongeval	266	270	195	120
Arbeidsongeval	304	210	166	140
Totaal	2 363	2 000	.	.

Bron: CBS en Consument en Veiligheid.

Steekproefaantal: 1 047 waarvan 700 medisch behandeld en 347 niet medisch behandeld.

Voor de vaststelling van het aantal dodelijke verkeersslachtoffers zijn gegevens uit drie bronbestanden gecombineerd. Het betreft een koppeling van de bestanden van de doods-oorzakenstatistiek, de statistiek van de niet-natuurlijke doden en het verkeersdodenbestand van de Adviesdienst Verkeer en Vervoer van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat.

In 2003 zijn 1 088 personen om het leven gekomen bij een verkeersongeval (tabel 9.7). In 2001 waren dat er nog 1 083, in 2002 1 066.

Er zijn in 2003 vooral meer dodelijke slachtoffers gevallen onder fietsers en vrachtauto's dan in 2002, het aantal verkeersdoden onder motorfietsers en bromfietsers is afgenomen. Inzittenden van personenauto's vormen veruit de grootste groep verkeersdoden.

TABEL 9.7

Verkeersdoden naar wijze van deelneming aan het verkeer

	2000	2001	2002	2003
	abs.			
Verkeersdoden	1 166	1 083	1 066	1 088
Naar wijze van deelneming aan het verkeer				
Voetganger	114	115	108	107
Fiets	233	225	195	219
Brom, snorfiets	110	85	106	99
Motorfiets	95	85	101	96
Personenauto	543	504	503	496
Bestelauto, vrachtauto	58	59	47	61
Overige deelname van ingezetenen	9	4	6	10
Onbekende deelname van ingezetenen	4	6	-	-

Bron: CBS.

De gegevens over slachtofferschap van delicten zijn gebaseerd op enquête-onderzoek. Het onderzoek heeft betrekking op een aantal vormen van veel voorkomende criminaliteit. De enquête maakt sindsdien deel uit van het *Permanent Onderzoek Leefsituatie*.

De tabellen 9.8 en 9.9 geven de percentages slachtoffers onder de bevolking naar soort delict, leeftijd en geslacht. Jaarlijks is zeker een kwart van de bevolking slachtoffer van één of meer delicten. Het percentage slachtoffers is in 2003 lager dan in 2002. (tabel 9.8) Mannen zijn vaker slachtoffer dan vrouwen, jongeren (0-24 jaar) vaker dan ouderen. (tabel 9.9)

TABEL 9.8

Slachtoffers van delicten

	2000	2001	2002	2003
	% ¹⁾			
Geweldsdelicten	5,1	5,9	6,0	5,7
seksuele delicten ²⁾	1,0	1,1	1,2	0,9
mishandeling	1,4	1,8	1,8	1,9
bedreiging	3,1	3,5	3,7	3,5
Diefstal delicten	12,4	12,1	12,9	11,9
inbraak ²⁾	1,8	1,6	1,8	1,3
fietsdiefstal	5,0	4,6	4,6	4,6
autodiefstal ³⁾	0,3	0,1	0,2	0,1
diefstal uit auto ³⁾	1,8	2,1	2,6	2,4
zakkenrollerij	2,1	2,0	2,2	1,9
overige diefstal	3,1	3,0	3,1	2,7
Vernielingen	11,1	10,6	12,0	11,1
beschadiging / diefstal vanaf auto ³⁾	7,0	6,6	7,8	7,6
overige vernielingen	5,1	4,7	5,2	4,2
Doorrijden na ongeval	1,5	1,4	1,6	1,4
Kwaadwillige telefoontjes ²⁾	5,7	5,2	4,6	4,8
Overige delicten ²⁾	0,6	0,7	0,7	0,8
Totaal ⁴⁾	26,0	25,2	27,3	25,6

¹⁾ % van bevolking van 12 jaar of ouder, tenzij anders vermeld.

²⁾ 15 jaar of ouder.

³⁾ 18 jaar of ouder.

⁴⁾ Exclusief kwaadwillige telefoontjes en overige delicten.

TABEL 9.9

Slachtofferschap van delicten naar leeftijd en geslacht, 2003

	Geweldsdelicten		Diefstal delicten		Vernielingen		Totaal	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
% van bevolking van 12 jaar en ouder								
0-14 jaar	11,0	8,3	13,9	12,5	7,7	7,8	31,6	27,9
15-24 jaar	18,5	11,1	24,6	18,7	13,2	9,8	44,1	34,4
25-44 jaar	7,6	4,7	13,2	12,6	15,3	12,5	31,6	27,2
45-64 jaar	4,2	2,0	9,1	9,4	10,7	9,3	22,7	19,7
65 jaar en ouder	1,3	0,7	4,7	6,2	9,0	4,2	14,4	10,6

Bron: CBS

Tabel 9.10 laat zien dat het slachtofferpercentage in (zeer) sterke stedelijke gemeenten aanzienlijk hoger is dan in plattelandsgemeenten. Dit geldt ook voor de delicten afzonderlijk.

TABEL 9.10

Slachtofferschap van veel voorkomende criminaliteit naar stedelijkheid, 2003

	Zeer sterk stedelijk	Sterk stedelijk	Matig stedelijk	Weinig stedelijk	Niet stedelijk	Totaal
	% ¹⁾					
Gewelddelicten	8	6	5	5	5	6
seksuele delicten ²⁾	2	1	1	1	1	1
mishandeling	2	2	2	2	2	2
bedreiging	5	4	3	3	3	4
Diefstal delicten	20	13	10	9	8	12
inbraak ²⁾	2	1	1	1	1	1
fietsdiefstal	9	5	3	3	2	5
autodiefstal ³⁾	0	0	0	0	0	0
diefstal uit auto ³⁾	4	3	2	2	2	2
zakkenrollerij	4	2	2	2	1	2
overige diefstal	4	3	2	2	3	3
Vernielingen	13	12	12	9	8	11
beschadiging / diefstal vanaf auto ³⁾	9	9	8	6	5	8
overige vernielingen	5	4	5	4	3	4
Doorrijden na ongeval	2	2	1	1	2	1
Kwaadwillige telefoontjes ²⁾	5	6	4	4	5	5
Overige delicten ²⁾	1	1	1	1	0	1
Totaal ⁴⁾	36	28	24	21	19	26

Bron: CBS.

¹⁾ % van bevolking van 12 jaar of ouder, tenzij anders vermeld.²⁾ % van bevolking van 15 jaar en ouder.³⁾ % van bevolking van 18 jaar en ouder.⁴⁾ Exclusief kwaadwillige telefoontjes en overige delicten.

9.3 Onveiligheidsgevoelens en preventiegedrag

Hoe veilig voelen Nederlanders zich? Tabel 9.11 laat enkele aspecten van onveiligheidsgevoelens in verband met criminaliteit zien. Bijna een op de vijf inwoners is 's avonds bang om alleen thuis te zijn, drie op de tien weten onveilige plekken in de buurt. Meer dan de helft van de mensen doet 's avonds niet open als er wordt aangebeld en één op de zeven inwoners heeft het uitgaanspatroon veranderd uit angst slachtoffer te worden. Vrouwen voelen zich doorgaans veel onveiligere dan mannen.

TABEL 9.11

Onveiligheidsgevoelens in verband met criminaliteit naar leeftijd en geslacht, 2003

	Bang om alleen thuis te zijn		Angst bij het opendoen		Onveilige plekken in de buurt		Uit angst uitgaans- gedrag aangepast	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
	%							
0-14 jaar	28	52	80	86	43	57	11	19
15-24 jaar	6	43	37	73	19	52	11	21
25-44 jaar	3	33	32	70	13	42	7	15
45-64 jaar	3	25	36	72	12	39	8	18
65 jaar en ouder	4	22	66	93	20	45	15	34
Totaal	4	31	40	76	16	44	9	20

Bron: CBS.

Wat doen Nederlanders tegen inbraak in hun woning? Veiligheidssloten of grendels op de buitendeuren en buitenverlichting zijn vrij algemene maatregelen tegen inbraak. (tabel 9.12) Wanneer Nederlanders langdurig afwezig zijn, houden buren of familie vaak een oogje in het zeil. Bijna de helft van de Nederlanders bergt waardevolle dingen op. Vier op de tien inwoners laten bij langere afwezigheid het licht aan.

Fietsdiefstal is niet een probleem van de grote steden alleen, al komt het in de grote steden vaker voor dan in kleinere gemeenten en op het platteland. Inwoners van de grote steden nemen niet meer maatregelen tegen diefstal van hun fiets. Inwoners van grote steden monteren weliswaar iets vaker een veiligheidsslot op hun fiets, het graveren van de postcode in de fiets en het invullen van een registratiekaart gebeurt vaker buiten de grote steden. (tabel 9.13)

TABEL 9.12

Voorzorgsmaatregelen tegen inbraak naar stedelijkheid, 2003

	Zeer sterk stedelijk	Sterk stedelijk	Matig stedelijk	Weinig stedelijk	Niet stedelijk	Totaal
% van bevolking van 15 jaar en ouder						
Maatregelen tegen inbraak						
Sloten/grendels op buitendeuren	75	84	83	84	83	82
Luiken voor ramen/deuren	7	12	15	19	19	14
Buitenverlichting	48	75	83	88	92	77
Alarminstallatie	7	10	11	10	9	9
Waakhond	5	15	16	23	26	17
Andere voorzieningen	11	7	8	6	8	8
Geen maatregelen	14	6	4	3	2	6
Maatregelen bij afwezigheid						
Andere mensen tijdelijk in huis	17	13	12	11	16	14
Buren/familie houden oogje in 't zeil	73	81	82	82	81	80
Politie wordt ingelicht	2	6	9	10	7	7
Er brandt altijd licht	30	42	49	43	42	41
Waardevolle dingen opgeborgen	37	50	52	52	48	48
Waakhond	2	4	4	7	11	5
Andere maatregelen						
N.v.t./ altijd iemand in huis	7	7	9	11	12	9
Geen maatregelen	9	5	4	2	1	5

Bron: CBS.

TABEL 9.13

Voorzorgsmaatregelen tegen fiets- en autodiefstal naar stedelijkheid, 2003

	Totaal	Zeer sterk stedelijk	Sterk stedelijk	Matig stedelijk	Weinig stedelijk	Niet stedelijk
% van fietsbezitters						
Maatregelen tegen fietsdiefstal						
Veiligheidsslot	86	89	87	87	82	82
Gegraveerde postcode	26	14	23	26	34	30
Registratiekaart	21	17	20	23	22	23
% van autogebruikers						
Maatregelen tegen autodiefstal						
Startonderbreker/alarminstallatie	15	16	15	16	14	15

Tabel 9.14 biedt inzicht in het beroep op rechtshulpverlenende instanties. Weergegeven is het percentage personen van 18 jaar of ouder dat een beroep heeft gedaan op rechtshulpverlenende instanties en de reden van beroep.

TABEL 9.14

Beroep op rechtshulp

	2000	2001	2002	2003
	% van de bevolking van 18 jaar en ouder			
Totaal	31	29	30	31
Advocaat	6	6	6	6
Bureau voor rechtshulp	5	5	5	5
Semi-particuliere organisatie	9	9	10	11
Notaris	19	17	17	18
Reden van beroep				
Problemen rond:				
Werk	4	4	4	4
Uitkering	1	1	1	1
Huurhuis	2	2	2	1
Eigen huis	12	10	10	11
Verbintenissen	3	2	3	3
Familiezaken	6	6	6	6
Ondervonden delicten	0,2	0,3	0,2	0,2
Overig	9	9	9	9

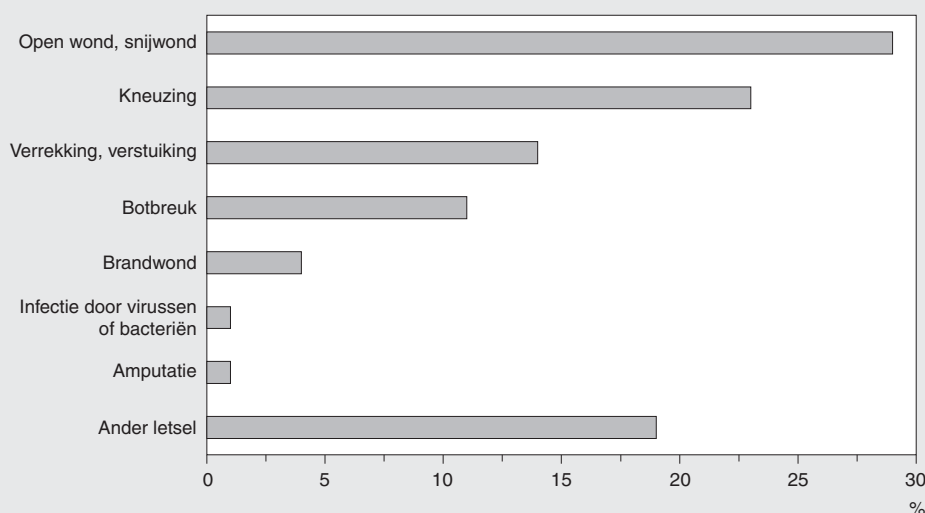
Bron: CBS.

Jaarlijks 150 duizend bedrijfsongevallen

In Nederland is per jaar 2 procent van de werkenden betrokken bij een bedrijfsongeval. Het gaat dan om ruim 150 duizend personen. Jongeren zijn het meest betrokken bij een bedrijfsongeval, ouderen het minst.

Een bedrijfsongeval treft vooral mensen met een technisch beroep. De meeste ongelukken gebeuren in de lagere technische metaalkunde (6,7 procent). Het gaat dan onder meer om constructiebankwerkers en plaatwerkers. Daarnaast zijn procestechnici op lager niveau, zoals slaggers, en technisch metaalkundigen op middelbaar niveau zoals fijnbankwerkers, vaker bij een bedrijfsongeval betrokken dan anderen.

Letsel ontstaan door bedrijfsongevallen, 2000/2002

Bron: CBS.

Veel open wonden

Bijna een op de drie mensen loopt bij een bedrijfsongeval een open wond of snijwond op. Bijna een kwart van de mensen houdt aan het ongeval een kneuzing over. Ernstiger vormen van letsel, zoals vergiftiging of amputatie, komen veel minder vaak voor.

Helft van de slachtoffers twee weken thuis

Van de mensen die betrokken zijn geweest bij een bedrijfsongeval is 36 procent meteen na het ongeval weer gaan werken. De overige gedupeerden zijn enige tijd ziek thuis geweest. Iets meer dan de helft van de slachtoffers was maximaal twee weken thuis, een vijfde was twee tot vier weken thuis, ruim een kwart was langer dan een maand thuis.

Ingrid Beckers

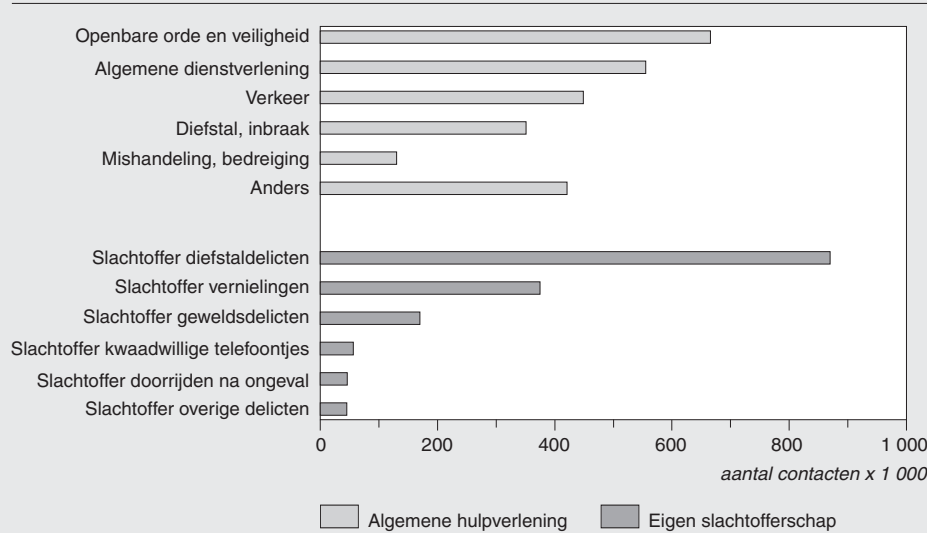
Uit: CBS, *Webmagazine* (29 december 2003).

Kwart van bevolking doet beroep op politie

Jaarlijks doet bijna een kwart van de volwassen bevolking een beroep op de politie. Zij doet dat om uiteenlopende redenen: diefstal, inbraak, geweld, overlast, vandalisme of verkeersproblemen.

In totaal wordt rond vier miljoen keer per jaar een beroep op de politie gedaan. Ruim 2,5 miljoen contacten hebben betrekking op de algemene hulpverleningstaak van de politie. Meer dan een kwart hiervan heeft te maken met zaken van openbare orde en veiligheid, zoals vandalisme, geluidsoverlast, burenruzies, dronkenschap en brand. Ruim een op de vijf houdt verband met algemene dienstverlening. Een op de zeven hulpverzoeken gaat over het melden van een diefstal of inbraak, één op de twintig hulpverzoeken betreft een geweldsdelict. Bij een op de zes is een verkeersprobleem de aanleiding.

Beroep op politiehulp naar reden, 2002

Bron: CBS.

Een op de vijf contacten leidt tot proces-verbaal

In ruim een kwart van de hulpverleningscontacten stelt de politie zich ter plekke op de hoogte van wat er is gebeurd. In één op de vijf gevallen wordt een proces-verbaal opgemaakt, één op de zes keer wordt informatie of advies gegeven; in evenveel gevallen doet de politie niets.

1,4 miljoen contacten vanwege eigen slachtofferschap

Daarnaast nemen inwoners rond 1,4 miljoen keer per jaar contact op met de politie omdat zij zelf slachtoffer zijn van een delict. In meer dan de helft van de gevallen gaat het om diefstal.

Melding van eigen slachtofferschap wordt in verreweg de meeste gevallen gevolgd door ondertekening van een document zoals een proces-verbaal.

Harry Huys

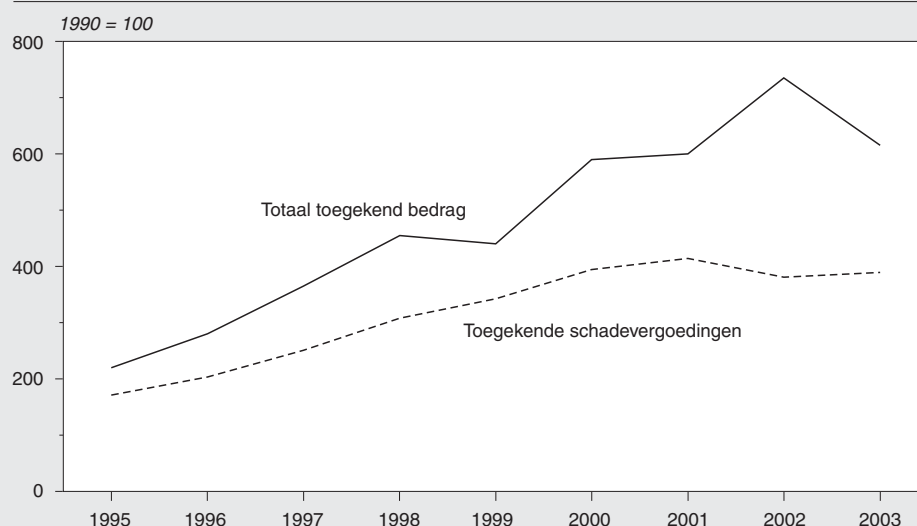
Uit: CBS, *Webmagazine* (22 december 2003).

Minder schadevergoeding voor ex-verdachten

Ex-verdachten hebben in 2003 een bedrag van 12,3 miljoen euro gekregen omdat zij ten onrechte hebben vastgezet. Dit bedrag is lager dan in 2002.

Na een daling van het aantal verzoeken om schadevergoeding in 2001 en 2002 stijgt het aantal verzoeken van ex-verdachten om schadevergoeding weer. Vergeleken met 2002 nam het totaal aantal verzoeken toe van 4,3 duizend in 2002 naar 4,5 duizend in 2003. In aanmerking voor schadevergoeding komen ex-verdachten die ten onrechte in een politiecel, huis van bewaring of gevangenis hebben gezeten. Ook ex-verdachten van wie een strafzaak is geëindigd zonder strafoplegging, kunnen een schadevergoeding eisen.

Schadevergoedingen en schadebedragen

Bron: CBS.

Ruim 12 miljoen euro schadevergoeding toegekend

In 2003 is 12,3 miljoen euro aan schadevergoedingen toegekend, ruim 16 procent minder dan in 2002. Vijf miljoen euro is toegekend wegens onterechte hechtenis (-28 procent). Als vergoeding van kosten is een bedrag van ruim 7 miljoen euro toegekend (-5 procent).

Vergeleken met 1990 is het totaal aantal toegekende schadevergoedingen in 2003 bijna viermaal zo groot, het toegekende bedrag is ruim zesmaal zo hoog als in 1990.

Het aantal verzoeken om schadevergoeding wegens onterechte hechtenis steeg in 2003 met ruim 8 procent tot 1,8 duizend. In 2003 zijn 2,6 duizend verzoeken om vergoeding van gemaakte kosten ingediend. (2 procent)

Renzo Ghianni

Uit: CBS, *Webmagazine* (19 juli 2004).

Geregisteerde criminaliteit in 2003 gedaald

In 2003 heeft de politie 1,38 miljoen misdrijven geregistreerd. Dit is bijna 3 procent minder dan in 2002. Het is voor het eerst sinds 1998 dat de geregisteerde criminaliteit is afgenomen.

Het aantal diefstallen en inbraken nam in 2003 met 52 duizend af. Er werd vooral minder gestolen uit auto's (-30 duizend) en uit bedrijven (-8 duizend). Verder daalde het aantal autodiefstallen (-8 duizend), gevallen van zakkenrollerij (-4 duizend) en winkeldiefstallen (-3 duizend).

Ook het aantal geregisteerde vernielingen nam aanzienlijk af (-13 duizend). De vernielingen in het openbaar vervoer daalden zelfs met 26 procent.

Sterke stijging aantal verkeersmisdrijven

Toch daalt de criminaliteit niet over de hele linie. Fietsendiefstallen en diefstallen uit woonhuizen namen toe in 2003. Het aantal geregisteerde verkeersmisdrijven nam het meest toe. Zo stegen de geconstateerde gevallen van rijden onder invloed met ruim 5 duizend en die van doorrijden na een ongeval met ruim 3 duizend.

Ook registreerde de politie in 2003 beduidend vaker opiummisdrijven, openbare-orde-misdrijven en vuurwapenmisdrijven.

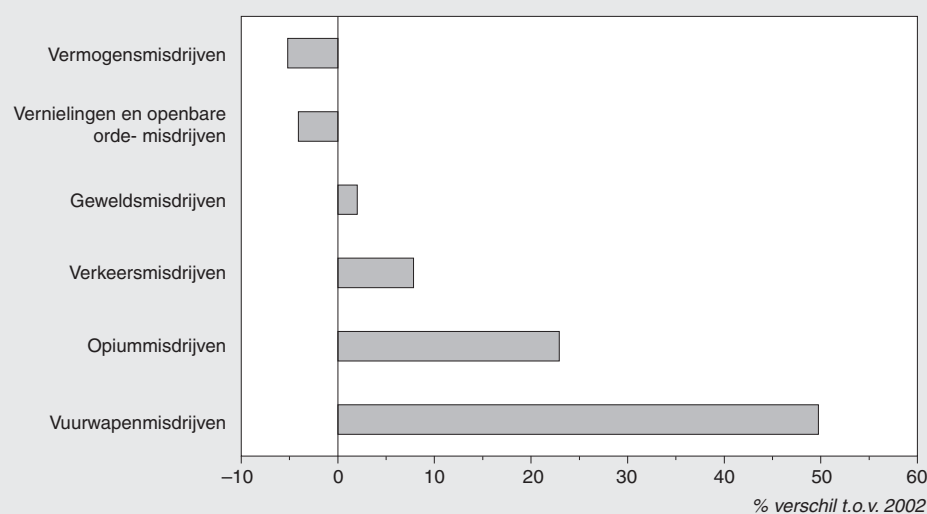
Meer misdrijven opgehelderd

De politie heeft in 2003 276 duizend misdrijven opgehelderd. Dit zijn er 22 duizend meer dan in 2002. Het ophelderingspercentage steeg van 18 naar 20 procent. Gewelddmisdrijven hebben het hoogste ophelderingspercentage. In 2003 is meer de helft van deze misdrijven opgehelderd. Bij vernielingen en vermogensmisdrijven ligt het ophelderingspercentage rond 11 procent.

Wim Vissers

Uit: CBS, *Webmagazine* (30 augustus 2004).

Daling en stijging van de geregisteerde criminaliteit naar misdrijf, 2003

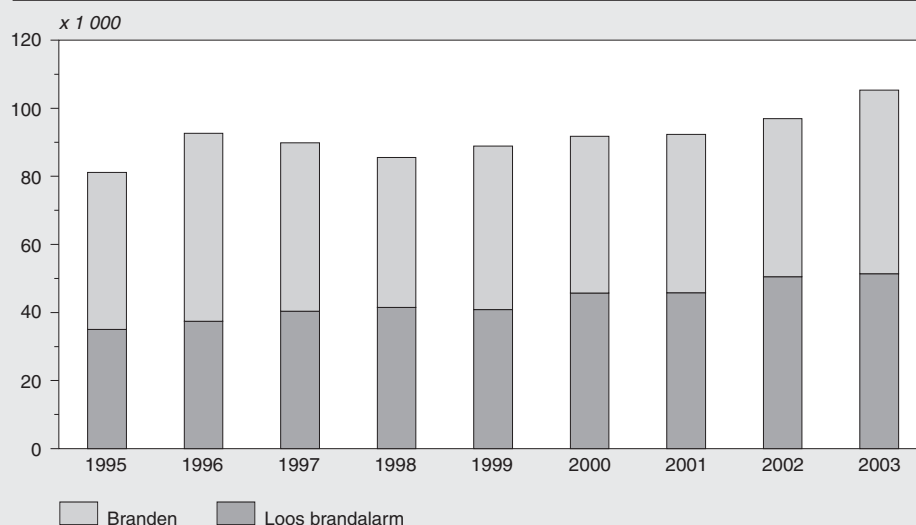
Bron: CBS.

Een kwart meer buitenbranden in 2003

In 2003 zijn er 105 duizend meldingen van brand geweest. 54 duizend keer was daadwerkelijk sprake van brand, 51 duizend keer was het een loos alarm.

Het aantal branden is in 2003 zo hoog vanwege het hoge aantal van 38 duizend buitenbranden. Door de droge zomer is aantal berm-, bos-, en heidebranden in een jaar tijd verdrievoudigd tot 10 duizend. Bij bijna vier op de tien natuurbranden is brandstichting en vandalisme de oorzaak van de brand.

Branden en brandmeldingen

Bron: CBS.

Langere opkomsttijd

De opkomsttijd van de brandweer is in 2003 door de vele buitenbranden iets langer geworden dan in 2002. Bij 31 procent van de buitenbranden lukte het de brandweer om binnen de 8 minuten ter plaatse te zijn. Bij de binnenbranden was dat percentage 46.

Merendeel slachtoffers vallen in woningen

In 2003 zijn bij brand 85 personen overleden en raakten meer dan 1 100 personen gewond. In 2002 vielen door brand 70 doden en 1 195 gewonden.

Het merendeel van zowel de doden (45) als gewonden (679) in 2003 was slachtoffer van een woningbrand. De meeste doden en gewonden bij een woningbrand vallen in een gezinswoningen.

Wim Vissers

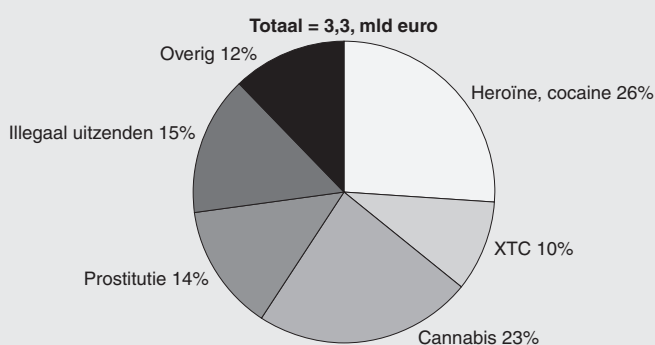
Uit: CBS, *Webmagazine* (6 september 2004).

3,3 miljard euro illegaal geproduceerd

Voor 2001 zijn experimentele schattingen gemaakt van de illegale economie in Nederland. De toegevoegde waarde van de illegale economie wordt geraamd op 3,3 miljard euro, minder dan 1 procent van het BBP.

Bij illegale productie gaat het om activiteiten waarbij goederen en diensten worden voortgebracht die bij wet verboden zijn of om activiteiten die onwettig zijn als ze worden uitgevoerd door onbevoegden.

Toegevoegde waarde illegale economie naar sector, 2001

Bron: CBS.

Afzet van drugs goed voor 1,1 miljard euro

In 2001 bedroeg de geschatte binnenlandse afzet van de illegale economie 2,5 miljard euro. Hiervan had bijna 1,1 miljard euro betrekking op drugs. De binnenlandse afzet van heroïne en cocaïne wordt geraamd op 430 miljoen euro. Voor cannabis is dit 600 miljoen euro. Ongeveer driekwart van deze cannabis is ook in Nederland geteeld.

Ons land geldt als een belangrijk productie- en distributieland voor XTC. De binnenlandse afzet van XTC wordt geraamd op 40 miljoen euro. De waarde van de geëxporteerde XTC wordt geraamd op 320 miljoen euro.

Prostitutie bracht 660 miljoen euro op

De binnenlandse afzet van de prostitutie (prostituties en exploitanten) bedroeg naar schatting 660 miljoen euro. De raming heeft betrekking op de gehele prostitutiesector, zowel het illegale als het legale deel. Sinds op 1 oktober 2000 het bordeelverbod in Nederland is opgeheven, is vrijwillige prostitutie niet langer illegaal.

Illegaal uitzendwerk

Door merendeels illegale uitzendbureaus werd in 2001 voor omgerekend 27,5 duizend voltijdbanen illegaal bemiddeld. De totale binnenlandse afzet hiervan wordt geraamd op 520 miljoen euro, waarvan de helft voor bemiddeling en de helft voor lonen van uitzendkrachten. De illegale arbeid wordt grotendeels ingezet in de land- en tuinbouw en in de bouw.

Overige illegale activiteiten

Naast de genoemde illegale activiteiten zijn er nog de illegale kansspelen (binnenlandse afzet 140 miljoen euro), heling (50 miljoen euro) en illegaal kopiëren (100 miljoen euro).

Marleen Verbruggen en Marret Smekens

Uit: CBS, *Webmagazine* (20 september).

Overzicht van tabellen en grafieken

Tabelnummer	Omschrijving	Pagina
HOOFDSTUK 1 Verzekeringsbranche		
TABEL 1.1	Aantal instellingen in de verzekeringsbranche in Nederland, per 1 januari	5
TABEL 1.2	Aantal banen van werknemers in de verzekeringsbranche	6
TABEL 1.3	Beleggingen van de verzekeringsbranche per ultimo	6
TABEL 1.4	Binnenlandse productie van nieuwe individuele levensverzekeringen, 2003	7
TABEL 1.5	Ontwikkeling van de levensverzekeringsportefeuille van de Nederlandse levensverzekeraars	8
TABEL 1.6	Productie van spaarkasverzekeringen, 2003	9
TABEL 1.7	Specificatie van de premies van de levensverzekeraars, 2002	10
TABEL 1.8	Specificatie van de premies van de pensioenfondsen	10
TABEL 1.9	Specificatie van uitkeringen en afkopen van de pensioenfondsen	10
TABEL 1.10	Uitgaven en ontvangsten van het Rijk in verband met herverzekering van kredietverzekering	11
TABEL 1.11	Balans van de levensverzekeraars	12
TABEL 1.12	Resultatenrekening van de levensverzekeraars	13
TABEL 1.13	Balans van de spaarkasondernemingen	14
TABEL 1.14	Resultatenrekening van de spaarkasondernemingen	15
TABEL 1.15	Balans van de pensioenfondsen per jaarultimo; bedrijfseconomische opstelling	16
TABEL 1.16	Resultatenrekening van de pensioenfondsen	17
TABEL 1.17	Balanssamenstelling van de pensioenfondsen per ultimo	18
TABEL 1.18	Balans van de schadeverzekeraars	19
TABEL 1.19	Verkorte verlies- en winstrekening van de schadeverzekeraars	20
TABEL 1.20	Technisch resultaat van de schadeverzekeraars	21
TABEL 1.21	Balansen VUT-fondsen (ultimo)	23
TABEL 1.22	Resultatenrekening VUT-fondsen	23
TABEL 1.23	Balanssamenstelling van de verzekeraars, per ultimo	24
TABEL 1.24	Netto direct rendement op de beleggingen van levensverzekeraars, 2002	25
TABEL 1.25	Netto direct rendement op de beleggingen van de pensioenfondsen	25
TABEL 1.26	Netto direct rendement op de beleggingen van schadeverzekeraars, 2002	26
TABEL 1.27	Levensverzekeraars naar solvabiliteitsratio	26
TABEL 1.28	Kengetallen levensverzekeraars, 2002	27
TABEL 1.29	Schadeperscentage schadeverzekeraars, per branche	27
TABEL 1.30	Schadeverzekeraars naar solvabiliteitsratio	28
TABEL 1.31	Kengetallen schadeverzekeraars, 2002	28
TABEL 1.32	Verzekeringsmaatschappijen in de Europese Unie, 2001	29
TABEL 1.33	Bruto geboekte verzekeringspremie in de Europese Unie, 2002	30
TABEL 1.34	Bruto geboekte schadeverzekeringspremie in de Europese Unie naar branche, 2002	31
HOOFDSTUK 2 Assurantiebemiddeling		
TABEL 2.1	Assurantietussenpersonen. Bedrijven, vestigingen, banen, 1 januari	33
TABEL 2.2	Kostenstructuur per assuratiekantoor, 2003	36
TABEL 2.3	Gemiddelde inkomsten van een nbva-kantoor	37
TABEL 2.4	NVM-kantoren en vestigingen	39
TABEL 2.5	Werkgelegenheid bij NVM-kantoren	39
TABEL 2.6	Gemiddelde omzet van NVM-kantoren	39
GRAFIEK 2.1	Actieve NVA-kantoren naar branche, 2003	34
GRAFIEK 2.2	Omzetgroei NVA-kantoren naar branche, 2002/2003	35
GRAFIEK 2.3	Opbouw schadeverzekeringspremie van NVA-kantoren naar branche, 2003	35
GRAFIEK 2.4	Economisch resultaat van assuratiekantoren	37
GRAFIEK 2.5	Opbouw schadeverzekeringspremie voor nbva-kantoren, 2003	38

HOOFDSTUK 3 Bevolking en huishouden

TABEL 3.1	Bevolkingsomvang en leeftijdsopbouw, 1 januari	41
TABEL 3.2	Bevolking naar leeftijd, geslacht en burgerlijke staat, 1 januari 2004	42
TABEL 3.3	Bevolking naar herkomstgroepering en generatie, 1 januari 2004	43
TABEL 3.4	Autochtonen en allochtonen naar herkomstgroepering, 1 januari	43
TABEL 3.5	Demografische druk, bevolkingsdruk per provincie, 2004	44
TABEL 3.6	Bevolking naar leeftijd en burgerlijke staat (mannen) per provincie, 1 januari 2004	44
TABEL 3.7	Bevolking naar leeftijd en burgerlijke staat (vrouwen) per provincie, 1 januari 2004	45
TABEL 3.8	Overledenen naar geslacht en leeftijd	47
TABEL 3.9	Verweduwden naar geslacht en leeftijd	48
TABEL 3.10	Overlevingstafels voor mannen naar leeftijd, 2003	49
TABEL 3.11	Overlevingstafels voor vrouwen naar leeftijd, 2003	51
TABEL 3.12	Huishoudens naar type, 1 januari	53
GRAFIEK 3.1	Leeftijdsopbouw van de bevolking naar geslacht, 1950	46
GRAFIEK 3.2	Leeftijdsopbouw van de bevolking naar geslacht, 2004	46
GRAFIEK 3.3	Leeftijdsopbouw van de bevolking naar geslacht, 2050	46
GRAFIEK 3.4	Levensverwachting bij geboorte naar geslacht	48

HOOFDSTUK 4 Inkomen en consumptie

TABEL 4.1	Gemiddelde inkomens van huishoudens, 2001	63
TABEL 4.2	Lonen en arbeidsduur van voltijdwerknemers naar leeftijd en geslacht, 2002	64
TABEL 4.3	Verdeling van het jaarloon van werknemers, 2002	64
TABEL 4.4	Spaargelden	65
TABEL 4.5	Spaartegoeden naar spaarvorm	65
TABEL 4.6	Samenstelling en wijzigingen bij de bedrijfsspaarregelingen	66
TABEL 4.7	Aantal en waarde van woningen naar provincie, bouwjaar en woningtype	67
TABEL 4.8	Woningwaarde per provincie	67
TABEL 4.9	Actief park van motorvoertuigen, 1 januari	68
TABEL 4.10	Voertuigenpark per provincie, 1 januari 2004	68
TABEL 4.11	Verkochte nieuwe motorvoertuigen	69
TABEL 4.12	Bezit duurzame consumptiegoederen naar opleidingsniveau, 2002	69
TABEL 4.13	Nieuw ingeschreven hypotheke op onroerende zaken	70
TABEL 4.14	Nieuw ingeschreven hypotheke op onroerende zaken per provincie	71
TABEL 4.15	Consumptief krediet	72
TABEL 4.16	Geldmarktrente	73
TABEL 4.17	Rente op de kapitaalmarkt	73

HOOFDSTUK 5 Bedrijven

TABEL 5.1	Bedrijven naar bedrijfstak en grootte, 1 januari 2004	79
TABEL 5.2	Oprichting van bedrijven naar activiteit en werkgelegenheid, 2003	79
TABEL 5.3	Bedrijven en vestigingen naar activiteit en provincie, 1 januari 2003	80
TABEL 5.4	Bedrijven naar aantal werkzame personen en economische activiteit, 1 januari 2004	82
TABEL 5.5	Bedrijven naar bedrijfstak en rechtsvorm, 1 januari 2004	82
TABEL 5.6	Land- en tuinbouwbedrijven naar (hoofd)bedrijfstype	83
TABEL 5.7	Aantal agrarisch bedrijven per bedrijfstype per provincie, 2003	83
TABEL 5.8	Oppervlakte landbouwgrond naar hoofdtype, 2003	84
TABEL 5.9	Glastuinbouwbedrijven	84
TABEL 5.10	Veestapel	85
TABEL 5.11	Uitgesproken faillissementen naar rechtsvorm	86
TABEL 5.12	Faillissementen naar bedrijfstak en rechtsvorm, 2002	86
TABEL 5.13	Faillissementen naar bedrijfstak en aantal werknemers, 2002	86

HOOFDSTUK 6 Beleggingen

TABEL 6.1	Totaal rendement op aandelen	91
TABEL 6.2	Totaal rendement op obligaties	91
TABEL 6.3	Totaal rendement op beleggings- en vastgoedfondsen	92
TABEL 6.4	U-rendement	93
TABEL 6.5	CBS-indexcijfers voor aandelen, ultimo	93
TABEL 6.6	CBS-indexcijfers voor obligaties, ultimo	94
TABEL 6.7	CBS-indexcijfers voor aandelen van beleggings- en vastgoedfondsen, ultimo	95

HOOFDSTUK 7 Sociale zekerheid

TABEL 7.1	Uitkeringsontvangers, 31 december	99
TABEL 7.2	Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, 31 december	100
TABEL 7.3	Sociale uitkeringen en verstrekkingen in het kader van de sociale zekerheid	101
TABEL 7.4	Personen met pensioen krachtens de Algemene ouderdomswet	101
TABEL 7.5	Pensioenfondsen naar verschillende categorieën, 1 januari 2003	102
TABEL 7.6	Pensioenfondsen met type pensioenregeling naar categorie, 1 januari 2003	103

HOOFDSTUK 8 Gezondheid

TABEL 8.1	Medische consumptie naar leeftijd, 2003	110
TABEL 8.2	Medische consumptie naar geslacht en verzekeringsvorm, 2003	111
TABEL 8.3	Ervaren gezondheidstoestand van de Nederlandse bevolking, 2003	112
TABEL 8.4	Langdurige aandoeningen naar geslacht en leeftijd, 2003	112
TABEL 8.5	Depressieve klachten bij de bevolking	113
TABEL 8.6	Burn-outklachten naar leeftijd, geslacht en bedrijfstak	113
TABEL 8.7	Roken en alcoholgebruik	114
TABEL 8.8	Onder- en overgewicht van de bevolking naar geslacht en leeftijd, 2003	114
TABEL 8.9	Personen met tijdelijke activiteitenbeperking	115
TABEL 8.10	Ziekteverzuim in het bedrijfsleven naar bedrijfstak en bedrijfsgrootte	115

HOOFDSTUK 9 Schade en slachtofferschap

TABEL 9.1	Branden met en zonder schade	123
TABEL 9.2	Branden naar gemeentegroep en schade, 2001	124
TABEL 9.3	Branden met schade en schadebedragen naar object	124
TABEL 9.4	Binnen- en buitenbranden naar oorzaak	125
TABEL 9.5	Slachtoffers van ongevallen behandeld op spoedeisende-hulpafdelingen van ziekenhuizen, per categorie ongevallen naar leeftijd, 1998/2002	125
TABEL 9.6	Ongevalsslachtoffers met letsel	126
TABEL 9.7	Verkeersdoden naar wijze van deelneming aan het verkeer	126
TABEL 9.8	Slachtoffers van delicten	127
TABEL 9.9	Slachtoffers van delicten naar leeftijd en geslacht, 2003	127
TABEL 9.10	Slachtofferschap van veel voorkomende criminaliteit naar stedelijkheid, 2003	128
TABEL 9.11	Onveiligheidsgevoelens in verband met criminaliteit naar leeftijd en geslacht, 2003	128
TABEL 9.12	Voorzorgsmaatregelen tegen fiets- en autodiefstal naar stedelijkheid, 2003	129
TABEL 9.13	Voorzorgsmaatregelen tegen inbraak naar stedelijkheid woongemeente, 2003	129
TABEL 9.14	Beroep op rechtshulp	130

Trefwoordenregister

aandelen	92	EURIBOR	72
aanvullende pensioenregelingen	100	Filialen	29
Actieve deelnemers	102	financieringen	37
AKW	99	geboekte premies	20
Algemeen Bedrijfsregister	33	geboekte schaden	20
Algemene kinderbijslagwet	99	geldmarkt	72
Amsterdamse Effectenbeurs	92	geleden schaden	20
automatisering	37	gezinsbesparingen	65
balans	18	gezondheidstoestand	109
baten	13, 17	herbeleggingsindexen	94
Bedrijfsauto's	68	herverzekeraars	18
Bedrijfstakpensioenfondsen	5	herwaarderingen	13
bedrijfsverenigingen	18	herwaarderingsreserve	12
beleggingen	18, 24, 25	hypothecaire leningen	70, 73
beleggingsfondsen	94	hypotheek	70
beleggingsopbrengsten	13	hypotheekgever	70
beleggingsresultaten	13	hypotheeken	37
beroepspensioenfondsen	5	inbraak	129
beschikbaar inkomen	65	individuele bedrijf	6
Besparingen	65	Instellingen met buitenlandse moeder	29
beurskoersen	16	institutionele beleggers	5
beurswaarde	16	interest	13, 17
bijkantoren van buitenlandse instellingen	29	intermediair	33
Binnenlandse instellingen	29	invaliditeit	109
branches	11	jaarrekeningen	5
bruto geboekte premies	30	jaarverslagstaten	5
buitenlands marktaandeel	30	Kadaster	70
buitenlandse dochtermaatschappij	12	kapitaal	18
CBS-herbeleggingsindex	92	kapitaaldekkingstelsel	16
CBS-koersindex	92	kapitaalmarkt	73
collectieve bedrijf	6	kapitaalverzekeringen	6
consumptieve bestedingen	65	koers	92, 94
consumptieve kredieten	70, 71	koopsommen	9
De Nederlandsche Bank	11	kosten van arbeid	37
deelneming in spaarkassen	11	krediet	71
demografische druk	42	kredietverzekeringsmaatschappijen	11
direct writers	33	langlopende beleggingen	5
dividend	92	lasten	13, 17
economische resultaat	38	leeftijdsopbouw	41
éénouders	53	leningen	16
eenpersoonshuishoudens	53		
effecten	16		
eindloon	102		

levensverzekeraars	5, 41, 92	rentestanden	73
lopende risico's	19	renteverzekerings	6
makelaars	38	samenwonende paren	53
Marketing Research	34	schaden/uitkeringen	19
medische consumptie	109	schadepcentage	26
middellood	102	slachtofferschap	126
MOOZ	22	Slapers	102
motortweewielers	68	Sociale Verzekeringsbank	18
naamloze vennootschap	18	solvabiliteit	25
NCM	11	spaarkasbedrijven	11
Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij	11	spaarkassen	5
Nederlandse Vereniging van Makelaars	38	spaarverschil	65
niet verdiende premies	19	sterfte	109
niet-technische rekening	13	sterftegegevens	41
NVA	34	sterftekans	41
NVM	38	Stichting Uitvoering MOOZ	20
		Stichting uitvoering omslagregeling WTZ	20
		technische rekening	13
obligaties	94	technische resultaat	20
OESO	29	technische voorzieningen	19
omzetgroei	26	uitkeringen	9, 13
onderhandse leningen	73		
onderlinge waarborgmaatschappijen	18	U-rendement	92
Ondernemingspensioenfondsen	5		
onderpand	70	vastgoedfondsen	94
ongezondheid	109	verdiende premies	20, 22
onroerende zaak	70	Vergrijzing	45
onroerende zaken	17	Verhuizingen	41
onveiligheidsgevoelens	128	verzekerd kapitaal	7
Organisatie voor Economische Samenwerking en		verzekeringsbranche	5
Ontwikkeling (OESO)	28	verzekeringsconcerns	23
ouderen	42	voltijdwerknemers	63
overige pensioenfondsen	5	voorziening pensioenverplichtingen	16, 24
overige reserves	18	vrije dienstverrichting	11
overigen	53	VUT-overeenkomsten	9
overlijdensrisico	41	waarderingverschil	12
particulier verzekerden	109	Wet Toezicht Verzekeringsbedrijf 1993	
particuliere huishoudens	53	(WTV 1993)	5, 11, 18
Pensioen- & Verzekeringskamer	11, 18, 100	woningvoorraad	66
Pensioen- en spaarfondsenwet	5, 15, 16, 22, 100		
pensioenfondsen	5	zakelijke markt	79
pensioenpremies	24	zeggenschap	29
Pensioentrekkers	102	ziekenfondsen	18
periodieke premies	9	Ziekenfondsverzekerden	109
Personenauto's	68	ziekte	109
portefeuilles	38	ziektekostenverzekeraars	20
premies	9, 13, 17		
rekenrente	24, 92		
rendement	24, 25		
rentabiliteit	26		